

Сема Марашли

*Тўйдан кейин ҳам
муҳаббат бўлсин*

Ўзувчининг
асарлари
1 миллион
ўқувчига
етиб борган

821.512.133-3 2022/84-2

С. Марасеев

Тугъдан келген хат
мухаббат булган

T-2021.й. 176.б. 21,000

Сема Марашли

*Тўйдан кейин ҳам
муҳаббат бўлсин*

ТОШКЕНТ
Noshirlik yog'dusi
2021

УЎК: 821.512.133-3

КБК:84(5турк)

Марашли, Сема

Тўйдан кейин ҳам муҳаббат бўлсин [матн] / Сема марашли. Таржимон У.Адизова. – Тошкент: «Noshirlik yog'dusi», 2021. – 176 б.

ISBN 978-9943-7047-9-4

Сема Марашли Туркиянинг Қаҳрамонмараш вилоятида туғилган. Менежмент ва бихевиористика йўналишида таҳсил олган ёзувчининг илк китоби «Менга эртак айтиб бер» 2001 йилда нашрдан чиққан.

Оила ахлоқи ва фарзанд тарбиясига оид мақола ва ҳикоялари даврий нашрларда мунтазам эълон қилиб борилади. Oilали, уч фарзанднинг онаси.

***Китоб «Misbah» таржимонлар гуруҳи
томонидан нашрга тайёрланди***

Лойиҳа муаллифи
Шаҳзод РАМАЗОНОВ

Таржимон
Умида АДIZОВА

ISBN 978-9943-7047-9-4

© Сема Марашли, «Тўйдан кейин ҳам муҳаббат бўлсин», «Noshirlik yog'dusi», 2021.

Zangiota AKM
Inventar № 2022/84-2

Кунларнинг бирида ҳузуримга ёш оила – Фарҳод ва Ширин келишди. Айтишларича, бахтсиз эмишлар, бир-бирларини тушунишмасмиш. Аввалига Ширин дардини очиб-сочди:

– Бир пайтлар бир-биримизни телбаларча севардик. Хабарингиз бордир, Фарҳод мен учун тоғларни толқон қилди. Кейин висол насиб бўлди, ғоят бахтли эдик. Бир куни, ўзимиз ҳам билмай қолдик, нимадир бўлдию кечқурун ухлагани ётиб, тонгда кўзимизни очсак, орадан юз йиллар ўтиб кетибди. Кўп қаватли уйнинг ўнинчи қаватида яшар эканмиз. Ҳайрон қолдик, албатта. Майли, биргамиз-ку, муҳими шу, дедик. Буни қарангки, болаларимиз, ота-оналаримиз ва яқинларимиз ҳам биз билан келишган экан.

Ҳеч нарсадан кам-кўстимиз йўқ, ҳатто керагидан ортиғига эгамиз. Фарҳоднинг яхшигина иши бор. Шунча мол-дунёга кўмилган бўлсак-да, бахтли эмасмиз. Бир-биримизни тушуна олмаямиз, ҳатто ҳозир севгимиздан ҳам шубҳаланиб қолдик. Балки йўл-йўриқ кўрсатарсиз деган умидда ёнингизга келдик. Илтимос, бизга ёрдам беринг!..

– Ҳўп, Шириной, қўлимдан келганча сизларга ёрдам беришга, тўғри йўл кўрсатишга ҳаракат қиламан. Демак, ягона кемтигингиз чиқиша олмаслик, шундайми?

– Афсуски, шундай. Биласизми, бундоқ ўтириб дилдан суҳбат қуролмаймиз, гаплашишни бошлашимиз билан жанжаллашиб кетамиз. Ҳеч-

ки пайт юмшоқ ўриндиқда бир-биримизга совуқ нигоҳларимизни қадаганча ўтирамыз. Мана, муаммоимиз нимадалигини энди сиз ҳам биласиз. Бизга ёрдам беришингизга ишонаман. Ширин суҳбат қуришимиз, бир-биримизга меҳр-муҳаббатли бўлишимиз учун нималар кераклигини, нималар қилишимизни айтасиз, тўғрими?

– Бунинг биргина сири бор, шуни ёдда тутишингиз зарур.

– Қандай сир?

– Буни бир кунда гапириб, тушунтира олмаيمان. Сизлар билан қадам-бақадам сафарга чиққач, бу сирдан воқиф бўласизлар. Сафар асносида оёғингизга ботаётган тошларни кўрасизлар, ҳар қадамда уларни олиб ташлаб, йўлингизни тозалашга ҳаракат қиламиз. Бунинг учун қирқ ҳафта давомида қирқ кун менинг ёнимга келасизлар. Бу йўлда биргалиқда қирқ қадам қўйишимиз керак. Ҳар сафар келганингизда фақатгина битта қадам ташлаймиз.

– Нега қирқ кун ва қирқ қадам? – дея суҳбатга қўшилади Фарҳод.

– Ҳамма нарсанинг «қирқ»и бўлади: чақалоқнинг, онанинг, келиннинг, туғилиш, ўлимнинг... Ибтидо ва интиҳодан ўтадиган қирқ кун ниҳоятда муҳим. Қирқ – машаққатдан халос бўлиш, кўникиш, қийинчиликларни енгиш даврини билдиради. Дунёдаги кўпгина воқеа-ҳодисалар қирқ сони билан боғлиқ. Биз ҳам қирқ кун қирқ қадам ташласак, фойдали бўлади, деб ўйлайман.

– Авваллари ҳеч дарду қайғумиз йўқ эди, жудаям бахтли эдик, – деди Фарҳод. – Бир-биримизни ниҳоятда севардик, энди эса икки бегонага айландик. Севгимизга нима бўлди, билмайман, ўйлаб ўйимга етолмаяпман.

– Меҳр-муҳаббат йўли бўйлаб қадам қўяр экансиз, йўлдаги тиканакларни кўрасизлар ва севгингизга нималар бўлганини ана ўшанда англайсизлар. Ўрни келганда Ширин, гоҳида сен қадам қўйишинг керак бўлади. Бир қадамни Ширин қўйса, бир қадамни сен қўйсанг ҳам илдамлашимиз мумкин, лекин бундай қилмаган маъқул дейман. Чунки бу ҳолатда тамалар пайдо бўлади, бир-бирингизнинг қадамига қарайсиз ва қайси тараф одим отишга қийналса, иккинчи тараф қадам ташлашни қўйиб, қарши томонни кутади. Бунда эса тўхталиш бўлади. Шундай экан, ҳар бир киши ўз одимидан масъул бўлсин, ҳеч ким жуфтнинг қадамларини санамасин.

– Майли, шундай бўла қолсин, – деди Ширин.
– Сиз нима десангиз, розимиз.

– Келишдик, Шириной, аввал сендан бошлаймиз. Сен йигирма беш қадам қўясан, Фарҳод эса ўн беш қадам.

– Ахир бу ҳақсизлик! – дея зорланди Ширин.
– Нега мен кўпроқ қадам қўйишим керак экан? Ҳамма нарса фақат аёллардан кутилади ўзи! Икковимиз ҳам йигирма қадамдан қўйиб, ўртада учрашсак бўлмайдими?

– Бу саволнинг жавобини ҳозир бермайман. Қадам қўйганинг сари бу ишнинг ҳикматини ўзинг кўриб бораверсан. Аввал сендан бошлаймиз.

ШИРИН БИЛАН ЙИГИРМА БЕШ ҚАДАМ

Бир ҳафтадан кейин илк қадамни ташлаш учун Ширин ёнимга келди.

– Шириной, муҳаббат йўлини машаққатга дўндирган тош ва тиканларнинг аксарияти аслида онгдадир. Шунинг учун илк қадам онгни тозалаш бўлади. Хўш, яхшилаб тозалашга тайёрмисан?

– Тайёрман!

– Унда дарҳол бошлаймиз!

БИРИНЧИ ҚАДАМ

Хотин-қизлар ҳуқуқлари ҳақида бари билганларингни унут

– Онгу дунёқарашингни яхшилаб тозалашинг зарур: хотин-қизлар ҳуқуқлари мавзусида нима-ики билсанг, миянгдан ўчириб-сидириб ташлайсан. Ҳатто губори ҳам қолмасин.

Ширин ҳайратга тушди, кўзларини катта-катта очганча менга тикилди:

– Нега бундай деяпсиз? Хотин-қизлар ҳуқуқлари жуда ҳам муҳим-ку! Биз аёллар ўз ҳақ-ҳуқуқимизни билмасак, эркаклар бизни эзиб ташлайди.

– Сен феминистга айланибсан-ку, Ширин.

– Йўқ, йўқ, мен феминист эмасман, ҳатто феминизмга қаршиман! Мен фақат хотин-қизлар ҳуқуқларини ҳимоя қиляпман!

– Сен пинҳоний феминистсан, Шириной. Феминистларнинг энг хавфли тури бу. Феминист эканлигингни ҳатто ўзинг ҳам билмайсан.

– Икки оғиз сўзимдан қандай қилиб бу фикрга келдингиз?

– Бунга ишончим комил, чунки мен ҳам собиқ феминистман. Бир пайтлар менга «феминистсан» десалар, қаттиқ жаҳлим чиқар ва буни асло қабул қилмасдим. Ортимга ўгирилиб қараганимда, ўша йилларда қабул қилишдан қанчалик бош тортсам-да, пинҳоний феминист бўлганимни бугун яхши тушунаман.

– Феминист бўлсам, бу унчалик ёмон эмас, менимча. Феминизм эркак ва аёлни тенг ҳуқуқли қилди, бу жуда яхши нарса.

– Эркак ва аёл инсон сифатида тенг, лекин улар ҳақ-ҳуқуқ ва вазифалар жиҳатидан бир хил бўлолмайди. Феминизм ҳуқуқ ва вазифалар жиҳатидан эркаклар билан тенг бўлишни даъво қилади. Аслида фитратингда бўлмаган хусусиятлар ўртасида тенглик яратишга уриниш – бу ноҳақлик ва адолатсизлик. Аёл ва эркак яратилишига кўра фарқлар сабабли тенг бўлолмайди. Феминизм «Қара, арслон гўшт билан озиқланади, сен нега ўт ейсан? Кел, сен ҳам гўшт е, чунки сизлар тенг ҳуқуқлисизлар», дея жайронни мажбуран овга жўнатиб, уни гўшт ейишга мажбурлашдек аянчли ҳолат.

– Лекин биз эркаклар бажарган ҳар бир ишни бажара оламиз-ку?

– Зеро, бугунгача «Сен эркак қилган ҳамма ишни бажара оласан», дея аёлларни ишонтириб, ортиқча ҳаволантириб юборишди. Лекин қанот билан эмас, ёлғончи мақтов билан учганда ерга қулаш ҳам тез содир бўлади. Аёллар шун-

чалик ҳаволандики, энди эркак билан бир қаторда бўлишни истамай, ундан олдинга ўтмоқчи бўлишяпти. Оилавий ҳаётда ҳам, иш борасида ҳам... Авваллари ҳар бир омадди эркакнинг орқасида бир аёл бўларди, энди эса ҳар омадсиз эркакнинг олдида бир аёл бор.

– Лекин тенглик бўлмаса, эркаклар аёлларни эзмоқчи бўлади-да...

– Афсуски, аксарият аёллар сенинг хавотиринг билан яшайди. Эзилиб қолишдан қўрққан аёл нима қилади? «Ишқилиб, мени эзмоқчи бўлмасин!» дея умрини эри билан курашиб ўтказади. Эзилиш қўрқувининг остида эса бироз аввал айтганимдек «феминизм» дейиладиган «хотин-қизлар ҳуқуқлари ҳақидаги шов-шув» бор. Йиллар давомида матбуот томонидан аёлларга секин-аста сингдирилган, лекин уларни бир зумда заҳарлаган фикрлар: «Аёллар! Ҳақ-ҳуқуқингизни билинг! Сизни эзишларига йўл қўйманг!»

– Аёллар ўз ҳақ-ҳуқуқини билишининг қандай зарари бор?

– Ҳозирга келиб эришилган натижаларга қарайлик. Аёллар ўз ҳақ-ҳуқуқини таниб бахтли бўлдими? Йўқ! Аёллар ҳуқуқини эмас, ақлини ишлатсагина бахтли бўлади олади. «Эримга ўзимни эздириб қўймайман!» деган қўрқув билан яшайдиган аёл ҳар доим эри билан олишадди. Алал-оқибат эрнинг хотинини эзишига ҳожат қолмайди. Аёллар ўзини ўзи еб битиради.

– Ҳозир бу сўзларингизни эшитиб, ўйланиб қолдим, афтидан, мен ҳам Фарҳод билан кўп олишаман. Бугунгача бу ҳаракатимни «олишув» деб номламагандим, лекин менга қанчалик ёқмаса-да, бу тўғри сўзга ўхшайди чоғи...

– Феминизмнинг зиёни фақат эзилиш қўрқуви билан чекланиб қолмади. Феминизм «озодлик» номи билан аёлларни кўп нарсадан маҳрум этди. Аввало аёлларни эркакка айлантириб, уларни аёллигидан маҳрум қилди. Бахтидан, севинчидан маҳрум, қадр-қийматидан айирди. Аёлни маъсумияти ва эҳтиромга лойиқликдан жудо этди. «Жинсий эркинлик» дея аёлларни эркакларга тортиқ қилди.

– Феминизмнинг ютқизиклари билан бирга ютуқлари ҳам бўлди. Уларни инкор этмайлик.

– Ҳақсан. Феминизм аёлларга «туҳфа» этган нарсалар ҳам бор, албатта. Аёлларга эркакка душман бўлишни, кибр ва уй-рўзгор ишларига душман бўлишни «туҳфа» этди. Феминистларнинг аёлларга берган энг катта зарарларидан бири уйда ўтирадиган аёлни камситиши, уни «оддий аёл» сифатида кўришидир.

Бизнинг асл қадриятларимизда аёл уй ишини қилади, эркак оиланинг моддий эҳтиёжлари учун ишлайди. Авваллари аёллар уй ишларини, бола туғиш, боқиш, тарбиялашни жону дилдан бажарарди. Ҳозир эса эрига хизмат қилишдан лаззат оладиган аёлларнинг ўрнига эрига хизмат қилишни ҳақорат деб биладиган, эрининг хоҳишини офриниб бажарадиган, «Нега ўзи шуни қилмайди?!» дея гудранадиган аёллар кўпайди.

– Мен бундай ютуқларни назарда тутмагандим. Демак, булар ҳам бор экан.

– Сен бу масалани бошдан-оёқ яхшилаб ўйлаб кўр, Шириной. Миянгни тозалагин. Албатта, бир ҳафтада тамоман тозалаб улгурасан, демайман. Ҳозирча тозалаш кераклигига ишонишинг кифоя. Зеро, бундан кейинги бир неча қадам ҳам бевосита ёхуд билвосита шунга боғлиқ. Бу ҳаф-

тадаги учрашувимизни кичик ҳикоя билан би-
тиришни хоҳлайман.

– Жуда соз, ҳикояларни роса яхши кўраман.

– Бир мода ва нар чумчуқ, дарахт шохига
қўнганча чуғурлашаётган экан. Шу пайт бир
туя келиб, чумчуқлар ўтирган шохни тишлаб,
тортқилашга уринибди. Чумчуқлар сал қолибди
тушиб кетишига. Нар чумчуқ туяга ғазаб билан
бақарибди:

«Пастга тушсам, оёқларингни синдираман!»

Туя ҳайрат билан қари туянинг ёнига бориб-
ди ва бўлган воқеани гапириб берибди. Қари туя
сўрабди:

«Чумчуқнинг ёнида модаси бормиди?»

«Ҳа, бор эди».

«Ундай бўлса, қўрқиш керак, ҳеч нимага қу-
лоқ солмайди, синдиради! – дебди кекса туя».

– Жуда яхши ва ибратли ҳикоя экан.

– Қиссадан ҳисса шуки, Шириной, сен аёл бў-
либ табассум қил, кўзларингни суз, эркагингга
жилва қил, унинг хизматини адо этгин, у эса сен
учун туянинг оёғини синдирсин! Бўлмаса, туя-
нинг оёғини ўзинг синдиришга мажбур бўласан!

– Қиссадан ҳисса чиқардим, миннатдорман.
Кейинги ҳафтада кўришгунча омон бўлинг!

ИККИНЧИ ҚАДАМ

Романтизм ҳақида билганларингни унут

Ширин иккинчи ҳафтада иккинчи қадамни ҳам эътироз билан бошлади.

– Қўйсангиз-чи, бундай деманг энди! Романтизм бўлмаса, ҳаётнинг лаззати қоладими?

– Тўғри, романтизм яхши, лекин романтизм оқими туфайли романтика сийқалашиб кетди.

– Бу иккисининг ўртасидаги фарқ нима?

– Романтизм ўн тўққизинчи аср бошларида, рационализмга зид равишда хаёлни устун дея илгари сурган адабий жараён эди ва назму наср таъсирида аёлларнинг қўлига ўтиб, ҳиссиёт қўзғолонига айланди. Чунки романтизм ҳаракат аёлларнинг энг нозик нуқтасидан – юрагидан муҳаббат қуроли билан урди. Феминизмдан кейин оилага романтика орқали иккинчи зарба берилди.

– Ортиқча романтизмнинг қандай зарари бўлиши мумкин?

– Матбуот романтизмнинг асосий тарғиботчиси бўлиб хизмат қилди. Айниқса, телевизор ихтиро қилинганидан кейин романтизм аёлларнинг муҳаббат ва никоҳдаги бутун ўлчов-мезонларини ўзгартириб юборди. Айтганингдек, романтизм ёмон эмас, романтизмнинг ҳаддан ортиғи, бугунимиздаги сийқаси чиқиб, бемазалашгани ва эркакнинг елкасига мажбуран орттирган ва зифалари ёмон. Телевизор қўланкасида хаёлдан учиб келган ҳақиқатдан узоқ эркаклар аёлларнинг ақлини адаштирди.

– Бу мулоҳазангизда ҳақлисиз. Сериаллардаги муҳаббатга қараганинг сари, кишининг кўнгли бошқача бўлаверади. Худди Фарҳод билан бир неча аср аввалги муҳаббатимиздек... Ҳозир ундай муҳаббатлар фақат фильмларда бор, шекилли.

– Ана, телевизорнинг зарарини ўзинг ҳам тилга олдинг. Зеро, телевизор – оилавий муҳаббат олдидаги энг катта тўсиқ. Хонанинг тўрини эгаллаб олиб, бутун оила аъзоларининг вақтини ўғирлайди. Муҳаббатнинг энг катта душмани. Жуфтларнинг ўзаро суҳбати ва муҳаббатига тўсинлик қилади. Энг катта ёмонлиги эса сериаллар, фильмлар, ҳатто рекламалари билан одамларга бир томондан феминизм «вакцина»си урар экан, бир тарафдан романтизм дорисини беришяпти. Ҳолбуки, бу икки модда бирлашиб, соғлом фитратни ҳам бузади.

– Нега феминизм билан романтизм чиқишолмайди?

– Феминизм аёлларга «Сен эркак билан тенгсан, аёлдек бўлма, эркакдай бўлгин! Эркин бўлгин, ишлагин ва карьера қилгин, сен энг кучлисан! Эркакларнинг қилган ҳамма ишни бажара оласан!» дейди. Романтизм эса «Ҳаётингда ҳеч қачон тугамайдиган, камаймайдиган улкан муҳаббат бўлади. Севган кишинг сени ўлгунича севади, сени ҳеч хаёлидан чиқармайди. Суҳбатижон, келишган, пулдор ва сенга сюрпризлар қиладиган, тушунган, кибор эркак бўлади», дейди.

Феминизм билан эркакка айланган аёлни эркак қандай қилиб бунчалик севсин, қандай қилиб унга нисбатан кибор бўла олсин?

Юзага келган манзара эса шу: эркакдай аёл ва аёлдай эркак.

– Мен шу ерига қўшилмайман. Романтик эркак аёлсифат эркак дегани эмас. Романтик аёл ҳам эркакшода аёл эмас! Романтик эркак – аёлнинг руҳидан, кўнглидан ҳис қила оладиган, мулоҳазали, кибор эркакдир.

– Шириной, мени яхши тушунмадинг. Табиийки, меъёридаги романтик ҳисларга эга бўлган эркак аёл каби бўлмайди, аксинча ҳақиқий эркак бўлади. Менинг айтмоқчи бўлганим шуки, романтизм шабодаси билан келган романтизм эпидемиясида эркакдан кутилаётган хатти-ҳаракатлар кўпроқ аёл фитратига муносибдир.

– Нимани назарда тутяпиз?

– Жуфтини ўйлаб тез-тез қўнғироқ қилиш, сюрпризлар уюштириш, махсус кунларни эслаб совға-туҳфа олиш, шам ёруғида ёлғиз қолиб овқатланиш, ҳаётнинг майда-чуйда жиҳатлари ва бу хатти-ҳаракатлар АЁЛ ТАБИАТИГА мос келади. Лекин сериалларда бу ишлар эркакларга юкланган, бу кунларни эслай олмаган эркакка қўпол, ўйловсиз, бемулоҳаза деган тамғаси урилади, оилаларда махсус кунлар даҳшатли жанжаллар билан ўтказилади.

– Бу ўринда ҳақлисиз. Ўтган йили Фарҳод турмуш қурган кунимизни эсламагани учун қаттиқ хафа бўлдим. Очиқ-ойдин айтаман, мен шундай ўйлайман: эрим турмуш қурган кунимизни эсламаганига кўра, энди мени севмайди, никоҳимизни ҳам қадрламайди.

– Романтизмдан таъсирланиб ўйлаяпсан-да: эрим турмуш қурган йилимизни эслолмагани мени буткул мени севмаслигидан нишона... Қандай алоқаси бор? Ишлар, ташвишлар билан бўлиб эсидан чиққандир. Сен эсла, эслат, таш-

киллаштир, иккингиз қувончли оқшомни бирга ўтказинглар.

– Лекин бу кунларни эслайдиган эркаклар ҳам бор...

– Эслайдиган эркаклар ҳам бор, албатта. Лекин қанча эркак чин кўнгилдан эслайди-ю, нечта эркак хотинининг вовайлоларидан кўрқиб эслайди, бу энди бошқа масала. Сериалдаги эркаклар махсус кунларни унутмайди. Ҳар оқшом экран бошида бир неча соат сериалларга термилган аёллар ҳақиқат билан хаёлотни ажратолмайдиган ҳолатга келади. Шундоқ ҳам одамзоднинг мияси ҳақиқат билан хаёлотнинг бир хил даражадаги таъсирида юради. Ҳақиқий ҳаёт ва хаёл онгимизда ва онгостида аксарият пайт бир қиёфага бурканиб, бир хил сифатда кўринади. Телевизор сабабли аёллар сериал қаҳрамонларидек эркак билан яшашни истайди. Бундай одам топилмаганидан кейин эрни сериал қаҳрамони га ўхшатишга ҳаракат қилишади. Оқибати ҳафсаланинг пир бўлиши билан якунланыпти: хонадонларда аёллар бахтсиз, эркаклар хафа...

– Лекин ҳақиқий ҳаётдан тополмаганимиз ёки топиб йўқотган ҳақиқий муҳаббатларни телевизордан томоша қилиш биз аёлларни хурсанд қилади.

– Мутлақо акси, хафа қилади. Фақат телевизорда томоша қилиш инсонга камлик қилади, ҳар бир киши ҳаётида муҳаббат тўкис бўлишини истайди. Ҳатто кекса аёллар ҳам. Ёши етмишга борган, оилали, фарзандлари ва набиралари бўлган аёл «Дунёга яна бир бор келсам, асло турмуш қурмайман, ўйнаш бўлиб яшайман. Ҳаётимда чиройли муҳаббатни кўрмадим. Агар бир им-

коним бўлса эди, ўйнаш бўлардим, муҳаббатда яшардим...» дейишдан тап тортмайди.

Ҳар кеч сериал томоша қилишнинг табиий оқибати бу. Рекламаларда жизиллаб қовурилаётган колбаса, имкони бўлмаганларнинг оғзидан сувини оқизганидек, сериаллардаги муҳаббат ҳам бевосита аёлларнинг қалбларини жароҳатлайди. Ошиқ бўлиб, ишқи тугаганларнинг яраси янгиланади, муҳаббатни ҳис қилмаганлар ҳаётини кемтик ҳис қилади.

– Ҳа, бу жиҳатдан ҳақлисиз.

– Сен мерос масаласи туфайли йиғлаган кишининг муҳаббат ҳикоясини биласанми?

– Йўқ.

– Бир кишини мерос масаласи туфайли чиққан тортишувда қариндошлари биров уриб-туртибди. Ҳалиги одам шикоят қилмоқчи бўлиб аризачининг ёнига борибди. «Қариндош-уруғларим мени урди, уларнинг устидан шикоят қилмоқчиман», дебди. Аризачи: «Пешиндан кейин кел, сенга яхшигина даъво аризаси тайёрлайман», дея жавоб қайтариби. Эркак пешиндан кейин борган экан, аризачи ўзи ўйлаб топган ҳодисаларга тўла, бир неча саҳифалик даъво аризасини кўрсатибди: «Даъво аризанг тайёр бўлди, мен ўқийман сен эшитгин, кейин остига имзо қўясан», дебди. Эркак даъво хатини эшитаётиб йиғлай бошлабди.

Аризачи ҳайрон қолибди. «Нега йиғлаяпсан?» дея сўрабди. Эркак «Ҳайҳот, менга нималар қилишибди, менинг хабарим йўқ!» деган экан.

Телевизор туфайли аёллар ҳам «Оҳ, биз ҳеч кун кўрмабмиз», деб ўз ҳолларига ачиниб йиғлаб ўтиришади.

– Сериаллар менинг ҳам эътиборимни тортади. Уларнинг ҳаммаси кўшқу кўрғонларда, виллаларда суратга олинади. Сериал тугаганидан кейин ўз уйингга қараб, хафа бўласан. «Нега менинг уйим унақа эмас?» деб ўкинасан. Ҳатто баъзида уй ишларини қилаётиб «Шу сериаллардаги хизматчилардан бири чиқиб келиб уй ишларини қилса, дастурхон тайёрласа, мен чиройли кийиниб келиб стол атрофига ўтирсам», дея ўйлаган пайтларим ҳам бўлган.

– Бу жуда аниқ хулоса. Бу сериал томошабинларни ўзининг оддий ҳаётидан зерикишга бошлайди. Бойликка ҳавас уйғотади. Қолаверса, сериаллар туфайли оилавий хиёнатлар оддий ҳолга айлантириляпти, жинсий эркинлик ва никоҳсиз бола туғишга ташвиқ этиляпти. Шунингдек, томошабинга адоқсиз мунофиқлик ва қутқу ўргатиб бориляпти.

– Бу ҳақида чуқур мулоҳаза қилган сари зарарларини янада яққол англайди киши. Менимча, энди телевизор ҳаётимда унча ҳам кўп жойни ишғол қилмайди.

– Бу ҳафтадаги суҳбатимиз ҳам охирлади, Широной. Сен бир ҳафта давомида романтизмга бўлган иштиёқингни ва телевизорнинг сенга қандай таъсир кўрсатаётганини ўйлагин. Миянгни, ўй-хаёлларингни бу зарарлардан имкони борича тозала, ўчир ва сидириб ташла. Кейинги ҳафта бошқа бир қадам билан давом этамиз.

УЧИНЧИ ҚАДАМ

Аёлдай аёл бўл!

Ширин кулди.

– Нега унақа дейсиз? Эркакка ўхшайманми?

– Йўқ, аёлдай кўринасан, лекин эркакдай муомала қиласан.

– Қанақасига?

– Саволингга кейинроқ жавоб бераман. Аввал сен менинг саволимга жавоб бергин. Сен эрингга нозаниндай жилва қиладиган аёлмисан?

– Йўқ, унақа эмасман, шундай бўлиш керак, деб ҳам ўйламайман.

– Бунинг замирида «Эркаклар билан тенг бўлмоқчи бўлсанг, эркакдай бўлишинг керак, унда аёлдай бўлишимга ҳожат йўқ», деган мантиқ ётган бўлиши мумкинми?

– Йўқ, мен табиатан жиддий аёлман. Жилваю ноз қилмоқчи бўлсам, кулгили туйилади. Расво қиламан ҳаммасини. Филга жилва қил деганларида, учта дўконни бузиб юборган экан.

– Майли-ку, сен фил эмассан. Аллоҳ сени аёл қилиб яратган. «Эркак ва аёл тенг ҳуқуқли!» деган бақир-чақирлар оқибатида сенга ўхшаган кўп аёллар, фитратигаги аёлга хос хусусиятларни бир четга суриб, эркаклар билан тенг бўлиш учун ўзини эркакча тута бошлади. Оқибатда на аёл, на эркак бўла оладиган бир мавжудот пайдо бўлди. Таши аёл, ичи эркак...

Эркак-аёл муносабатлари ҳақида бир семинарда қатнашган эдим, тадбирдан кейин ёнимга бир хоним келди. Ўз мулоҳазаларини мен билан баҳам кўрди. «Аёллар эридан нуқул меҳр-этибор кўришни, унга яқинлаанишни кутгани мен

Zanglola AKM

Inventar № 2022/84-2

кутиб ўтирмайман. Қачон эримнинг севгисига эҳтиёж сезсам, бориб қучоғига ётаман. Мия-яв, мушукчанг келди, севилишни, эркаланишни хоҳайди, дейман. Эрим суйиб-эркалайди», деди.

– Жуда унчалик ҳам эмас-да, аёлнинг ҳам ўзига яраша гурури, шарафи бор, ахир.

– Гапларинг мени ҳайрон қолдирмади. Мен бу аёлнинг сўзларини жуда кўп жойларда мисол сифатида айтдим. Гапириб бергандан кейин аёлларнинг муносабатини билиш учун жим бўлиб қоламан. Аксарияти: «Во-о-ой, ўзимизни бунчалик ерга урмайлик, миёвлаб ўлмайман ҳам, тиззасига ётмайман ҳам!» дейди. «Эрим билан танишишни унутибмиз» китобидаги «Миё-ёв» деган ҳикоямни ўша аёлнинг сўзлари ва аёлларнинг муносабатларидан келиб чиқиб ёзгандим.

Аёлнинг фитратида бўлган жилва, ишва, нозу карашма, айёрлик каби хусусиятлар бугун кўп нарсани билгич аёллар томонидан бетайинлик ва жўн ҳолат сифатида кўрилмоқда. Ҳолбуки, аёл ўзини аёлдай тутмаса, эркак қандай муносабатда бўлишни билмайди ва мувозанатлар бузилади...

– Ҳозир мен аёлдай аёл эмасманми?

– Сенга яна бир савол берай: Фарҳод ҳар оқшом уйга келиб, ўзини аёлдай тутишини хоҳайсанми?

– Асло истамайман!

– Сен аёлсифат эркак хоҳламаганингдек, эринг ҳам эркакшода аёлни хоҳламасликка ҳаққи бор ва бу табиий ҳол! Бу ерда бўлиши керак бўлган нарса аёлнинг аёлдай бўлишидир. Аёллар ақлидан кўра ҳиссиётларига эътибор бериши ва онг остида яширинган яратилиш сифатларини очиб чиқариб, фойдаланиши керак.

– Аёлга хос сифатлар деганда қандай хусусиятларни назарда тутяпсиз?

– Аёлнинг заковати эркакниқидан кўра бошқача ишлайди. Аёллар миясининг икки тарафида сўзлашув маркази бор, икки мия орасида электр оқими тез ишлайди. Шунинг учун аёлларнинг муомала-муносабат қобилияти кучли бўлади. Лекин надоматлар бўлсинки, бутун аёлларнинг кўпчилиги ақлини ўз бахтсизлиги учун қўллайди.

Миясига сингдириб олган «эркак билан кураш» фикридан бутунлай қутулиб, эри билан бахтли бўлишни уддалай олмаяпти. Аёл аёл бўлишдан қочяпти.

– Аёл бўлишдан қочиш мумкинми?

– Буни сенга кичик бир латифа билан изоҳлайман. Бир маҳкум қамоқхонада касал бўлиб қолибди. Эркакни касалхонага олиб боришибди. Бир оёғини кесишибди, битта оёқ билан қайтибди. Яна бир бор касал бўлиб қолибди, бу сафар қўлини кесишибди, бир қўл билан қайтибди. Эркак яна бир бор касал бўлиб қолган экан, қамоқхона мудирининг жаҳли чиқибди: «Менга қара, диққатим сенда, қамоқхонадан бўлакларга бўлиниб қочаётганингни сезмайди деб ўйлама!»

Аёллар ҳам бўлак-бўлак ҳолда аёлликдан қочишяпти. Ҳеч ким пайқамайди деб ўйламасинлар.

Ширин жилмайди:

– Четдан қараганда яхшигина сезиладию, биз пайқамаймиз чоғи.

– Аёл ўзини эркакдай тутгани сари эркак билан ҳеч тугамайдиган жангга киришаверади. Эркак қўлидаги кучни йўқотмаслик учун қаршилик кўрсатади. Аёл уни тортиб олиш учун

тиришади. Ва бу аҳволда иккови ҳам бахтсизликка йўлиқади. Ҳолбуки, иккисини ҳам севинтириб, бахтли қиладиган бошқа бир йўл бор. Мисол сифатида сенга Хуррам Султон ҳақида гапирмоқчи эдим.

– Хуррам Султон ҳақида? Ҳукмронликни қўлга олиш учун Қонуний Султон Сулаймонга ҳар қандай истагини бажо қилдирган ва Усмонийлар салтанатининг таназзулини бошлаб берган аёлми? Ўшани ўрناق қилиб кўрсатмоқчимисиз?

– Усмонийлар салтанатини таназзулга учратиб-учратмагани бизнинг эмас, тарихчиларнинг масаласи бўла қолсин. Бизга керак бўлган жойи шу – Хуррам аёл сифатида Қонунийни қандай қилиб ўз таъсири остига олди? Истаганини қилдириш учун жуфти билан курашдими, унга қарши чиқдими? «Менинг ҳам ҳақ-ҳуқуқим бор!» дея ёқасига ёпишдими ёки бошқа йўллардан фойдаландими? Биз шуларга қараймиз. Мен Хуррам Султондан олиш керак бўлган сабоқлар бор деб ўйлайман.

– Яхши, унда мен ҳам эшитишга тайёрман.

– Хуррам ўн етти ёшида урушда асирга олинади ва Усмонийлар саройига туҳфа этилади. Ҳамма Хуррам саройда кўп қололмади деб ўйлайди. Чунки у бошқа жориялар каби мулоим эмас, баджаҳл ва ғўдайган қиз эди. Юртидан, оиласидан айрилгани учун исён қилади, ҳарамда ҳар куни қандайдир ғавғо бошлайди.

Хуррамнинг қилмишларини эшитган Қонуний уни кўрмоқчи бўлади. Қонуний ўша пайтларда йигирма олти ёшларда эди. Хуррам дардини, исёнини унга айтиб беради. Илк учрашувдаёқ Қонуний уни ёқтиради, ўша ҳафтада-

ёқ Хуррам Қонунийнинг кўзга яқин, танланган жориялари орасидан жой олади. Хуррам чиройли эди, лекин саройда шундай чиройли қизлар бор эдики, уларнинг ёнида унинг ҳусни нурсиз кўринарди. Шундай бўлса-да, Қонунийнинг танланган жорияси бўлди. Ҳамма бундан ҳайратланди. Ҳолбуки, Хуррам ҳусни билан эмас, ақли билан подшоҳнинг диққатини жалб қилганди. У Қонунийнинг ёнида бошқа бир аёлга айланди. Хуррам ўзини Қонунийга шу қадар севдирдики, ҳамма уни подшоҳни сеҳр қилган дея шубҳаланди. Ҳолбуки, Хуррамнинг сеҳр-жодуга эҳтиёжи йўқ, чунки у сўзлари сеҳрдек таъсирли эканини жуда яхши биларди. Зеро, энг чиройли аёл ҳам оғзидан чиқадиган сўзлар билан хунуклашиши мумкин, энг хунук аёл ҳам оғзидан чиққан сўзлар билан жозибадор, чиройли аёлга айланишни удалайди.

– Жуда қизиқиб кетяпман, Хуррам Қонуний Султон Сулаймонга нималар қилибди?

– Хуррам кийимини, қиёфасини, соч турмагини ҳам эрининг кайфиятига қараб танлаган. Қонунийнинг кайфияти яхши бўлганида, чиройли кийиниб, ороланиб, бир гапириб, бир кулган экан.

Қонуний ташвишли кўринганида, оддий кийиниб, зийнатларсиз кўринар, мулойим муомала қилиб, дона-дона, аниқ ва равон сўзларкан. Қонуний асабий бўлганида ҳеч қайси масалани кўтармасдан, унинг тинчланишини кутаркан. Қонунийнинг ўзига мафтунлигини билгани учун юраги сиқилганида ноз қилар, аразлаб олар, лекин асло ўзидан кетиб, ҳурматсизлик қилмас экан.

Хуррам ҳеч нарсани Қонунийга мажбуран қилдирмас экан. Зеро, мажбуран қилиши мумкин эмасди. Хуррамнинг услуби истаклари борасида шошилмаслик, вақтга бўлиб, секин-аста эрига тушунтириб, сингдириб бориш бўлган. Бироз вақт ўтгандан кейин Қонуний унинг фикрини эътиборга олар ва ўз фикри сифатида татиқ қилишни бошлар экан.

– Сабр талаб қиладиган моҳирона услуб...

– Хуррам эри узоқ жойларга сафарга кетганида севгилари совимасин дея, Қонунийга тинимсиз ишқий мактублар ёзиб юборар экан.

– Ишқий мактубларми? Нималарни ёзар экан, ажабо?

– Хуррамнинг мактубларидан айримларини сен учун олиб қўйдим. Мактублар анчагина узун бўлгани сабабли фақат кириш ва якуний қисмларини ёздим. Хуррамнинг бир мактуби шундай бошланади: «Кўзларимнинг нури, саодатим сармоясини, сирларимдан хабардорим, ғамзада кўнглимнинг ҳаловати, ярадор руҳим ишқининг малҳами, кўнгли тахтимнинг абадий Султонни...»

Бошқа бир мактубида Қонунийга шундай хитоб қилади: «Менинг давлатим, менинг Султоним...»

Бошқа бир мактубда эса: «Менинг Юсуф юзли, ширинсўз Султоним. Аллоҳдан тезроқ юзингизни кўрсатишини сўраб ёлворяпман!.. Агар денгизлар сиёҳдон, дарахтлар қалам бўлса ҳам, бу айрилиқнинг изтиробини ифодалай олмайди. Кимки айрилиқнинг изтиробини билмоқчи бўлса, «Юсуф» сурасини ўқисин.

Юзимни ерга босиб, саодат саждагоҳи бўлган хоки пойингизни ўпганимдан кейин...

...Фарҳод ва Мажнундан баттар шайдо қулингиздан ҳол-аҳвол сўрасангиз, қанча замонлардир Султонимдан айри булбул каби оҳу фарёдима тинмас, ҳижронингиздан шундай ҳолдаманки, Аллоҳга кофир бўлган бандаларга ҳам раво кўрмасман!

– Жуда ажойиб ёзибди, ростдан ҳам.

– Бу мактублар билан Хуррам Қонунийнинг ишқини мудом янги ва оҳорли тутарди. Қонуний ҳам унга шеърлар ёзарди.

*Ишқ билан сарсону саргардонлик аро овораман,
Чорасиз дардга йўлиқдим, оҳ, мен бечораман!*

Дунёни титратган подшоҳни бир аёл не ҳолларга солибди!

– Буюк муҳаббат экан чиндан ҳам! Неча йил давом этган?

– Хуррам элик олти ёшида вафот этади, қирқ йилга яқин пайт бирга бўлсалар-да, бу давр ичида Қонунийнинг энг севимли аёли бўлишни урдалайди, хоҳлаганини Қонунийга қилдира олади.

– Бу билан демоқчисизки, эркак билан курашиб, беллашиб ҳеч нарсага эришиб бўлмайди.

– Худди шундай! Аёл эркакдай бўлганида, аёл-эркакнинг баробарлигида завқ қолмайди. Аёл ва эркак бир-бирига қарама-қарши бўлгани учун бир-бирини жалб этади. Бир-бирига ўхшай бошладими, бахтсизликка йўлиқди.

– Бу ҳафта Хуррамнинг услубларини унутмасликка ҳаракат қиламан ва аёл бўлишга ҳаракат қиламан.

ТҮРТИНЧИ ҚАДАМ

Жуфтингни ҳурмат қил

– Эркак ҳам аёлга ҳурмат кўрсатиши керак, – дея Ширин яна эътироз билдирди.

– Ҳали йўлнинг бошидамиз. Тенг ҳуқуқлик даъвойингиз давом этяпти, биламан. Эркакнинг ҳурматга, аёлнинг эса меҳрга эҳтиёжи катта. Яратилишдан келган сифатлар ва масъулиятлар жиҳатидан оила бошлиғи эркак бўлиши зарур. Аёл эркакдан бир қадам орқада бўлиши керак.

– Нега бири иккинчисидан устунроқ мавқеда бўлиши керак, буни тушунмайман.

– Ҳуқуқлар тенглигидан жанжал чиқади, деган эди Жаноб Шаҳобиддин. Оилаларда жуда кўп жанжал ва тортишувлар икки томоннинг ўз айтганини қилдиришга уринишидан бошланади. Ҳолбуки, бир киши охирги сўзни айтиш керакки, жанжал чўзилмасин. Оилада бир киши раис, бошлиқ, раҳбар, етакчи – қайси сифатни қўлласанг қўлла – бошқарувчи бўлиши керак!

– Бир киши аниқ бошлиқ бўлиши керак, демоқчисиз-да?

– Худди шундай. Ҳар муассасанинг бир мудир, ҳар шаҳарнинг бир раҳбари бор. Оила ҳам давлатнинг энг кичик жамиятидир. Бир ҳокимликнинг икки бошлиғи бўлмаганидек, икки раҳбарли оила ҳам бўлмайди.

«Битта ёмон раҳбар иккита яхши раҳбардан афзалдир», деган экан Наполеон. Ота-боболаримиз ҳам «хўрози кўп қишлоқнинг тонги кеч отади», «икки қўмондон кемани чўктиради» деган мақоллар билан бошлиқнинг кўп бўлишидан ке-

либ чиқадиган зарарларга эътибор қаратишган.

Бир инглиз мақолида эса шундай дейилади: «Ошпаз кўп бўлган жойда шўрва яхши пишмайди».

Мантиқ ва заковати, кучи ва қарор қабул қилиш механизмлари яхшироқ бўлгани учун етакчиликка эркаклар муносиброқ. Аёл эрини оила раҳбари сифатида қалбан қабул қилиши, унга ҳурмат ва эҳтиромда бўлиши даркор.

– Тўғриси айтман, буни қабул қилиш менга машаққат туғдиради. Мен оилада тенглик тарафдориман.

– Буни эсингдан чиқар, чунки эркак ва аёл муносабатларида тенглик бўлиши имконсиз. Аёллар ҳислари билан ҳаракат қилгани сабабли тенг ҳуқуқлиликини таъминлай олишмайди. Шунинг учун аёл эркакдан ё бир қадам олдинда, ё бир қадам орқададир. Аёл эркакдан бир қадам олдинда бўлса, эркакка ҳукмини ўтказди, лекин бу билан бахтга эришолмайди. Чунки аёл эркакнинг оилани асраб-авайлаб, қўлаб-қувватлашини, уни ҳар доим кучли кўришни истайди. Эркак аёлнинг кўзига ожиз ва кўрқоқ кўринишни бошлаши биланоқ турмушда турли муаммолар чиқа бошлайди.

– Баъзи уйларда аёлнинг айтгани бўлади, лекин эр-хотин ғоят бахтли кўринишади.

– Ташқаридан кўринганга адданиб қолма. Чунки ҳукми ўтказадиган аёл билан яшайдиган эркак ўзини қафасга қамалгандай ҳис қилади. «Айтганим айтган, деганим деган» қабилда иш тутадиган аёллар учун «ҳукуматдай аёл» деган ўхшатма бор. Агар аёл ҳукуматдай бўлса, эри албатта зиндонда! Ёки эр зиндондан қочиш учун режа тузаётган бўлади.

– Тенглик бўлмаса, менинг эмас, Фарҳоднинг устун бўлиши адолатлироқ кўринар экан. Сиз билан суҳбатлашгач, тушуняпманки, биз ҳарбий хизматга борсин, Ватанни ҳимоя қилсин, курашсин, ўлсин, уйини қўлаб-қувватласин дейдиган эркакларнинг уйда бир поғона пастда бўлиши унчалик тўғри эмас экан...

– Жуда ўринли масалани айтиб ўтдинг. Гап ҳарбий хизматга келганида биз аёллар эркаклардан ортда қоламиз. Лекин ҳеч бир феминист чиқиб: «Нима бўлади? Биз нега эркаклардан ортда қоляпмиз? Биз ҳам ҳарбий хизматга борамиз, биз ҳам ўлимга тайёرمىз!» демайди. Ватан ҳимоясида арслон бўлишини хоҳлаганимиз эркакнинг уйда қўзичоққа айланишини кутишимиз ақлга сиғмайди.

– Ҳақсиз. Менимча, биз аёлларга оғир ботадиган нарса – эркакдан бир қадам ортда бўлиш.

– Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам сеvimли қизлари Фотимани никоҳлаётганларида шундай ўғит берган эканлар: «Қизим, сен эрингга чўри бўлгинки, эринг сенга қул бўлсин!» Ҳозирги аёллар ўзлари чўри бўлмай туриб, эрларнинг қулга айланишини хоҳлайди.

Бу ҳафтага шу суҳбатимиз етарли деб ўйлайман. Бу гапларимни қабул қилишинг ва ҳазм қилишинг биров вақт олади. Ушбу масалани кичик бир латифа билан тугатмоқчиман: бир оға ўғилларини олиб, масжидга борибди. Жамоат намозини адо этаётганларида, имом энг олдинги сафга ўтгани учун ўғилларнинг асаби таранглашибди. Намоздан кейин имомнинг изидан тушишибди, кимсасиз бир кўчага кирганида ёқасидан олишибди:

– Сен ким бўлибсанки, оға отамиздан ҳам олдинда турасан? – дея имомни калтаклашибди.

Эртаси куни имом оғанинг ёнига борибди:

– Ўғилларинг нега оға отамизнинг олдида турдинг, деб жанжал қилишди. Намозда имом ҳаммадан олдинда туриши керак-ку!

Оға бироз ўйлаган бўлиб:

– Имом домла, тўғри айтасиз, лекин ўғилларим ҳам ҳақ. Чунки сиз жуда олдинда турасиз-да, – деган экан.

Бу ҳикоядан кейин имомнинг орқасида туришни хоҳламаган оғалар масжидга бормасин, эридан бир қадам орқада қолишни истамаган қизлар эрга тегмасин, дейман.

БЕШИНЧИ ҚАДАМ

Эринг сен учун ҳар доим биринчи ўринда бўлсин

– Ўтган ҳафтадаги қадам билан бир хил эмасми бу айтганингиз?

– Бир-бири билан боғлиқдек кўринади, лекин фарқли масалалар. Эркак хотинининг кўзида ҳаммадан севимлироқ, ҳатто ўз боласидан ҳам қадрлироқ бўлишни хоҳлайди. Аёлини ўз боласидан қизғанадиган эркаклар ҳам бор.

– Ҳазиллашяпсизми?

– Йўқ, жиддий гапиряпман. Аёл она бўлганидан кейин ўзини ҳаддан ортиқ оналикка бағишлайди. Баъзи аёллар оналик билан ўзини йўқотади, десак ҳам бўлади. Аёлнинг бутун ҳаётини боласи эгаллаб олади: бола еди-емади, йиғлади-кулди, жим бўлди-гапирди, ухлади-ухламади, йиқилди, иссиғи чиқди, аксирди, йўталди,

қорни дам бўлди... Энди эрини эр сифатида эмас, боласининг отаси сифатида эслайдиган бўлади.

– Унда Фарҳод ҳам мени болаларимиздан қизғанаётгандир. Болалар гўдаклигида бу айтганларингизни мен ҳам қилганман. Болалар туғилишидан олдин унчалик жанжаллашмасдик, ҳаммаси тўнғичимиз туғилганидан кейин бошланди.

– Мутлақо тўғри! Чунки бола туғилгунича аёлинг бутун эътибори эрига қаратилади. Лекин фарзандли бўлгач, эрини иккинчи ўринга қўяди ва бутун севгисини боласига беради. Қанийди фақат шу билан чекланиб, чегараланиб қолса! Эри ҳам камида у каби бола билан шуғулланишини хоҳлайди. Эри болага у кутганидек эътибор қаратолмаса, уни лоқайдликда, яхши ота бўлолмаганликда айблайди. Ана шунда эркак нима қилишини билмай қолади. Уйда иккинчи даражали одамга айланиш офир ботади ва жонидан ортиқ кўрган фарзандига ҳасад қила бошлайди. Ўзини бу аҳволга солгани учун аёлидан жаҳли чиқади. Шу тариқа эр-хотиннинг ораси бузила бошлайди. Бундай ҳолатда аёл ўзини боласига янада кўпроқ бағишлайди.

– Буларни мен ҳам бошимдан ўтказдим, лекин ўшанда хатоларимни билмасдим.

– Баъзан аёлинг оиласи ҳам монелик қилади. Айрим аёллар турмуш қурса-да, ота уйдан айрилолмайди. Онаси пиширган овқатлардан егиси келади. Ишқилиб, нимадир қилиб ҳафтанинг ярмини онасининг ёнида ўтказади. Ўзи боролмаса онаси келади, синглиси келади, уй ишларига ёрдам беради. Қизлар турмуш қургунча онаси билан келишолмай юрадию, эрга тегиб

бирданига онаси қадрли бўлиб қолади. Аёл ўз оиласи билан шунчалик офиз-бурун ўпишадикки, гўёки одамлар «ўтириб қолди» демасинлар дея эрга теккандек. Бу ҳолатда эркак овозини чиқармаса ҳам, кўнглига қаттиқ олади. Иккинчи ўринга тушиш албатта унга ёқмайди.

– Бу айтганларингиз бошдан-оёқ ҳасад. Эркак хотинини оиласидан ҳам қизғанадими ахир?..

– Аёл ота уйига бориб келиш мувозанатини тўғриламаса, эрига тинимсиз ўз оиласидан гапирса, уларни эрига ўрнак қилиб кўрсатса, ўз эри билан оиласини таққосласа, эркак қизғанчиқлик қилади, хотинини оиласи билан кўришишини хоҳламайди, нимадир қилиб йўлига гов бўлади.

– Фарҳод оилам билан кўришиш борасида менга тўсиқ бўлмади, лекин онамларникига боришни унча хоҳламайди. Онамларникига борганимда ҳар доим ҳам менга ҳамроҳ бўлмайди.

– Ҳа, яна буниси ҳам бор. Аёл ўзининг боргани етмагандай, ҳар доим эрини ҳам олиб боришга ҳаракат қилади. Эркак хоҳдамаса, оиласини яхши кўрмаслигини айтиб норози бўлади. Ҳолбуки, эркакларнинг аксари қайната-қайнанасини яхши кўради, лекин уйларига боришни хоҳламайди. Аёллар эса қайнатасини яхши кўрадию, қайналаридан ғашланади, лекин уйларига кўп боришади.

– Бу катта ноҳақлик эмасми сизнингча?

– Йўқ, ундай эмас. Чунки эркаклар туғилиб-ўсган ва ўрганган жойи бўлгани учун ўз оналари уйида хотиржам бўлади. Эркак онасининг уйида спорт кийимини кияди, ётади, ўтиради, хоҳлаганини ейди, болалик пайтларидагидек

бироз эркалик қилади, ўз уйидек бемалол бўлади. Ҳолбуки, қайнананинг уйида куёв сифатида унчалик бемалол бўлолмайди. Уларни нақадар яхши кўрса ҳам, уйида меҳмон кабидир. Қайна-наси уни меҳмон қилишга урингани сари эркак беҳадоват бўлаверади.

– Шу ерда бир тўхтанг-да. Бу ношукралик, онкўрликдан бошқа нарса эмас! Онам Фарҳод билан борганимизда уни меҳмон қилиш учун эрим севган овқатларни тайёрлайдилар, унинг атрофида парвона бўладилар, лекин Фарҳод ҳечам севинмайди. Қачон онамларникига борайлик десам, чарчаганман дейди. Ўзининг она-синикига борадиган бўлса, бирданига чарчоғи арийди!

– Бироз олдин айтган сабаблар туфайли шундай қилади. Оғир иш кунидан кейин қайнанасиникига боришни хоҳламаслиги мумкин, чунки у ерда дам ололмайди, лекин онасиникига боришни хоҳлайди. Чунки у ерда дам олиши мумкин. Бу меҳр масаласи эмас, ҳаловат масаласидир. Масалан, бунинг акси ҳам бўлиши мумкин. Инжиқ, жанжалкаш онаси ва унга онадай муомала қиладиган қайнанаси бўлса, эркак онасининг ўрнига қайнанасиникига боришни афзал кўрар. Лекин истисно ҳолатларда бўлади ва юқорида айтиб ўтганим қоидани бузмайди: куёвларнинг тўқсон фоизи қайнанаси меҳмон қилиш учун югуриб-елгани сари ноқулай аҳволга тушади ва хотинининг ота уйига боришни унчалик ҳам хоҳламайди.

– Майли. Дейлик, мен бу сабоқни англадим. Онамникига бораётганда уни мажбурламайман. Лекин худди шу мулоҳазани ундан ҳам истайман. У ҳам онасиникига бир ўзи кетсин унда!

– Яна олди-бердига тақаяпсан. Мен қадам қўйсам у ҳам қўйсин, қўймаса мен ҳам юрмайман деяпсан. Бу сўзларинг билан эркак фитратини ва дунёқарашини писанд қилмаяпсан. Эркаклар оналарининг уйига хотинларисиз бормаиди. Бунинг сабаблари кўп. Биринчидан, эркак неча ёшда бўлишидан қатъи назар, унга ҳалиям ёш боладай қарайдиган оиласига «Мен энди катта одамман, менинг ҳам ўз оилам бор, буни қабул қилинглар!» демоқчи бўлади.

Иккинчидан, ўзи борганида оиласи олдида хижолат чекади, гапига қулоқ тутиб, хотинини ўзи билан бирга олиб келолмаган ожиз эркак бўлиб кўринишни истамайди. Чунки бизнинг урф-одатларимизда қайнана-келин муносабатлари диққат марказда бўлади. Эркак онасининг уйига бир ўзи борса, бундан бир маъно изланади. Камида келин уларга аччиқ қилган, кўришни хоҳламагани учун келмагандек тушунилади.

– Унда мен эримнинг ота-онасиникига ҳар доим у билан бирга боришим керак, у эса мен билан онамникига бормаса ҳам бўлади, деган ўйни миямга сингдиришим керак, шундайми?

– Албатта, эркак хотинининг ота уйига бормаса ҳам бўлади, демоқчи эмасман, вақти-вақти билан аёлининг ота уйига ҳам бирга бориши керак. Лекин аёл эрини ҳар доим онасиникига боришга мажбурламасин, шу сабаб билан ширин турмушига заҳар қўшмасин. Бу борада қиёслашнинг ҳожати йўқ. Чунки айтганимдай, ҳаётимизда урф-одатларнинг ҳам ўзига хос ўрни бор. Ўзаро борди-келдиларни ҳам эрнинг асабига тегадиган даражада қилмаслик керак.

– Мен эркакларни бундай деб ўйламасдим, жуда ҳам қизғанчиқ экан улар.

– Эркаклар аёли тарафдан уни иккинчи даражага туширилишига сабаб бўладиган ҳамма нарсадан нафратланади. Бу аёлнинг иши ёки меҳмонлари ҳам бўлиши мумкин. Аёл ақл билан ҳаракат қилиши зарур. Меҳмонлари қанчалик қадрли бўлса бўлсин, буни эрига сездирмаслиги керак. Аёл ота уйдан хурсанд бўлиб, оғзи қулоғида қайтмасин, агар онасиникига бемалол бориб келишни истаса, албатта! Бу мавзуларда аёл биров мулоҳазали ва оқилона иш тутса, кифоя. Онасиникига бориб, яқинларидан ҳолаҳвол сўраб келган бўлади, холос.

– Яъни аёл эрига «Ҳаётимдаги энг қадрли инсон сенсан!» деган маънони ҳар қандай ҳолатда ҳис эттира олиши керак демоқчисиз, тўғрими?

– Худди шундай! Хотинининг назарида энг қадрли, биринчи даражали инсон бўлишни хоҳламайдиган эркакнинг ўзи йўқ. Ҳаттоки Хўжа Насриддин бўлса ҳам!

– Навбат ҳафта латифасига келди, шекилли.

– Ҳа, бу ҳафтадаги учрашувимизни ҳам бир латифа билан якунлайман.

Хўжа Насриддинни шаҳло кўзли сулув деб, бир ғилай аёлга уйлантириб қўйишибди. Кеч кирибди, Насриддин бир коса қаймоқ олиб келиб, дастурхонга қўйибди.

Аёл ғилай бўлгани учун:

– Насриддин жаноби олийлари, нега икки товоқ олдингиз? Бир товоғи ҳам етарди, – дебди. Хўжа Насриддин уйдаги бир таомни иккита кўрса, зарари йўқ деб, қаймоқни ейишни бошлаган экан, хотин бу сафар:

– Хўжам, ёнингиздаги эркак ким? Илк кечамизда бегона эркак билан дастурхонда ўтирамизми? – дебди.

– Йў-ў-ўқ! Хотин, бу ишинг яхши эмас! Ҳамма нарсани иккита кўрсанг ҳам бўлади, лекин эрингни битта кўришинг керак, – деган экан Насриддин.

ОЛТИНЧИ ҚАДАМ

Эрингни ўз тарозинг билан ўлчама

– Қанақасига?

– Аёллар ва эркаклар бир-бирига ўхшамаган ҳолатда яратилгани учун ҳаёт бозорида қўллайдиган ўлчов бирликлари ҳам фарқлидир. Аёллар тарозисида ўлчов бирлиги ҳис-туйғу, эркаклар мезонида ўлчов бирлиги мантиқдир.

– Унда бир-бирларини яхши тушунишлари учун аёл мантиқ, эркак эса ҳис ўлчовини ишга солиши керакми?

– Ҳа! Икки томон бир-бирини ўз тарозисида ўлчаса, янгилашади ва ноҳақликка учрадим, деб хафа бўлади. Фақат қарши томоннинг тарозисига кўра ўлчов олинса, ҳақиқатга яқин мезонга борилади. Қарши томоннинг тарозисини қўллаш учун эса уни яхши таниб, билиб, ўлчов бирликлари ҳақида маълумотга эга бўлиш зарур. Бунинг учун эса аёл ва эркакнинг фитратидаги фарқларини билиш керак.

– Фарқлари шунақа кўпми?

– Анча-мунча! Физиологик ва психологик фарқларни санаб адо этиш мушкул. Соч терисидан тортиб тана ҳарорати, юракнинг уриш тезлиги ҳам бир-биридан фарқли. Буларнинг ҳаммасини билиш шарт эмас. Мен сенга керакли бўлган бир неча маълумотни бераман.

– Жуда ҳам қизиқиб қолдим. Тезроқ изланиб, барча фарқларни ўрганаман.

– Ўзинг биласан, қизиқаётган бўлсанг, ўрганганинг яхши. Аёл ва эркак орасида энг асосий фарқ бош мияда бўлади. Бош мия икки қисмдан иборат: ўнг ва чап мия. Ўнг томон ҳислар билан боғлиқ. Ҳис қиладиган, ўйлайдиган қисм бош миянинг ўнг томони ҳисобланади. Чап мия эса ақл, мантиқ, рақам ва одатларнинг томони. Сўнгги изланиш ва тадқиқотлар шуни кўрсатадики, аёлларнинг саксон фоизи бош миясининг ўнг тарафини, эркаклар эса саксон фоиз ҳолатда чап томонини ишлатар экан.

– Хайрият, бу ерда ақалли рақамларда тенглик бор экан.

– Ҳа, қарама-қаршиликда тенглик бор. Бир-бирига қўшса, бутун бўлади.

– Мен ҳалиям тенглик деб тутиб олдим, қўй-вормаяпман-а?

– Қўявер, секин-аста қутуласан. Бир неча йил ишониб келган, ҳимоя қилган фикрингни бирданига улоқтириб ташлай олмайсан. Энди яна бир неча фарқларни билиб олайлик, бошқа фарқларни ўрни келганда айтиб бераман.

– Мен эшитишга тайёрман!

– Аёл ва эркак ўртасидаги фарқлар жуда кичкина кўрингани билан муҳим бўлиши мумкин. Масалан, эркакларда метаболизм тезроқ ишлайди. Шунинг учун эркаклар аёллардан кўра кўпроқ овқатланишади, аёлларга қараганда ортиқча вазндан камроқ азият чекишади. Саксон кило вазнли эркак шу вазндаги аёлдан озгин кўринади. Шундай экан, аёл эри еганининг ярмини еса кифоя. У билан тенг овқатландиган бўлсанг, икки баравар вазн орттирасан.

– Буни билиб олганим яхши бўлди. Ҳар доим қарайман, Фарҳод мендан кўп ейди, лекин ҳеч семирмайди, мен эса кам есам ҳам семираман.

– Яна бир фарқ эса эркакларнинг мушаклари билан боғлиқ. Эркаклар танасидаги мушаклар аёлларникидан икки баробар ортиқ. Шунинг учун ҳам эркаклар жисмоний жиҳатидан аёллардан кучли бўлади. Бу маълумотлар сенга нима учун керак бўлади? Эрингнинг жаҳли чиқаётганида баттар асабига тегма. Сукут сақла ва айтмоқчи бўлган гапларингни эринг тинчланиб олгандан кейин ётиғи билан тушунтиришга ҳаракат қил. Эркаклар ғазабланганда жисмоний куч ишлатишади, аёллар эса бундай пайтда тилини ишга солади. Аёллар тиллари билан отадиган ўқларига эҳтиёт бўлишлари керак. Зеро, тил жароҳатининг тузалиши бироз қийин бўлади.

– Ҳа, ўзи эрим қизишган пайтларда мен ҳам бақирсам, Фарҳод баттар ғазабланади. Баъзан эшикни қаттиқ тепиб чиқиб кетади, тинчланмагунча уйга келмайди.

– Жаҳли чиққанида сенга куч ишлатмасликдан қўрққани учун уйдан чиқиб кетар балки? Бу жуда яхши услуб. Яна бир фарқ – кўринмас кучларда. Аёллар дунёсининг ўлчови ҳислар, эркаклар дунёсининг мезони куч-қудрат ҳисобланади. Аёллар ҳис-туйғулари билан мақтанса, эркаклар кучлари, ишлари, эришган муваффақиятлари, пуллари ёхуд машиналари билан мақтанади. Ҳис-туйғу эркак дунёсида муҳим саналмайди. Ҳаттоки эркаклар ҳисларини куч-қувватдан айрилишдан қўрқиб, ҳар доим ҳам ошкор қилавермайди.

– Жуда тўғри айтяпсиз! Ўғлим ҳам ҳали кич

кина бўлса-да, ўйиндаги муваффақияти билан мақтанади. Қуввати, кучи билан мақтанади. Ҳар доим «Ойи, мен сизни ҳимоя қиламан, қўрқсангиз менга айтинг», деб туради.

– Эркакларнинг фитратида бу нарса бор. Қолаверса, биз кичиклигидан улардаги бу хусусиятни қўллаб-қувватлаймиз. Ўғилларимизни овқатлантираётганимизда «Есанг кучли бўсан!» деймиз. Қизларга эса «Емасанг катта бўлолмайсан, бўйинг ўсмайди, калта бўлиб қоласан», деб жисмоний гўзаллигига эътибор қаратамиз.

– Қаранг, буни ҳеч ўйлаб кўрмаган эканман. Ҳақиқатан, қизимни овқатлантираётганимда шундай деганимни эслайман. Ўғлимга ҳам «Егин, кучли бўл, ка-а-аттакон эркак бўл», деб едираман.

– Эркак учун куч-қувват жуда ҳам муҳим. Шунинг учун ҳам эркаклар куч-қувват ҳақида аёл томонидан бўладиган танқид ва мазахлардан жаҳлланади, эътироф ва илтифотлардан мамнун бўлади. Қандай иш билан шуғулланиши, кўп-оз пул топиши, қандай мавқеда ишлашидан қатъи назар, раҳбарми ёхуд фаррошми, эркак аёлининг назарида унинг қаҳрамони бўлишни хоҳлайди. Аёл эрига қаҳрамонга муомала қилгандек муомала қилса, эркак ҳам унга маликага қарагандек қарайди.

Бу ҳафталик суҳбатимиз ниҳоясига етди.

ЕТТИНЧИ ҚАДАМ

Эринга сўзлаётганингда элакдан фойдалан

– Тарозидан кейин элакка келдик, қани, давом этаверайлик-чи. Ишқилиб эркаклар учун ҳам қандайдир асбоб-ускуналар қолгандир.

– Нима бўлди, Ширин, мавзу сенга маъқул келмадимми?

– Нега фақат биз аёллар бир нималар қилишимиз керак? Шуни ҳалиям тушунмайман-да.

– Эркаклар қилиши керак бўлган ишларни Фарҳод билан гаплашамиз. Буни аввал ҳам айтгандим. Сен эса ўзинг қўядиган қадамларга эътибор беришинг керак. Унинг қадамларига қарама. Энди мақсадга кўча қолайлик. Аёл эри билан гаплашаётганида элак ишлатиши даркор. Хаёлига келган ҳар қандай нарсани, оғзига келганини гапириб юрмасин. Сўзлашдан олдин сўзларини элакдан ўтказиб, ғадир-будирларини четга суриб, ундан кейин гапирсин.

– Хўш, кўрайлик-чи, нималарни элакдан ўтказар эканмиз.

– Аёл ҳамма нарсадан олдин гапириш оҳангини элакдан ўтказсин. Баланд овозда, бақир-чақир қилиб гаплашмаслиги керак. Эркаклар ёқтирмайдиган, ҳатто нафратланадиган ҳолат – аёл кишининг баланд овозда бақир-чақир қилиб гапириши. Унга болалиги ва онасини эслатгани учун баланд овозда гапираётган хотини ўзига боладай муомала қилаётгандек туйилади.

– Фарҳод ҳам овозим баланд чиқишини ёқтирмайди. Менга «Овоз оҳангингни кўтарма!» дейди.

– Иккинчидан, айбашларни элакдан ўтказ.

Аёл эрини айблаши мумкин эмас. Эркаклар айбланганда ўзини қадри ерга урилгандай ҳис қилади, шу боис бундай пайтда ҳаддан ташқари жаҳддор ва таъсирчан бўлишади.

– Фарҳодга бирор хатосини айтсам, дарҳол қовоғини солиб олади.

– Эркак танқидни куч-қувватига ҳужум қилингандек қабул қилади. Хотини томонидан тинимсиз танқидларга йўлиққан эркак бир муддатдан кейин ўзини қадрсиз деб ўйлаб, хотиндан узоқлаша бошлайди. Ўзини эътироф этиб, ёқтирган бегона аёлга илакишиши ҳеч гап эмас.

– Жуда нозик масала, дейсиз-да.

– Худди шундай! Учунчидан, дардларингни элакдан ўтказ. Аёл эрига дарду ташвишни ҳадеб сездирмаслиги керак. Баъзи аёллар эридан мақтов олиш учун кун бўйи нималар билан шуғулланганини, қанчалик қаттиқ чарчаганини, хонадони учун нақадар фидойилик қилаётганини кунига икки-уч маротаба такрорлайди. Аёл эътироф ва мақтов кутади, эрнинг қовоғи солинади, юраги сиқилади. Аёллар шунчаки «суҳбат», «гурунг» деб ўйлаган баъзи мавзулар эркаклар томонидан шикоят деб тушунилади.

Шунинг учун ҳам аёл эркакка қанчалик қаттиқ чарчаганини сўзлаш феълидан воз кечиши керак. Катталаримиз бежизга «Сўзни сўйла уққанга, уқмаса ўтирил, сўйла деворга», демаган. Модомики, гапларингни эркак янглиш тушунар экан, унда ўша сўзинг айтилмай қолаверсин.

Айниқса, болаларингдан отасига шикоят қилма. Болаларга тааллуқли муаммоларни шикоят қилгандай эмас, ёрдам ва фикр олиш учун гапирётгандек сўзла.

– Ҳали эланадиган кўп нарса бор, шекилли?

– Тўртинчидан, пичинг-кесатиқларингни ҳам элакдан ўтказ. Коса тагида нимкоса билан гапирма! Эркаклар аниқ-тиниқликни хуш кўради. Эрингга пичинг қилиб фойда кўрмайсан. Ҳатто кўлидан келадиған иш бўлса ҳам, эринг кесатиғингдан жаҳли чиқиб, ўша ишни қилмаслиги мумкин. Эркаклар нолимасдан, айбламасдан очиқ ва аниқ тарзда ёрдам сўралганида ёрдам беришади. Эркаклар ёрдам беришни яхши кўришади. Уларга муҳтожлик сезиш эркакларга хуш ёқади. Фақат аёл ёрдам сўрашни билса, бас.

– Майли, пичинг, нолиш, шикоят, танқид ва айбловларни элакка солдик. Тўғриси, қизиқяпман, эланадиган яна нима қолди?

– Яна бир нарсалар бор. Аёл эрини асло мазах қилмаслиги зарур.

– Эркак ҳам хотинини мазах қилмаслиги керак.

– Тўғри айтасан. Масхара-мазахлар кишини ранжида қилади. Эркак масхара қилинганида ўқ еган арслондай бўлади. Эркак ҳамма нарсани унутиши мумкин, лекин хотинининг масхара қилганини ҳеч қачон унутмайди. Қанчалик жаҳлинг чиқса ҳам, ҳеч қачон мазах қилма, қизим. У сени мазах қилган бўлса ҳам, сен қилма. Душманга ўзининг қуроли билан ўқ узиш мумкин, лекин у сенинг душманинг эмас, умр йўлдошинг, турмуш ўртоғинг. Унинг хатосига ундан кўра каттароқ хато билан жавоб берма! Айниқса, оиласининг ёнида, болаларингнинг кўз олдида эрингни камситма.

– Бир дутонам эрига «Мен офилдаги ҳайвонларга қарагандек сенга эътибор бермайман», дебди. Эри ўша кундан бери унга совуқ муомала қилармиш...

– Жуда қаттиқ гапирибди. Эр-хотин бир-бирини ранжитиб ҳеч қаерга боролмайди. Эрингнинг иши, унинг муваффақиятсизлигини дастак қилиб олиб масхаралама. Муваффақиятли бўлиши учун унга босим ўтказма, эркаклар шундоқ ҳам муваффақиятли бўлиш, нималаргадир эришиш, пул топиш учун кўп уринишади. Ўзларига ўзлари босим ўтказади. Бунинг устига хотинининг босими эркакнинг фақат газабланишига сабаб бўлади.

– Бўпти, элакни ишлатаман, бақирмасдан, буюрмасдан, танқид қилмасдан, айбламасдан, пичинг қилмасдан, дардимни дoston қилмасдан гапираман. Лекин сабрим чексиз эмас-да. Менга нисбатан хатолари бўлганида, юрагим сиқилганида бунга уни қандай айтаман?

– Сукут билан айтасан. Лекин қовоғингни осиб эмас. Юрагинг сиқилганини жуда чиройли юз ифодаси билан кўрсатасан. Ҳар хил юз ифодаси бор. Қовоғингни осма, аразлама, лекин маъюс ўтир, кам гапиргин. «Аёлнинг сукути қулоқни қоматга келтирадиган ҳайқириқдир», деган гапни бир фильмдан ёзиб олгандим. Эркаклар аёлларнинг кўп гапиришидан кўра аслида уларнинг сукутидан кўпроқ безовта бўлади. Юзингга нозиккина қилиб «ранжидим» деган ифодани қўндирасан. Маъюсгина термилиш эрингнинг хатосини тушуниши ва пушмаймон бўлиши учун сенинг бақир-чақирингдан таъсирлироқдир.

– Бу гапларингизга амал қилиш жуда ҳам қийин. Индама, жим бўл деяпсиз, устига-устак, назокат билан сукут сақла, деяпсиз. Аёл сукут қилса-да, назокатини унутмаслиги керакми?

– Сукут ҳам назокатли бўлгани маъқул. Сукут-

нинг турлари кўп. Жим бўлиб: «Аллоҳ жазоингни берсин, ўлиб кетмайсанми?! Бунинг аламини сендан чиқармасамми ҳали?! Ўзингни ким деб ўйлаяпсан?» деганга ўхшаш ҳақоратлар ёғдираётган бўлишинг мумкин. Шунинг учун юз ифодаси сўзлардан ҳам қимматлидир. Жисм тилида сўзларнинг қадри ўн фоизгина. Қолгани термилиш, қараш, туриш, овоз оҳанги ва хатти-ҳаракатлардадир.

– Сизни тинглар эканман, шуларни ўйлаб қолдим: кўп ҳолларда нималар қилганимизни сезмаймиз. Масалан, қарашларимиз билан кўп нарсаларни гапириб қўйиб, кейин «Мен унга нима дедим?!» деб ўзимизни оқлашга уринамиз.

– Аёллар ойна қаршисида ўтириб чиройли бўлиш учун ўтказган вақтининг ярмини «Ажабо, қарашларим билан нималарни демоқчи бўляпман, табассумим чиройлими?» деб синаб кўрсалар, ўшанда янада чиройли кўринишни уддалар эди. Одамзод Аллоҳ яратган юзини, кўзини ўзгартириши мумкин эмас, лекин қарашини, кулишини ўзгартира олади.

– Фарҳод бу гапларингизни эшитса, ишончим комилки, менга: «Сенга шуни айтмоқчи эдим, менга ўқрайиб қарамай!» дерди!

– Ундай бўлса, бу ҳафтани ойна қаршисида қарашларинг ва юз ифодаларинг билан нималар демоқчи бўлишингни кузатиб ўтказ.

САККИЗИНЧИ ҚАДАМ

Умр йўлдошингни яхшироқ билиб олишга урин

– Муштарақ жиҳатлардан кейин энди шахсият тафсилотларига келдик чоғи?

– Худди шундай. Тўғри, аёл ва эркакнинг муштарақ жиҳатлари бор, лекин ҳар бир киши ўзига хос феъл-атворга эга. Шунинг учун инсон умр йўлдошининг характерини яхшигина таҳлил қилиши ва шунга кўра муомала қилиши зарур. Ҳар кишининг нозик нуқталари бор. Масалан, баъзи эркаклар овқат вақтида тайёр бўлмаса, жаҳли чиқади. Бошқа бири эса уйни бетартиб кўрса, ғазабланади. Шунинг учун эрингни яхши билиб олишинг ва ўзига хос нозик жиҳатларига эътибор қаратишинг керак.

– Фарҳод баъзан ошхонада менга ёрдамлашади. Салат тайёрлайди, саримсоқ қайлади макарон пиширади. Лекин ошхонани тўзғитиб юборади. Кейин мен йиғиштириб, супуриб-сидиришимга тўғри келади. Ҳамма жойни тўзғитмасдан ёрдам беришини сўрасам, жаҳли чиқади. Бошқа ёрдам қилмаслигини айтиб, ошхонадан чиқади...

– Аёллар ва эркаклар бир ишни бажарса-да, бошқа-бошқа тарзда амалга оширишади. Буни қабул қилиш керак. Эркак кишидан уй ишини ёки овқат тайёрлашни аёлга хос тарзда бажаришини кутиш нотўғри.

– Ўзи эркаклар бирор ишни тузук-қуруқ бажармайди. Масалан, мен чарчаган ёки бетоб бўлсам, Фарҳод ошхонани йиғиштиради, идиш-товоқларни ювади, лекин ҳеч қачон газ плитасини тозаламайди. «Менинг ўзимга хос принципим

бор, газ плитасини артмайман!» дейди.

– Менимча, қилган ишларига рози бўлганинг маъқул. Гапираверсанг уларни ҳам қилмайдиган бўлади. Қолаверса, ҳар бир кишининг оиласидан кўриб ўргангани ҳар хил. Бу эса одамларга ҳаётга ўзига хос нуқтадан қарашни ўргатади. Масалан, бир эркак шундай деган экан: «Рўпарамдаги кўшни жуда хотинчалиш-да. Мен қачон балконни тозаласам, у кирларини осади...» Яъни ҳар кишининг қарашини, нуқтаи назари бошқача. Шунинг учун ҳам умр йўлдошини яхшилаб таниб, билиши керак инсон.

– Шу жиҳатларга баъзан эътибор бермаймиз.

– Бу жуда муҳим жиҳат. Масалан, баъзи аёллар атрофдан келган дўстона насиҳатларга эрининг феъл-атворини кўзда тутмасдан амал қилишади. Аёллар эри билан турмушларидаги масалаларни гаплашишни яхши кўради. Аёл кишининг уйида бирор дарди бўлса, уни дугоналари ёки қариндоши билан муҳокама қилмасдан туролмайди. Аёлнинг дардини эшитган суҳбатдош хотин эса ақл ўргатмасдан, йўл-йўриқ кўрсатмасдан туролмайди. Акс ҳолда ёрилиб кетиши мумкин. Мана шу нуқтада эътиборли бўлиш даркор. Берилган тавсиялар эрингга ёхуд оиланг табиатига бир неча ўлчам катта ёки кичик келиши мумкин. Ана ўшанда уйда ишлар чалкашиб кетади.

– Бир дугонамнинг шундай машмашаси бор. Уни сизга айтиб бераман. Дугонамга кўшни аёл: «Мен пул олмай туриб эримни ўзимга яқинлаштирамайман», деб эри билан орасидаги сирни айтибди. Дугонамга бу жуда ёқиб турибди. Кечаси эри ёнига яқинлашганида «Пул бермасангиз бўлмайди», дейди. Эрининг шундай жаҳли

чиқибдики, дугонамни кўчага ҳайдаб, «Пул билан бўладиган бўлса, кўчада тикилиб ётибди!» дебди...

– Интернет ҳам шундай янглиш йўлларга судраши мумкин. Жуда кўп сайтларда оилавий масалаларда мақолалар бор. Қарийб ҳамманинг турмуш ўртоғи билан боғлиқ ташвиш-муаммоси бўлгани учун давлатга оид масалалардан кўра ундай саҳифалар кўп ўқилади. Аксарияти тест кўринишида ёки модда-модда қилиб ёзилган. «Эрингиз сизга хиёнат қиладими? Буни ўн одимда билиб олинг...»; «Сизни ҳалиям севадимми? Синаб кўринг...», «Романтик оқшом учун нималар қилиш керак?..», «Эркакнинг ёлғон гапираётганини қаердан билиш мумкин?» тарзидаги бир-бирини такрорлайдиган тестлар ва гўёки тўғридек кўринган тавсиялар бор. Уларга ҳаддан ортиқ ишониб, амалга татбиқ қилишга шошилмаслик керак. Чунки бу ҳолатларнинг аксарияти кишининг табиати билан боғлиқ масалалар.

– Ҳа, бир марта газетада шундай тестни тўлдирганимда, «Эрингиз сизга хиёнат қилади» деган жавоб чиққанди. Бир неча кун Фарҳодни пойлаб юрдим, лекин хиёнат қиლაётгани ҳақида ҳеч қандай далил тополмадим.

– Аёл эрини газетадаги тестларга қараб эмас, воқеа-ҳодисаларга нисбатан муносабатига қараб осонроқ таниб олади, буни эсингда чиқарма. Бу ҳафта эрингни яхшилаб кузат ва уни янада яқиндан танишга ҳаракат қил.

ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚАДАМ

Умр йўлдошингни ўзгартиришга уринма

– Барибир ўзгаришмайди-ку? Шундай гапни ўқигандим: аёллар турмушга чиқмасдан олдин эркакнинг ўзгаришини умид қилишар экан, эркаклар эса аёلнинг ўзгармаслигини. Турмуш қургандан кейин эркак ўзгармас, аёл ўзгарар экан. Фарҳод менга: «Турмуш қуришимиздан аввал боши эгик, нима десам хўп дейдиган қиз эдинг, ҳар доим шундай қоласан, деб ўйлардим, лекин мутлақо ўзгариб кетдинг», дейди. Лекин мен Фарҳодни ўзгартиролмадим.

– Ҳар бир аёлнинг миясида бир эркак тасавури бор. Бу хаёлий эркак ҳам бўлиши, аёлнинг яхши кўрган бирор қариндоши ёки бирор сериал қаҳрамони ҳам бўлиши мумкин. Аёл кўп ҳолларда ўзи ҳам билмасдан, эрини ўша қолипга солишга ҳаракат қилади. Эркак эса умр йўлдоши уни бир қолипга солиб қўймаслигига қарши тиришади. Аёл эркакка ўзгариши кераклигини очиқ-ойдин ёки билвосита тушунтирар экан, эркак қаттиқ хафа бўлади. Аёл эрига уни севишини қанча кўп айтса-да, ўзгаришини талаб қилса, эрининг ҳафсаласини пир қилишдан бошқа ишга ярамайди. Эркакдан романтик бўлишни талаб қилган аёл эркакни романтикадан яхшигина совилади.

– Мен энди Фарҳоддан романтик бўлишини кутмайман. Бир неча йилдан бери романтик эркак бўлсин деб уриндим, тиришдим, унга бир неча бор буни айтдим, лекин бирор фойдаси бўлмади. Мен ундан қатъий талаб қилаверганим

сари киборликни, вақти-вақти билан қиладиган сюрпризларни ҳам унутди.

– Жуда ўринли ва ҳақли хулоса. Аёл эркакка босим ўтказгани сари эркак олдиндан қилиб юрган яхши ишларини тўхтатади. Чунки умр йўлдоши томонидан хуш кўрилмаслик эркакни қаттиқ жароҳатлайди. Эркак ўзини камситилган санайди. Эркаклар бу ҳолатда ранжиганларини ҳам тилга келтиришмайди. Хотиннинг эрини ўзгартиришга уринишлари туфайли эркак ўзининг мукамал эмаслигидан эзилади, бундан ҳам яхши эр бўлолмагани учун уяла бошлайди. Бу ҳолатда эркак яхши томонга ўзгариш ўрнига ўзи ҳам хотинидан қусур излай бошлайди ва аёлини офринтиради.

– Аслида жуда ҳам кўп нарса кутмаймиз-ку, нега истаганларимизни бажара олишмайди?

– Сен учун кўпдай туйилмас, лекин эркакка офирлик қилиши мумкин. Аёл кўнгли: «Эрим футбол томоша қилмасин, ўртоқлари билан учрашиб юрмасин, ҳар доим ёнма-ён, бирга бўлайлик», дейди. Лекин бу – ҳаёт, инсоннинг хоҳлагани ҳар доим ҳам бўлавермайди. Чунки бу ҳолат эркак фитратига қарши. Айтайлик, аёл шантаж ёки бошқа йўллар билан эрини ҳар кеча уйда ушлаб туришга эришади. Лекин эркакнинг бу кўнгилсиз розилиги уйга меҳрли бўлишини таъминламайди.

– Буни қаранг, бу гал менинг хаёлимга бир латифа келди. Мавзуга алоқаси бор, менимча. Онаси болачани шўхлик қилгани учун койиб танбеҳ берибди. «Бор, анави ўриндиққа ўтиргин ва мен тур демагунимча у ердан зинҳор турмагин!» дебди. Бола бориб ўриндиққа ўтирибди. Бир неча дақиқадан кейин: «Ойижон, ташим

ўтирибди, ичим ҳалиям тик турибди. Ҳеч нарса қилмайдимми?» деб сўрабди.

– Мавзуга мос келди. Мажбурлаш орқали яхшиликка етиб бўлмаслиги чиройли тасвирланибди. Эркак ҳам хотини томонидан тўсиқларга йўлиққанида, таши уйда бўлса-да, ичи уйда бўлмайди.

– Бўпти, эримни ўзгартириш учун махфий-ошкора барча истак ва ташаббусларимни бу ҳафта йўқотишга ҳаракат қиламан. Уни борича қабул қилиб севаман.

ЎНИНЧИ ҚАДАМ

Умр йўлдошинг учун ўзгар

– Нега энди ўзгаришим керак?

– Ҳол-аҳволингдан мамнун бўлмасанг, бир нималар ўзгаришини хоҳласанг, эрингни ўзгартиролмаганингга кўра ўзинг ўзгаришинг керак. Зотан, аёл ўзгарса, эркак ҳам ўзи билмаган ҳолатда ўзгаради.

– Мен ўзгарсам, Фарҳод ҳам ўзгарадими?

– Ҳа, сен ўзгарар экансан, у аввалгисидек қолиши мумкин эмас. Икки киши бирлашганидан кейин албатта учинчиси туғилади: аёл билан эркак бирга бўлганида боладан аввал муносабатлар пайдо бўлади. Ўзаро алоқа эркак ва аёлнинг муносабатларидан юзага келади. Бирининг хатти-ҳаракатлари ўзгарганида, ораларидаги муносабат ҳам ўзгаради. Никоҳ эр-хотин муносабатларининг бешиги ҳисобланади. Никоҳдан аввал танишиш ва унаштириш даври ўзаро алоқаларнинг ҳомиладорлик давридир. Бирга яшамасдан туриб қандай қилиб болангиз бўлишини аниқ би-

лолмайсиз. Муносабатларнинг туғилиши никоҳдан кейин, бир уйда яшай бошлагандан кейингина ҳақиқий тус ола бошлайди. Муносабатлар ҳам худди чақалоқдек. Туғилади, ўсади ва ўлади. Яхши парвариш қилинса, узоқ йиллар яшайди.

– Бизнинг муносабатларимиз ҳам ўлар ҳолатга келганди.

– Бугунгача уни тўғри парваришлаганингизда бу аҳволга тушмасдингиз. Муносабатларингизни севги билан ҳам озиқлантиришингиз мумкин, шунингдек, ранжиш, ғазаб, қайсарлик ва рашк билан ҳам. Қандай йўл тутиш сизга боғлиқ.

– Жуда кўп хато қиламиз. Балки бунга сабаб ҳам ўзимиздирмиз. Иккимиз ҳам яхши инсонлар бўлсак, балки бахтли-хотиржам яшардик.

– Икки кишининг ўзаро бир-бирини яхши тушуниши, бахтли оила қуриши учун иккисининг ҳам яхши инсон бўлиши талаб қилинмайди. Икки ёмон ҳам бир-бири билан ўзаро яхши муносабатда бўлиши, бир-бирини тушуниши мумкин. Бир яхши ва бир ёмон ҳам яхшигина келишиши, икки яхши инсон эса ўзаро келишолмаслиги мумкин. Сув кислород ва водороддан ташкил топган. Иккиси бирлашиб, «сув» деган мутлақо бошқача нарса пайдо бўлади. Эр-хотинлик муносабати ҳам иккисининг бир-бирига нисбатан тутум ва хатти-ҳаракатлари билан шакллангани учун муносабатлар жуфтларнинг тутумига қараб ўзгаради.

– Шунинг учун томонлардан бирининг ўзгариши билан муносабатлар ҳам ўзгаради, дейсизми?

– Ҳа. Эрининг хатти-ҳаракатларини ўзгартиришга ҳеч кимнинг кучи етмайди. Лекин саъй-ҳаракат қилса, ўзининг хатти-ҳаракатларини ўзгартира олади. Бироқ аёллар ўзгариш бора-

сида қатъий бўлолмайди. Ўзгаришни истайдилар, лекин ҳамон жавобини олиш, самарасини кўришни хоҳлаганлари учун муносиб жавоб ололмагач, бир зумда воз кечадилар. Бир зумда енгилиб, воз кечмасалар, турмушларида чиройли ўзгаришларга дуч келишади.

– Бу фақат биз аёлларнинг айбими? Эркаклар ҳам аёлларни қўллаб-қувватламайди. Ҳозир сиз билан суҳбатлашар эканмиз, бир неча бор ўзгаришга ҳаракат қилганим хаёлимга келди. Масалан, бир дугонаминикига боргандик, дугонаминимсиз эрига «Хўжайин, хўжайин» дерди. Уйга келганимизда Фарҳод: «Сен менга ҳеч қачон хўжайин демагансан!» дея ўкинди. Мен эртаси кун «хўжайин» дегандим, кулди. Бошқа ҳеч қачон айтмадим.

– Шириной, жуда ўринли гапирдинг. Зеро, бутун масала мана шу! Аёл ўзгариш учун бошқача нарсаларни ўйлаб топиб, турмушда қўлласа, бу эрига ғалати туйилиши мумкин. Кулиши ёки нима қилишни билмасдан ҳеч қандай муносабат билдирмаслиги мумкин. Бу ҳолатда аёл: «Нима қилсам ҳам фойдаси бўлмайди, бу одам ҳеч нарсани тушунмайди ёки устимдан кулади», деб дарҳол воз кечмаслиги зарур. Истагини амалга оширишда давом этса, бир муддаттан кейин эрида ўзи кутган ўзгаришларни кўра бошлайди.

– Яъни «хўжайин» дейишда давом этганимда, ўрганиб кетардик, шунақами?

– Ҳа, муҳими қатъиятли бўлиш, воз кечмаслик.

– Бу қадамни ҳам қўйишга ҳаракат қиламан. Лекин бу бироз узоқ муддатли бўлади.

– Зеро, ҳамма нарсани бирданига бажаришингни кутмайман, дегандим. Бажаришга уриниб кўришингнинг ўзи бир қадамдир.

ЎН БИРИНЧИ ҚАДАМ

Нозик масалаларда эътиборли бўл

– Муҳаббатнинг ётоқхонасига келдик, чоғи..

– Ҳа, нозик муносабатлар, яъни жинсий ҳаёт эр-хотин ўртасидаги муҳаббат воситасидир. Шунинг учун бу борадаги муаммолар эр-хотинни бир-биридан узоқлаштиради. Эр-хотин ўртасида бир ноҳушлик рўй берса, буни жинсий ҳаётига ҳам таъсир эттириши мутлақо янглиш. Ҳолбуки, буткул акси, яъни ётоқхона ноҳушликни бартараф қилувчи, яқиндик ва муҳаббатга васила бўладиган макон бўлиши керак...

– Зиддиятларни ётоқхонада ҳал қила олган эр-хотин бўлиши мумкинми? Менга бунинг иложи йўқдек туйиляпти. Одам хафа бўлса ёхуд жаҳли чиқса, бир-бирига ҳатто тегинишни ҳам истамайди. Қандай қилиб у ерда иноқлашиш мумкин?

– Аслида муаммо шундай ўйлашингда.

– Табиий ҳолат эмасми бу? Катта ёки кичик дардлардан улкан зарарни биринчи бўлиб жинсий ҳаёт кўради, албатта. Менинг бир укам вафот этди. У ўлганидан кейин ота-онамнинг жинсий ҳаётлари тугади. «Ўғлимиз тупроқ остида ётар экан, биз қандай қилиб бундай нарсаларни ўйлай оламиз?» дейишди.

– Катта эҳтимол билан буни онанг айтган. Хўш, ўша кундан бошлаб ота-онангнинг муносабатлари қандай?

Ширин бироз ўйга ботди:

– Ўша билан боғлиқми ёки укамнинг вафоти туфайлими, билмадим, аммо ўша кундан эътиборан ота-онам бир-бирларига бегоналашиб

кетишди. Бир-бирларини жуда қаттиқ севишарди. Отам онамнинг кўзларига қараб турар, бетоб бўлиб қолсалар, уйга шифокор олиб келардилар. Ўша кундан кейин отам онамга умуман меҳр кўрсатмадилар. Худди бир том остидаги бегоналардай бўлдилар.

– Ўлим орқада қолганларни бир-бирларига янада кўпроқ яқинлаштиради. Эҳтимол, ота-онангнинг бир-биридан узоқлашишига жинсий ҳаётнинг тугагани сабаб бўлган. Эркак ва аёл орасидаги фарқлардан энг муҳими ҳам жинсий ҳаётга оид фарқдир. Жинсий ҳаёт эркаклар учун ейиш-ичишдай табиий эҳтиёж ҳисобланади. Очқаса, овқатлангандай бир ҳолат яъни. Аёл физиологияси бундай бўлмагани учун аёллар эркакларни тушунишда қийналади. Эркакнинг жинсий эҳтиёжи кўп ҳолларда аёлларга ортиқ-чалик қилади ва турмуш ўртоғини рад этади. Рад этилиш эса эркакларни ҳаддан ортиқ ранжитади ва жуфтидан узоқлашишига сабаб бўлади.

– Лекин мажбуран рад этади-да. Чарчаган бўласан, касал бўласан, жаҳлинг чиққан бўлади, хафа бўлган бўлишинг мумкин ёки хоҳламаётган бўлишинг мумкин, албатта бир сабаби бўлади-ку. Эркак шундай пайтларда хотинини тушуниши керак, деб ўйлайман.

– Аёл жинсий ҳаётдан завқланмаса, жуда кўп баҳона топади, албатта. Қолаверса, чарчаганлик баҳона бўлмайди. Авваллари аёллар сойдан олиб келинган муздай сувда ювинишган, ҳозир ҳамманинг уйида иссиқ сув бор. Ҳаммомга тушиш чарчоқни аритади. Динимиз нуқтаи назаридан қаралганда ҳам, севикли Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам оила бахти учун аёл эрини рад этмаслигини насиҳат қилганлар.

Оила саодатининг замирида жинсий ҳаёт ётади. Бу борада бир-бирини тушунмаган жуфтлар очиқ-ойдин ташқарига акс эттиролмагани учун муаммоларининг аламини ундан-бундан чиқариб, майда-чуйда нарсалар учун жанжаллашиб юришади.

Ширин ҳечам овозини чиқармади. Фақат ерга қараб ўйланиб турди.

– Аёл жинсий муносабатни мажбурият билан эмас, завқланиб, яйраб ўтказиши керак. Агар аёл жинсий ҳаётдан завқланмаса, демак, унинг бир дарди бор ва аввал яхшигина муолажа олиб, даволаниши зарур.

– Биладан, бунинг учун дорилар ҳам бор экан. Фарҳоднинг шарофати билан билиб олдим.

– Қанақа дорини айтаётганингни тушунмадим.

– Мен ҳам жинсий ҳаётни хуш кўрмайдиган аёлларданман. Турмушда жинсий ҳаёт ҳеч қачон бўлмаса, хурсанд бўламан.

– Ўзим ҳам шундай деб ўйлагандим.

– Бир куни Фарҳоднинг иш столи тортмасида бир дори топиб олдим. Бу дори олдин уйимизда йўқ эди. Нималигига қизикдим ва дорихонага олиб бориб кўрсатдим. Дорихонадагилар аёлларнинг жинсий майлини орттирувчи дори, деди. Қанчалик уялганимни тасаввур ҳам қилолмайсиз.

Ширин бир муддат жим қолди, чуқур-чуқур нафас олди. Сўнг давом этди:

– Кечки пайт Фарҳодга дорини кўрсатиб, бу дори нега кераклигини сўрадим. Аввалига айтишни хоҳламади. Ранги-туси ўзгарди, кейин иқрор бўлди. Дорини мен учун олган экан, баъзан кечалари маъданли сув ичганимизда менга билдирмай ичига ташлаб, ичирар экан.

– Демак, эрнинг қўлидан маъданли сув ичмаслик керак экан...

– Илтимос, кулманг.

– Айбга буюрмайсан, бирдан хаёлимга турк сериаллари келди. Майли, эрнингнинг нияти ёмон эмас. Сен билан тунларни ширин ўтказиш учун қилибди.

– Ҳа, ширин кечалар ўтказаман деб оз қолибди мени ўлдиришига. Чунки дорини сўраганимда фармацевт «Қон босими баланд кишилар учун мумкин эмас! Уларга нохуш таъсирлари бор», дея мени огоҳлантирди. Менда қон босими баланд.

– Фарҳод буни била туриб қилмагандир.

– Нохуш таъсири борлигини билмасмиш. Ўйлаб кўринг-да, мен бу дори сабабли ўлсайдим, Фарҳод яхши ниятда хотинини ўлдирган эр бўлиб қамалиб кетарди. Жиноятини сўраганларга нима дерди, ажабо? Бундай жиноятдан қамалганлар сўраганларга қандай жавоб қилар экан?!

– Фарҳоднинг нияти ёмон эмас. Бошқа аёлга бориш ўрнига сен билан бахтли бўлишни хоҳлабди. Ҳа, топган чораси нотўғри. Демак, бошқа чора тополмабди. Эҳтимол, интернетда рекламасини кўриб, ўша маҳсулотга буюртма берган. Лекин бу дорилар муолажа учун эмас, аксариятининг нохуш таъсири бор. Зеро, жинсий истаксизлик дори билан эмас, терапия ва таълим билан даволанадиган муаммо.

– Ўша дорининг менга ҳеч қандай фойдаси бўлмади. Сохтадир балки.

– Бўлиши мумкин. Лекин асосий сабаб, сен дори ичганингни билмаганингда бўлиши мумкин. Чунки жинсий ҳаёт буткул мия билан боғлиқ. Дорини билиб ичганингда балки фойдаси

бўларди, руҳий жиҳатдан фойдасини кўрардинг. Тузалишига ишонмаган беморни ҳеч қандай дори даволай олмайди, дейдилар. Бу руҳият билан боғлиқ масала.

— Фарҳод дори олгунича менга қандай муомала қилиш кераклигини билганида яхшироқ бўларди.

— Бу борада бироз ҳақлисан. Аёлнинг жинсий жиҳати кўмилган хазина кабидир, эркакларникидек очиқ эҳтиёж эмас. Бу хазина ўртага чиқиши учун эркак бироз ҳаракат қилиши керак. Аёлларнинг ҳиссий эҳтиёжи жисмоний эҳтиёжидан олдин келгани учун аёллар жинсий алоқадан олдин ширин сўзлар эшитишни хоҳлашади. Бу ерда эркак аёлга қандай муомала қилишини билиши керак, лекин бу масалада ҳамма нарса ни фақат эркакдан кутмаслик зарур.

— Аёл нима қилсин?

— Аввало истаксизликнинг сабабини топишимиз керак. Аёл жинсий ҳаётни офриқ, уят, гуноҳ, фақат эркакнинг иши деган янглиш шивир-шивирларни эшитиб улғайган бўлса, болаликдан бери миясига сингиб кетган бу ўйларнинг таъсиридан қутулолмагани учун жинсий яқинликни севмаслиги мумкин. Аёл жисми ва жинсий ҳаёт ҳақида тўғри маълумотларга эга бўлолмагани учун бундай муносабатларни ёқтирмаслиги мумкин. Ҳамма нарсанинг ўзига хос илми бор. Ҳатто картошка арчишнинг ҳам! Жинсий муносабатлардек муҳим мавзуда кишилар саёз маълумотлар билан турмуш қургандан кейин бундай муаммоларга дуч келишлари табиий ҳол. Шунинг учун ҳам турмуш қуришдан аввал аёл ва эркак жинсий ҳаёт ва нозик муносабатлар ҳақида сабоқлар олиши керак.

– Бу ҳақда интернетда сайтлар бор-ку.

– Интернет бу масалани кўпроқ порнография сифатида кўрсатади. Порнография эса ўргатувчи эмас, йўлдан оздирувчидир. Жуфтларнинг қувончини янада кўпроқ ўғирлайди. Лекин шифокорлар тайёрлаган, ўргатувчи, маълумот берадиган сайтлардан фойдаланса бўлади.

– Аёл маълумотга эга бўлса, жинсий ҳаётни хуш кўриши мумкинми?

– Ҳа! Жинсий муносабатлар фақат эркаклар учун эмас, аёллар учун ҳам завқли ва муҳаббат василаси сифатида яратилган. Бунинг учун ҳам аёл эрига ёрдам бериши керак. «Уф, янами?», «Бошим оғрияпти!» дея ётоқдан қочмасдан, жинсий муносабатларга жиддий қараши даркор. Турмуш ўртоғига йўл кўрсатсин, эридан қочиш ўрнига либоси, пардози билан унга хуш кўринсин. Баданининг тозалигига аҳамият бериши, ўзидан нохуш ҳидлар келмаслигига эътибор қаратиши зарур. Турмуш ўртоғига ёқадиган ифорлардан сепиши керак.

– Фарҳод ифор севмайди...

– Бўлиши мумкин. Эринг совун ҳидини яхши кўрса, унга ёқмайдиган ифорларни қайсарлик билан ишлатаверма. Жуфтингга хуш ёқадиган ифорларни танла. Ҳид инсонга гоятда кучли таъсир қилади.

– Ишқилиб эрингга ёқадиган махсус ич кийимларни киясан демасайдингиз...

– Шундай дейман. Эрингга ёқса, бошқача ич кийимлар киясан. Юртимизда шундай аёллар борки, бирининг кўчада кийган кийимни бошқаси ётоқда кийишга уялади. Эркаклар кўчада кўрганидан кейин уйда ҳам кўргиси келади-да.

– Тўғриси, жинсий муносабатлар ўрнига овқат тайёрлашни, ошхонада пешбанд тақишни афзал кўраман. Танлаш ҳуқуқим йўқми?

– Бунга ҳайрон қолмадим. Баъзи аёлларда куч олиш, лаззатланиш туйғуси мутлақо суст бўлади. Жинсий ҳаётдан лаззат олмаган совуққон аёлларнинг айримлари ўзини овқат тайёрлашга, баъзилари уй ишлари, тозалаш ишларига, бошқалари эса шоппингга бағишлайди. Масалан, бир аёл эри уни ошхонада овқат тайёрлаётганини кўриб, алами келишини айтди. Эри «Ошхонага кирганингда ўзингни мутлақо йўқотиб қўясан!» дермиш. Эркак киши хотини фақат у билан бирга бўлганида ўзини йўқотишини истайди.

– Эркаклар жуда худбин-да!

– Бу худбинлик эмас! Чунки жинсий ҳаёт эркак учун фақат жисмоний эҳтиёж эмас, бир вақтнинг ўзида севиш, севилиш эҳтиёжи ҳамдир.

– Севиш эҳтиёжи десангиз, унда аҳвол ўзгаради. Бунга жиддий қараш керак.

– Бу ҳафтада ҳам эринг билан бир-бирингизга муҳаббатли бўлишингиз учун муҳим қадам хусусида гаплашдик. Кейинги ҳафтада учрашамиз.

ЎН ИККИНЧИ ҚАДАМ

Ҳаддан ортиқ масъулиятни зимманга олма

– Тўғриси, бунга ҳайрон қолдим. Ҳозиргача шунчалик эркаклар томонида туриб гапирдингизки, «Оиланинг бутун масъулиятини зимманга ол, эринг бемалол яшасин!» дейсизми деб кутаётгандим.

– Мутлақо акси, Шириной. Аслида айтганларимнинг бари сенинг манфаатинг ва саодатинг учун эди. Сен бахтли бўлмасанг, эрингни бахтли қилолмайсан! Мен сенга юк юкламайман, аксинча, замонавий ҳаёт сенга юклаган бутун юкларни елкангдан улоқтир ва фақат аёл бўлгин дейман.

– Биладан. Баъзан айтганларингизни тан олишим қийин бўляпти.

– Секин-аста, Шириной, секин-аста, истасанг бўлади. Хуллас, бутунги қадамимизга келсак. Аёл эрининг масъулиятларини ўз зиммасига олмаслиги керак. Лекин бутуннинг аёли ҳамма ишни қилади, ҳамма нарсани билади.

– Билиш ҳам айб бўлдимиз энди?

– Албатта, ундай эмас! Билимли аёл бўлсину, биладиган аёл бўлмасин! Буларнинг орасида катта фарқ бор! Билимлилик камтарликдир, биларонлик эса ниманидир билишни исботлашга киради. Аёл ҳамма нарсани билса ҳам, эри бир гапни бошласа: «Мен буни биладан!» деб дарҳол сўзамоллик қилмаслиги керак.

– Аслида бу ҳамма билан гаплашилаётганда амал қилиниши керак бўлган одоб қоидаси – рўпарангдаги киши айтаётган гапларни аввал эшитган бўлсанг ҳам, ҳеч қачон эшитмагандек тинглаш зарур.

– Жуда тўғри айтасан. Аёлларнинг кўпи бошқалар билан суҳбатлашганда бу қоидага амал қилишига қарамай, эри билан сўзлашганда эътибордан четда қолдиришади. Балки бу эри билан олиб бораётган яширин беллашувнинг оқибатимикан? Гўёки «Аёл дея мени камситишга уринма, мен сендан кўп нарса биладан!» демоқчи бўлади.

– Яъни хотин-қизлар ҳуқуқлари ҳақида гап кетганда аёлларда эзилиш ўйи оқибатида камситилиш ҳисси пайдо бўлади, оқибатда аёл буни хаспўшлаш учун эркакдан устун кўринишга уринади.

– Тўппа-тўғри! Аёл «Уни биламан, буни биламан, мен удабурроман, уни қиламан, буни қиламан!» дея ҳеч нарсада эркаклардан ортда қолмай дейди. Эркак эса «Билсанг унда ўзинг қилавер!» дея ўз масъулиятини аёлнинг зиммасига юклайди.

– Менимча, бу эркакларга ҳам ёқиб тушади.

– Бу эркакларнинг фойдасига, лекин аёл ҳамма нарсани билса, эркак ўзини кераксиз ҳис қилади. Аёл эркакдан унинг ролини тортиб олган бўлади. Аёли, болалари унга муҳтожлигини, оиланинг тамали, уйнинг устуни ўзи эканини билгани учун эркак масъулиятини ҳис қилишга уринади. Аёл ҳар доим эрига унга муҳтожлигини ҳис эттириши керак.

– Шунинг учун ҳам қанчалик машаққат чекиб, чарчасам ҳам, Фарҳодга сезилмас экан-да.

– Сезилмайди-да! Чунки катта эҳтимол билан масъулиятни зиммангга олганинг етмагандай, ишларингни миннат ҳам қилиб турасан.

– Ҳа, чунки қадримни билмайди.

– Яна бир муаммо мана шу! Ҳаддан ортиқ масъулиятни бўйнига олган аёл қаттиқ чарчайди. Қолаверса, аёлнинг тамалари ортади. Эридан янада кўпроқ муносабат, меҳр, эътибор кутади. Кутган нарсасини олмаса, ноҳақликка учраганини ўйлайди ва эрини айблай бошлайди. «Оиланинг ҳам, болаларнинг ҳам ишларини менга юклаб қўйган, лекин қадримни билмайди, эътироф этмайди», дея жаҳли чиқади.

– Нима қилайлик унда, ўзимизни аҳмоққа солайликми?

– Бунга мен жавоб бермайман. Муваффақиятлари билан танилган машҳур аёлнинг сўзларини келтираман сенга: «Менга сен заковатлисан, дейишади. Агар доно бўлганимда, эримга аҳмоқ кўринишни уддалар эдим...»

– Нима, эркаклар аҳмоқ аёлни севади, демоқчимисиз?

– Албатта, ундай эмас! Ҳар бир эркак хотинининг аҳмоқ ёки ақлли эканини гоёт яхши билади. Аммо эркак киши ақлли хотинини ўзи каби доно кўришни хоҳламайди. Хотини билганлари билан уни дўппослашга уринмасин, бас. Эркак киши аёлининг унга муҳтож эканини кўрмоқчи бўлади. Бироз аввал айтганимдек, эркаклар уларга эҳтиёж сезилгани сари ўзларини кучли ҳис қилади ва ҳаракатга тушади. Аёл эса севилаганига ишонч ҳосил қилиш билан ҳаракат қилиб, қувват олади.

– Бу ҳафтанинг қадами менга жуда маъқул келди. Шу масъулиятлардан бироз халос бўлиб, мен ҳам хотиржам бўлай. Кўришгунча омон бўлинг!

ЎН УЧИНЧИ ҚАДАМ

Моддий қийинчиликдан муаммо чиқарма

– Моддий қийинчилик ҳам муаммо келтириб чиқариши табиий-ку? Бир неча кун олдин айнан шу мавзуда бироз тортишдик. Ўтган ҳафта дўконда ўзим ёқтирган кийимни чегирма нарҳида кўрдим. Фарҳод «Пуллим йўқ, чўнтагимга оғирлик қилади», деб олмади. Лекин эртаси куни

бориб, ўзига кийим сотиб олибди. Қандай ғазаб-ланмаслик мумкин?

– Бунга ўхшаган муаммолар ҳар доим, ҳамма оилаларда учрайди. Пул сарфлаш борасида муаммо эркак ва аёлнинг зарурат дея қараган нарсаси фарқли эканлигидан келиб чиқади. Бири зарурат деб билган нарсани бошқаси кераксиз деб билади.

Эркак аёлнинг етарлича кийимлари борлигини ва янғисига муҳтож эмаслигини ўйлайди. Ҳолбуки, ўзининг сарф-харажатларини зарурат деб билади. Бориб ўзига кийим-кечак олиши ёки автомашинаси учун катта маблағ сарфлаши мумкин.

– Буларни ҳеч эсламай қўяверай! Менга «Пуллим йўқ» деб онасига совға олди ёхуд пуллари-ни олиб бориб берди. Аслида бирга ҳисоб-китоб қилиб, пул сарфлашда ҳам бирга қарор қилсак, янада яхши бўларди.

– Эркаклар буни унчалик хуш кўрмайди. Эркак пулни ўзи топгани учун сарфлаш ҳақида ҳам ўзи қарор қилишни хоҳлайди. Кўп оилада аёл ишлаганида ҳам эркак пулларни бирлаштиришни хоҳламайди ва сарф-харажат унинг қўлидан бўлишини истайди. Эркаклар куч-қувватга диққат қаратишгани учун куч аёлнинг қўлида бўлишидан беҳаловат бўлишади. Шу сабабли аёл турмуш ўртоғининг сарф-харажатига аралашмагани яхши.

– Фарҳод ошхона учун пул сарфлаганида қўли очик, лекин уйга жиҳозлар олаётганимизда муаммо чиқаради. Фарҳод қурумсоқ эмас, бир ўртоғимнинг эри жуда ҳам бой, лекин ўтакетган зикна.

– Эркакнинг ҳам, аёлнинг ҳам зиқна бўлиши оилада жиддий муаммоларга сабаб бўлади. Сахий аёл ва зиқна эркак ёки зиқна аёл ва сахий эркакнинг турмуши машаққатли бўлади. Бир-бирини тўлдиргандек бўлса-да, турмуши жуда оғир кечади. Икковида ҳам аёлнинг жаҳди чиқади, эркак қийналади. Аёл зиқна, эр сахий бўлса, аёл эрининг бутун сарф-харажатини чеклаб ташлайди. Ўзи шундоғам пул сарфлашни хоҳламайди, фақат пул жамғаришга ҳаракат қилади. Эри пул сарфласа, жамғаришимиз керак деб эркакнинг қулоқ-миясини ейди. Аёл сахий, эркак қурумсоқ бўлса, бу ҳам ўзига хос машаққат. Зиқна эркак яхши пул топса ҳам, оиласидаги зарур эҳтиёжларга ҳам кўнгилсиз бўлади. Ошхона харажатларини граммлаб, тийин-тийинигача ҳисоблаб беради, тугаса қандай, нимага ишлатиб, қандай туганининг ҳисобини сўрайди. Бу аёл учун жуда ҳам машаққатли ҳолат.

– Эри мумсик дугонамининг отаси жуда саховатли эди. Қўлидаги бор пулини уйи, бола-чақаси учун сарфларди. Шунинг учун ҳам эрининг пул масаласидаги тутумини қабул қилолмади. Ҳар сафар учршаганимизда фақат шу мавзунини муҳокама қиламиз.

– Бадавлат эр билан фақир яшаш аёлнинг асабини ва чакагини чарчатиб юборади. Лекин қўлидан бир иш келмайди. Зиқна одамни сахийга айлантира олмайсан, чунки феъл-атвор болаликдан шаклланади. Эри ё қашшоқлик кўрган, ёки болалиги машаққатда ўтгандир. Ёхуд пул борасида янглиш тарбия олган бўлиши мумкин. Бу ҳолатда аёл эрининг феълини қабул қилса, ўзи учун яхшироқ бўлар.

– Яъни дугонанг ҳеч нарса қилолмайди демоқ-чимисиз?

– Ҳар доим нимадир қилиш мумкин бўлади. Эрининг зиқнализини ҳадеб юзига солавермасин, аксинча эри уйнинг зарур эҳтиёжлари учун пул сарфласа, масалан, нон олса, унга миннатдорчилик билдирсин. Ана шунда эрида пул сафлаш учун ҳавас ва истак уйғонтира олиши мумкин.

– Айтганларингизни унга етказиб қўяман. Менимча, вазият унчалик яхши эмас. Дугонам депрессияга қарши дори ичиб юради.

– Турмуш ўртоғи билан пул борасида муаммолари бор аёлларнинг аксарияти шу хатога йўл қўяди. Аёл умрининг бебаҳо чоғларини эри билан пул сабабли тортишиб ўтказди. Кейин жаҳдан, стрессдан касал бўлади. Миллиардлаб сарфлаб оломайдиган соғлигини уч чақалик пулни деб сотиб юборади.

– Эрининг зиқнализини ҳеч қабул қилолмайди-да.

– Ҳеч қайси зиқна ўзининг зиқнализини қабул қилмайди, шундай экан, дугонанг ҳам эрининг кўзига пулни аямасдан сарфлайдиган, исрофгар, ҳеч нарсадан мамнун бўлмайдиган, онкўр, ношукр аёл бўлиб кўринади.

– Дугонам эрини ўлсин деб қарғаб юради.

– Эри зиқна бўлган аёлларнинг энг катта дуо-си – эри ундан аввал ўлсину, тўплаган пулини маза қилиб сарфласин. Лекин аёл эридан қаттиқ жаҳли чиқавериш, эрта ёшда дард орттириб олади ва кўп ҳолларда эридан аввал ўлиб, ҳаёти увол бўлади.

– Эрининг қурумсоқликдан бошқа ёмон феъ-

ли йўқ, лекин дугонамга шунинг ўзи бахтсизлик сифатида етиб ортади.

– Дугонанг ғазабланишни бас қилиб, эрининг яхши томонларини кўришга ҳаракат қилсин. Масалан, зиқна эркак пул сарфламаслик учун кечки пайт уйда, хотинининг ёнида бўлади.

Ўй-хаёли фақат пул билан машғул бўлгани учун бошқа масалаларда муаммо чиқармайди. Ундан пул сўрамагунича, хотинининг ишига аралашмайди. Энг яхши жиҳати эса зиқна эркаклар хотинбозлик қилмайди, яна бир аёлга пул сарфлагиси келмайди. Аёл эридан ҳар доим хотиржам бўлади.

– Демак, пулни муаммо қилмасдан яшашим керак экан. Буни уддалай олсам, саодатли дунёга қадам қўйган бўламан. Сиздан миннатдорман.

ЎН ТўРТИНЧИ ҚАДАМ

Ранжмай десанг, тама қилма

– Яхши гап. Тушунишимча, бу ҳафта умид ва тамалар ҳақида гаплашамиз.

– Оилали кишиларнинг кўпи кутганларини қўлга киритолмагани учун бир-бирларидан ранжиб юради. Тамагирлик кишини ҳолдан тойдиради, уринтиради. Тама қилма, ранжимайсан деганлар. Аёллар эркаклардан жуда кўп нарсаларни кутади ва ҳаддан ортиқ аразлайди. Аразламаса-да, ранжийди.

– Турмуш билан боғлиқ орзулар орзулигича қолиб кетади, демоқчимисиз?

– Шириной, сенинг орзу деганинг асли орзу-истак эмас, унинг биргина номи бор – тама! Турмушдаги тамалар турмуш қурмасдан олдиноқ бошланади. Лекин киши кутгани, истганининг буткул аксига дуч келиши мумкин. Масалан, гўшти севган қиз қассоб билан турмуш қуриши, эри эса вегетериан бўлиб чиқиши мумкин. Доктор билан турмуш қуриши, бироқ эри хотинидан дардинг нима деб сўрамаслиги мумкин. Келишган, кибор эркак билан турмуш қуриб, нодон ва ақсиз киши ҳам қилмайдиган ҳаракатларга дуч келиш мумкин. Тама билан никоҳланган киши кутганларини қўлга киритолмаса, ҳаддан ортиқ ранжиш эҳтимоли бор. Хуллас, тама қилма, ранжимайсан.

– Лекин бўлмайдиган катта нарсаларни кутмайман-ку? Бўғозда кўшк, хизматчилар, ҳашаматли ҳаёт, е, ёт, тур, пардоз қил, кийин, ясан-тусан, машина, олтину хазина сўрамайман-ку? Кичик нарсалар кутаман. Бироз мулоҳазали бўлсин, тили ширин бўлсин, сюрпризлар қилсин, махсус кунларимизни унутмасин. Мени ўйлаганини ифодаладиган кичик совғалар олсин. Эрим буларни бажариш учун бироз уринса, нима бўлади? Ҳаётимиз бироз ўзгарармиди...

– Ҳа, бу санаганларинг ҳаётнинг хуш нарсалари. Тўғри, кичик нарсалар, лекин муаммолиги ҳам майдалигида! Эркаклар бутун нарсаларга мослашгани учун майда нарсалар кўп ҳолларда кўзларига кўринмайди. Аёллар эса фитратан майда-чуйдаларни, яъни кичик нарсаларни пайқайди. Жуда осонгина, бош қотирмасдан!..

– Эркакнинг фитратида кичик нарсаларга эътибор йўқ, дейсиз-ку, лекин турмуш қуришдан аввал буларнинг барини ўйларди-ку.

– Табиий равишда эмас, лекин эътибор қилса, ўйлаши мумкин. Унаштирилган пайтингизда ишидан кўпроқ сени ўйлагани учун эътибор бера оларди. Лекин турмушда ҳаёт ташвишлари, иш чарчоғи ёхуд оилавий муаммолар эркакнинг бу борада ғайратли бўлишига тўсқинлик қилади. Аёлларнинг тама-ҳаваслари эса тугай демайди. Аввал ҳам гаплашгандик: фильмлар, сериал ва рекламалар бу ишдан фойда кўргани учун аёлларнинг тамаларига туртки беради.

– Бетоб бўлиб қолган куним овқатланмасдан вақтли ётиб ухладим. Оч ётганим учун Фарҳод бир олмани бўлаклаб, ётоқхонага олиб келибди. Лекин пўстлоғини арчмабди. Мен олмани пўстлоғи билан емайман. Одам хотинининг нимани қандай ейишини билмайдими? Мени севганида, мени қадрлаганида яхши биларди. Мен у олмани емадим. Тортишдик. Уч кун аразлашиб юрдик.

– Аёллар эрининг олмани қандай ейишини, чойи, қаҳвасининг шакари қанча бўлишини жуда яхши билишади. Бунинг учун ғайрат сарфлашлари шарт эмас. Лекин эркаклар учун булар майда-чуйда, эътиборни тортмайдиган нарсалар саналади. Хотинини севиб-севмаслик билан боғлиқ жойи йўқ. Бироқ кўпчилик аёллар эркакни ўзидек ўйлагани учун бундай ҳолатларни сен каби қабул қилади: мени яхши кўрганида, мени қадрлаганида олмани қандай ейишимни биларди. Ҳолбуки, эркакнинг назарида бу ҳолатларнинг қадрлаш ва севиш билан ҳеч қандай боғлиқлиги йўқ. Фитратини қийнамасдан шунчаки ўзини табиий тутган.

– Фақат бу эмас. Масалан, сочимни бўятаман – пайқамайди, кестираман – пайқамайди. Баъ-

зан эгнимдаги либосимни янги олганимни ҳам пайқамайди. Билишини хоҳлайман, аҳамият бермаса, хафа бўлиб, қовоғимни соламан.

– Пайқашини кутасанми ёки «жуда ҳам ярашибди, чиройли бўлибди», дейишиними?

– Албатта, ярашганини айтишини хоҳлайман. Лекин пайқамаса, шуни ҳам айтмайди. Бир даста момоқаймоқ бўлса ҳам майлийди, ҳеч гулдаста кўтариб келмайди. Фақат ишхонасига совғага гул келса, ўшани олиб келади.

– Гулни сотиб олганини ёки ишхонасидан совғага берилгани сен қаердан биласан?

– Гулни ким олиб келди, ишхонангга келдимиз, текинми ё пул бериб олдингми, деб сўрайман.

– Фарҳод нима дейди?

– Сенга нима, дейди. Қаердан олганимни нега сўрайсан? Сени ўйлаб олиб келдим-ку, дейди. Лекин мен биламан текинга келганини. Мени ўйласа, гулни сотиб олган бўларди.

– Пул бериб олса, нега хурсанд бўласан?

– Чунки гулни мени ўйлаб олмаган, шунчаки ишхонасида сўлиб қолмасин деб мажбуран олиб келган.

– Бу жуда хато ўлчов. Чунки ишхонасига келган гулни хотиним хурсанд бўлади деб, сени ўйлаб уйга олиб келган бўлиши мумкин. Ёхуд гул сотувчининг ёнидан ўтиб кетаётиб, шу бошгинамнинг балоси хотинимга бир гул олай, кошқи қовоғи очилса, лаби табассум қилса, деб олган бўлиши мумкин. Ҳеч ким бировнинг ниятини билмагани учун келган гулга жону диадан миннатдорчилик билдириб, қабул қилишинг тўғри бўлади. Эринг гул келтиргани учун миннатдорчилик билдириб, севинганингни кўрса, бошқа

пайт сотиб олиб келади. Қўли гул олиб келишга ўрганса бўлгани.

– Гап фақат гулда эмас-да! Баъзан ўзимизга хос кунларда совға олади, лекин олган совғалари менинг дидимга мос эмас. Ёқтирмаганим учун ишлатмасам, юраги сиқилади. Дидимни билмас, мени ҳам олиб борсин, бирга оламыз.

– Хўш, ҳеч ўйлаб кўрдингми, эркак сенинг дидингга кўра олмаса, кимнинг дидига кўра олади?

– Ёқтириб олганига кўра, ўз дидига кўра олган бўлиши керак.

– Худди шундай. Эркаклар аёлларида кўрмоқчи бўлган нарсаларни. Бу узук, бирор либос ёки сумка бўлиши мумкин. Сенинг дидингга мос бўлмаса ҳам, унинг учун, у кўрган пайтларда фойдаланасан.

– Бу ёғини ҳечам ўйламаган эканман.

– Балки сенинг дидинг, кийиниш тарзинг турмуш ўртоғингни хурсанд қилмас. Унда эринг сенга олган совға пуштиранг кофта, пахмоқ шиппак, ям-яшил юбка бўлса ҳам, эрингнинг ёнида кий. Эрингни ёнида унинг дидига кўра кийиниш асабингни бузмайди, хавотирланма. Балки секин-аста, сенга ёқа бошлайди.

– Лекин пул бериб олингандан кейин ҳар доим ишлатадиган бир нарса бўлишини истайди-да киши.

– Аёлларнинг дарди шу ўзи. Модомики пул берилди, фойдаси бўлсин. Ҳеч ҳам бу нарсанинг ўрни эмас. Совғани севмаслик эрингни совға олишдан совитади, қолаверса, дидим унга маъқул келмайди деб ўксийди.

– Бу борада янада эътиборли бўлишим керак экан...

– Қисқаси, тама қилма, шунда ранжимайсан. Бир нима кутсанг ҳам, сен кутган нарса эмас, бошқа нарса бўлса ранжима, аразлама. Эрига қўнғироқ қилиб, уйга у керак, бу керак, демаган аёллар бор. Эри қўнғироқ қилиб, бирор нима керакми, деб сўраши керак экан. Ҳа, эркакнинг қўнғироқ қилиб сўраши яхши нарса, лекин ҳамма эркак ҳам буни ўйламаслиги мумкин. Иши кўпдир, оиласидан ундай нарсаларни ўрганмагандир, одатланмагандир, хуллас, бундай нарсаларни муаммо қилиб юрмаслик керак.

– Бир неча йилдан бери Фарҳодга эрталаб эшикдан чиқаётганида бир нима керакми, деб сўрашини айтаман, лекин ҳеч сўрамайди. Ўрганолмади.

– Бирор нима керак бўлганида эрингга ўзинг қўнғироқ қил. Эҳтиёжингни айтишни зерикарли ҳолат эмас, унинг овозини эшитиш учун бир фурсат деб бил. Бир латифа билан бу ҳафтадаги учрашувимизни ниҳоялаймиз.

– Яхши бўларди, неча ҳафтадан бери латифа айтмадингиз.

– Янги келин эрталаб уйғониб қараса, ёнида эри йўқмиш. Ошхонага борса, эри нонушта тайёрлаб қўйибди, ўзи эса ичкарида кийимларни дазмоллаётган эмиш. Келин жуда ҳам хурсанд бўлибди. Кутганимдай яхши эрга учрадим, деб хурсанд бўлганча эрига кўринмасдан, уйқусини чала қолган жойидан давом эттириш учун ётоғига чўзилиб ухлабди... Эри бироздан кейин келиб, уни уйғотибди. «Мен қилган ишларга яхшилаб қара, ҳар куни тонгда шундай қилишингни хоҳлайман!» деган экан, келинчакнинг севинчидан асар ҳам қолмабди.

ЎН БЕШИНЧИ ҚАДАМ

Ўзингга қараб юр

– Аёл ўзига қараб юриши керак, тўғри. Лекин илтимос, аёл эри учун безаниши керак, деманг! Нега мен ўзимни эримга чиройли кўрсатишим керак?

– Сўзларингдан яна феминизмнинг ҳиди кел-япти, Шириной. Чунки феминист аёллар эри учун безанишни хорлик деб билади. Кўп аёллардан «Вой, мен ҳечам унинг дидига кўра кийинолмайман, мен нима қилсам, ўзим учун қиламан» деганини эшитдим. Шуни унутмагин, ҳароратли феминистларнинг оилавий ҳаёти муздай совуқ бўлади. Феминизмнинг олови аёлларнинг аёллигига ўт қўйди, кулга айлантирди. Аёлнинг фитратида зотан безанишга, ўзини севдиришга эҳтиёж бор. Феминизм бу эҳтиёжни уйдан ташқарига йўналтирди. Турмуш ўртоққа пардоз билан кўринишни ғурур масаласига айлантирди. Аёл ташқарига чиқаётиб пардоз қилса, ўзи учун безанган бўлади, уйда пардоз қилса, эзилган бўлади. Бу ғалати эмасми сенингча?

– Ғалати туйиляпти бироз...

– Эркаклар учун ташқи кўриниш муҳим. Шунинг учун эркак кўзга ташланиб турадиган нарсаларни хотинида кўрмоқчи бўлади. Қолаверса, замонамизда уйдан ташқаридаги аёллар ўзига қараб, пардоз-андозини ўрнига қўйиб юргани учун уйда эркаклар хотинини ўзига қараган, ораста ҳолатда кўришни хоҳлайди.

– Лекин уйда ўзига қараб юриш қийин-ку? Мен уйда енгил кийимда бўлишни, юмушларимни бемалол бажаришни истайман. Аёлнинг

уйдаги иши ҳечам тугамайди-ку. Овқат тайёрлаш, ошхонани йиғиштириш, идиш-товоқларни ювиш, кирларни тўплаб, саранжомлаш. Қулай кийимларда юришни хоҳлайман. Нотўғрими?

– Тўғри айтасан. Ҳар куни кийиниб, пардоз қилиб, эринг учун чиройли бўлиб, унинг ишдан келишини кутиш сенга қийин бўлиши мумкин. Лекин ҳар куни эрингни шалвираган кийимда кутиб олишинг ҳам яхши эмас. Ҳеч бўлмаса, ҳафтада бир неча кун эринг учун кийиниб, пардоз қилиб, уни чиройли бўлиб кутиб олишинг керак. Ташқи дунё эркак учун пардозли, ўзига қараган аёллар билан тўла жозибали дунёдир. Эшикдан чиққан эр бўрининг оғзидаги қўчқордай – маҳкам тутмасанг, ўзингга тортмасанг, юлиб олмасанг, бўрилар уни ютиб юборади.

– Бу гапларингиз тўғри. Бир дугонамнинг эри бир неча йил аввал дугонамдан сочини калта кестиршини қайта-қайта сўраганиди. Лекин дугонам узун сочни яхши кўргани учун сочини кестирмади. Бу гап-сўзлар бир муддат тўхтади. Қайси куни қарасам, сочини кестирибди. Ўтган ой эрини интернетда бир аёл билан суҳбатлашаётганини сезиб қолибди. Соч ҳақида гап-сўз йўқ, лекин эртаси куни бориб сочини кестирибди.

– Баъзи эркакларга узун соч, баъзиларига эса калтаси ёқади. Бировига сариқ соч жозибали туйилади.

– Масалан, акам сариқ сочни севади. Қаерда сариқ сочли аёлни кўрсам, кўзимни узоқмай қоламан, дейди. Ишхонасида сариқ сочли аёллар кўп. Янгамга ҳам бир йилдан бери сочини сариққа бўяшини айтяпти, янгам менга ярашмайди, деяверади. Бир куни акам янганг мен-

га жуда ҳам ишонади, лекин мен ўзимга ишонмайман, деди.

– Нима деб ўйлайсан, янганг тўғри қиляптими?

– Аёл томонидан қаралса, тўғри қиляпти. Сарик сочи ёқтирмайди-да. Акам хотинига ноҳақлик қилмаяптими? Аслида янгам ўзига қарамаган, пала-партиш аёл эмас-ку!

– Ўзимга қарайман деб, эркакка ёқмайдиган ишларни қилмаслик керак. Масалан, эркакларнинг аксарияти ҳаддан ортиқ пардозли ва тақинчоқларни қаторлаштириб таққан аёлларни ёқтирмайди. Узун, бўялган тирноқларни ҳам хуш кўришмайди.

– Узун тирноқлар билан ташланиб қолишлари мумкин деб кўрқишадими?

– Бўлиши мумкин. Учрашув охирида асосий фикрни айтаман: аёл покиза ва ораста бўлиши, эри учун кийиниб, пардоз қилиши керак.

ЎН ОЛТИНЧИ ҚАДАМ

Ўзига хос дамлар, махсус лаҳзаларга эътибор бер

– Турмуш қурган кунимиздек махсус кунларни айтасизми?

– Йўқ. Менимча, жуфтларнинг турмуш қурган куни, туғилган куни каби вақтлардан ҳам қадрлиси нозик пайтларидир. Эр-хотиннинг нозик дамлари кунда икки бор – айрилиш ва кўришиш дамлари. Яъни эрталаб ва кечқурун. Эрталаб айрилсан, ўша куни сизларни ўлим айириши мумкинлигини билмайсан. Кечқурун бир-бирингизни қайтиб кўра оласизларми?..

Шунинг учун ҳар бир кун сенга инъом этилган фурсат эканлигини унутма. Уйқудан уйғониб, Аллоҳга шукр қилиб, кунни очиқ чехра билан бошла. Нонуштани эринг севганидек тайёрла. Эрингни чиройли кузатиб қўй, оқшом очиқ чехра билан қарши ол. Юзингда уни кўргангдан бахтли бўлганинг билиниб турсинки, у ҳам уйга чопиб-қувониб келсин. Бу икки нозик пайтларда очиқ чехрали бўла олсанг, орадаги камчиликларни бекитишинг осон бўлади.

– Лекин эркак очиқ юзли бўлмаса, аёл ҳам очиқ чехрали бўлолмайди-да.

– Яна айти нўқтага қайтдикми дейман? Сен унга мажбурлаб қадам ташлаттиролмайсан! Сен ўз қадамларингга қара, унинг одимини санама! Сен очиқ чехрали бўл, инсон ойнадек гап – бир муддат кейин у ҳам сенга қараб жилмаяди. Эрталаб унинг шу куни қайтмаслигини билсанг, унга қовоғингни солиб, ҳамма нарсани муаммога айланттирармидинг?

– Албатта йўқ!

– Лекин бир куни шундай бўлиши мумкин. Ўлим бизга қачон келишини билмаймиз. Ўшанда қайси пушаймонликлардан ўртанасан? Нималарни ислоҳ этишга уринасан? Ҳозир қўлингда имкон бор экан, фойдаланиб қол!

– Эрталаб ва кечки пайт ниҳоятда муҳим дейсиз-да?

– Ҳа, жуда ҳам муҳим. Тонгда кузатиб қўяётганигда, оқшом кутиб олаётганигда очиқ чехрали бўлишинг ғоят муҳим. Жуда чиройли чехрали бўлиш аёлниг ўз қўлида эмас, лекин очиқ чехра ва табассумли бўлиш ҳамманинг ўз қўлида.

– Фарҳод баъзан мени юзингни ачиган қаттиқдай буриштириб кутиб олма дейди...

– Шунчаки табассум деб бепарво бўлмаслик керак, чунки у ҳусндан ҳам қийматли. Киши ўзи истамаса ҳам, жилмайгандан бир муддат ўтиб, кайфияти ўзгаради, руҳияти кўтарилиб, хатти-ҳаракатлари ҳам чиройли бўлади. Эшикни очиқ юз, лабингда табассум билан очсанг, кейин ҳам чиройли давом этади. Эшикни қовоғингни солганча очиб, эринг эшикдан кирган заҳоти «Жўмракдан сув томяпти, жавоннинг эшиги оёғимга тушиб кетди, шуларни ҳеч тугатмайсиз, нега ҳамма айтганларимни олмадингиз» каби шикоятларни тизиб ташлама. Буларни айтиш учун муносиб пайтни кутишинг керак. Қовоғингни солсанг, шу ҳолатингга мос хатти-ҳаракатларни кўрсатасан. Шунинг учун бу ҳафта ойна қаршисида жилмайиш машқларини бажаришингни истайман. Ва эрингни табассум билан кутиб, табассум билан қузатишга ҳаракат қил.

– Бу бироз шошилинич бўлди. Бошқа қадамларда бунчалик шошилмагандингиз...

– Бундай осон қадамлар учун вақтни ўтказма. Тезроқ бошла, ўзингга яхши.

– Хўп бўлади.

ЎН ЕТТИНЧИ ҚАДАМ

Эрингга ҳаддан ортиқ эътиборли бўлма

– Бу қадамнинг маъносини чамалай олмадим, тўғриси...

– Аёл эрига эътиборли бўлиши, боғланиши керак, лекин бунда ҳаддан ошиб кетмасин. Ҳаддан ташқари эътибор ҳар доим қарши томоннинг юрагини сиқади. Ҳаддан ортиқ боғланиш

эркакни бўғади. Боғланиш, эътибор меъёрида бўлиши керак.

– Бу меъёрни қандай қилиб таъминлаймиз. Бирор аппарати борми?

– Барча аёлларнинг бошида «сезги» деган бир аппарат бор. Аёллар сезгиларига қулоқ тутса, меъёрни маромига келтира олади. Лекин баъзан аёллар сезгиларига парво қилмайди ва билганига ёхуд хавотирга асосланган йўлдан боради.

– Мисол келтира оласизми? Чунки нима демоқчилигингизни аниқ-тиниқ тушунолмадим.

– Билганига асосланган янглишлардан мисол келтираман. Масалан, аёл «Эрингни қўлингда тутишни хоҳласанг, унинг атрофида парвона бўл» деб ўрганган. Уйга кирган пайтидан бошлаб, тинимсиз эрининг атрофида айланиб-ўргилади. Бирор нима хоҳлаши-хоҳламаслигини тинимсиз сўраб туради.

– Эркаклар ҳам шундай бўлишини хоҳлайдими ўзи?

– Йўқ, ҳар доим ҳам ундай эмас. Эркак хотинининг унга хизмат қилишидан севинади, лекин ҳаддан ортиқ хизматдан ҳам сиқилади. Уйда бемалол нафас олишни хоҳлайди. Атрофида тинимсиз айланиб-ўргилаётган аёл эркакнинг асабини бузади, ўзини икки девор орасида тиқилиб қолгандай ҳис қилади.

– Эркаклар нонкўр халқ дейман, ҳеч тан олмайсиз.

– Бу нонўрлик билан боғлиқ эмас. Эркинлик эркак учун ниҳоятда қадрлидир. Хотинининг ҳар доим унинг атрофида парвона бўлиши эркакни беҳаловат қилади. Бир пиёла сувни ҳам ўзи бемалол олмаслиги, хотинининг ҳамма нар-

сага қалқон бўлиб югуриши эркакнинг ғазабини келтиради. Лекин хотини шунчалик яхшики, эри жаҳли чиққанини билдиролмайди ҳам. Аёлнинг тили шунчалик ширинки, эркак жаҳли чиқиб бир нималар деса ҳам: «Майли, ҳаётим, хўп бўлади, жоним, тўғри айтдингиз, бундан кейин ундай бўлмайди», дейдию яна шу нарсаларни давом эттиради. Аёлининг яхши муносабатидан эркак яна хижолат чекади, ўзини бемалол тутолмайди.

– Нима, ширин сўз ҳам фойда бермайди?

– Асалнинг ҳам ози яхши дейдилар. Бир хил оҳангда ва бир хил ифода билан ҳар доим таъкидланган мурожаатлар бироздан кейин ўз таъсирини йўқотади. Аслида аёл эрига мурожаат қилганда қўллайдиган сўзларни болалари ёки дугоналари учун ҳам ишлатса, эркак учун бу сўзларнинг қадр-қиймати қолмайди. Эркак ҳар доим ўзига бошқача муомала қилинишини хоҳлайди.

– Яъни эрга «жоним» десанг, уни бошқаларга айтмаслик керак, шундайми?

– Худди шундай... Кучукка-мушукка қўллайдиган хитобларни ҳам эрингга ишлатишдан тийил! «Шириним, шакарим» каби аёлларга хос бўлган ёхуд болаларга айтиладиган хитобларни эркакка нисбатан ишлатиш яхши эмас.

– Қўшним мушугига «севгим» дейди. Эрига ҳам шундай мурожаат қилади.

– Сийқалашган ва ҳаммага қўлланилган мурожаатлар ўз маъносини йўқотади. Масалан, эркакларнинг аксарияти «хўжайин», «бегим» деган мурожаатларни яхши кўришади. Чунки хотини буларни ундан бошқасига қўлламайди.

– Фарҳод унга «Севгилим!» деб мурожаат қилишимдан мамнун бўлади, севинади. Лекин анчадан бери унга бундай демадим.

– Нега?

– Ундан жаҳлим чиққан, бу ҳақда гапиришни истамайман.

– Ҳа, бу айтаётганинг масала бошқа ҳафта-нинг мавзуси. Бунга ҳозирча кирмай турамиз. Биз бу ҳафтанинг баҳсини давом эттирамиз.

Аёлнинг эри билан ҳаддан ортиқ машғул бўлиши ё хато нарсаларни тўғри деб билишидан, ёки хавотирдандир, дегандиқ. Янглишлар ҳақида гаплашдик. Энди хавотирларга келадиган бўлсак, баъзи аёллар хиёнатга учраши ёхуд ташлаб кетилишдан қўрқиб, эрига ҳаддан ташқари эътиборли бўлади. Ҳатто шунчалик ҳаддан ошиб кетадики, эри унга ўхшаган бирор аёлни ташқаридан тополмаслигига ва ҳеч кимга қарамаслигига ишонилга ҳаракат қилади. Эрининг хатоларига кўз юмади. Унинг янглишларига эрининг ўрнига ҳам баҳоналар топади. Эри унга нотўғри муносабатда бўлса, эрининг орқасидан эргашади, ўзини айбдор ҳис қилиб кечирим сўрайди, аразлаган бўлса, ярашилга ҳаракат қилади.

– Бунақада эркак эркаланиб, ўзидан кетиб қоладими?

– Ҳа. Турмушда хатолар рўйхатини тузиш ва қаршингдаги кишининг узр сўрашини кутиш нотўғри. Эркаклар сўзлар билан узр сўрашни ёқтиришмайди, бунинг ўрнига хатти-ҳаракатлари билан пушаймонликларини кўрсатишади. Аёл турмуш ўртоғи хатосини тузатишга уринганини пайқаган заҳоти буни узр сифатида қабул қилиши керак. Лекин эри юз фоиз хато қилган

ҳолатида унинг орқасидан айланиб-ўргилиб, унинг ўрнига узр сўраши мутлақо нотўғри иш саналади.

– Хўш, бу ҳолатда ўзини қандай тутиш керак? Менинг бир яқиним бор, худди сиз айтгандек қилади.

– Аёл қовоғини солмасдан хафа бўлганини кўрсатиши керак. Чунки қовоқ солганида ора-ларида ўжарлик бошланади.

– Сизга айтган ўша яқиним эрига шунчалик боғланганки, эри овқатни камроқ еса, кўпроқ ейишини истайди, уйдан чиқаётганида совқот-масин деб қалин кийинишини қайта-қайта таъкидлайди ва орқасидан «Ўзингизни эҳтиёт қилинг!» деганча бақиради. Эри бемор бўлиб қолса, қўлида гиёҳди чойлар ва дори-дармонлар билан унинг бошидан кетмайди, эри истамаса ҳам, шуларни мажбуран ичиришга уринади.

– Аёл учун севги – шафқат ва эътибор демакдир. Лекин эркак учун шафқат – онаси. Аёл эрининг атрофида шафқат ва эътибор билан айланиб ўргилса, эркакка онасини ва болалигини эслатади. Шунинг учун эркак турмуш ўртоғидан шафқат кўришни унчалик хушламайди. Шунинг учун аёлнинг эрига кўрсатадиган эътибори ва парвоналиги меъёрида бўлиши керак. Аёлнинг ҳаддан ортиқ шафқати эркак учун азиятга айланиши мумкин.

– Азият деганингизга хаёлимга бир латифа тушди. Латифанинг охири мавзунинг ўзаги билан боғлиқ. Бир бола бувисиникида қолишни истамас экан. Ота-онаси уни руҳшуносга олиб борибди. Шифокор боладан: «Бувинг сени жуда яхши кўрадилар, нега уларникига боришни

хоҳламайсан?» дея сўрабди. «Улар менга зуғум қиладилар!» дебди бола. Шифокор даҳшатга тушиб: «Қанақасига?» деб сўрабди. «Фақат овқат едиришади», дебди бола. Бувининг яхши кўрганидан товоқни тўлдириб овқат қўйиши ва болани ейишга мажбурлаши зуғумга айланаркан. Демак, меҳр-шафқат ва эътиборнинг меъёри бузилса, исканжага, азияту зуғумга айланаркан.

ЎН САККИЗИНЧИ ҚАДАМ

Бепарво бўлма

– Лекин ўтган ҳафта эркаклар ҳаддан ортиқ эътибор ва шафқатдан зерикади дегандингиз. Менга ўша қадам жуда ҳам ёқди.

– Ҳа, бизга ёқиб тушган қадамларни яхши кўрамыз-да!

– Майли, майли, ҳазиллашдим. Сиз давом этинг!

– Аслида эрига бепарво бўладиган аёлнинг ўзи йўқ. Фақат парво қилмагандай, эътибори йўқдай кўринадиган аёллар бор. Эридан кутган муносабатини ололмаган аёл «Менинг ҳам сен билан ишим йўқ!» деган тутумга ўтади. Лекин ҳатто керагидан ортиқ эътибори унда бўлади, эрини жазолаш учунгина шундай йўл тутади.

– Очиқ гапираман: мен ҳам шундайман. У менга эътибор бермаса, мен ҳам эътибор бермай қўявераман. Бепарволик қандайлигини кўриб қўйсин!

– Лекин эътиборсиздек кўринишга уриниш билан эрини жазоламоқчи бўлаётган аёл аслида ўзини жазолайди. Эри ундан узоқлашгани учун

уйда бутунлай ёлғизланиб қолади.

– Эркакларда «мўътадил»лик деган ҳолат йўқда! Ҳамма нарса уларнинг истаганидек, кўнгилидагидек бўлишини хоҳлашади. Кўнгиллари тусганида яқинлашишади, истамаса узоқлашишади. Масалан, Фарҳод билан баъзан жуда ширин суҳбат қуриб, муҳаббатга тўла оқшом ўтказамиз. Юрагимда ҳаммаси ўз изига тушиб боряпти, деган умид йилтирайди. Лекин эртаси кун икки бир-икки кундан кейин ўша Фарҳод кетади, унинг ўрнига менга бепарво, лоқайд Фарҳод келади. Уйда мен билан вақтини ўтказмасдан, бўлмағур нарсалар билан ўралашиб ўтиради. Мен ҳам унга шунга яраша муомала қиламан.

– Бу сен билан боғлиқ эмас, эркак руҳияти билан боғлиқ. Эркаклар болалигида кўрган-кечирганларидан келиб чиқади. Ўғил болалар икки ёшидан бошлаб онасидан фарқ қилишини, отасига ўхшашини пайқайди. Оналарини жуда ҳам яхши кўришади, оналари билан яқинлашишни хоҳлашади, лекин эркакдай бўлиш учун, онасига ўхшаб қолмаслик учун онадан узоқлашишга уринишади. Ўғил бола онасига дам яқинлашади, дам узоқлашади.

– Ҳа, ўғлим ҳам шундай қилади. Баъзан қучоғимда ётади, қуламиз, ўйнаймиз, гоҳида уни қучоқламоқчи бўлсам, мени ўзидан итаради: «Мен энди гўдак эмасман, катта бўлдим», дейди.

– Ҳа, мана шу хусусиятлар эркакларнинг аёллар билан муносабатларида ҳар доим давом этади. Яъни эркак аёлга яқинлашишни хоҳлайди, бу яқинлик ва севгига эҳтиёжи бор, лекин яқинлик туфайли онг остида аёлга айланишдан

кўрқиш билан бир муддат ўзини тортади, бу билан узоқлашгандек туйилади. Аёл эса эркак руҳиятини билмайди ва эркакдан узоқлашиб, ришталар узила бошлайди.

– Ўғлим учун ҳам бу қоида бир хил деяписизми? Мисол учун, уни эркаламоқчи бўлганимда мендан қочса, лекин бошқа куни келиб ўзини қучоғимга отса, бу сафар мен уни итарсам, бир-биримиздан узоқлашамиз, шундайми?

– Албатта! Сен уни ўзингдан узоқлаштирсанг, у ҳам энди осонгина сенга яқинлашмайди.

– Ўғлимнинг менга яқинлашмоқчилигини, мендан қочиши менга эркадик қилиш учунлигини билганим туфайли уни ўзимдан узоқлаштирмайман. Лекин Фарҳод билан вазият бир хил эмас. Мен Фарҳодга парво қилмагандай тутаман ўзимни, лекин у ҳам менинг бепарволигимга эътибор бермайди.

– Қаттиқ адашяпсан, хўп деявер. Бепарво кўринаётган эркак буни ғурур масаласига айлантиради, кўнглига олмагандай кўринса ҳам, жуда ранжийди, оғринади. Эркак атайин қилмагани учун хатти-ҳаракатларини хато деб ҳисобламайди. Лекин хотини атайин қилгани ошкор бўлгани учун эр-хотиннинг орасига тиканаклар кира бошлайди.

– Нима қилишим керак унда?

– Ҳар кунинг муҳаббат оғушида ўтишини кутма. Жуфтинг сендан узоқ турганида, мендан узоқлашяптими, дея хавотирга берилмасдан, уни зериктирмасдан сабр билан кутсанг, тез орада сенга қайтади. Айтганимдек, эрингнинг сенга нисбатан тушунарсиз муносабати ўткинчидир. Кўп зериктириб юборма ва ришталарни узиб ташлама.

– Миннатдорман, бу галги суҳбатимиз мени хотиржам қилди. Фарҳоднинг менга нисбатан ўзгарувчан муносабатини тушунолмай ҳалак эдим. Бир севади, бир севмайди, деб ўйлардим.

ЎН ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚАДАМ

Эрингнинг яқинларига яқин бўл

– Энг қийин қадамлардан бири шу бўлса керак, аммо...

– Лекин энг муҳим қадамлардан ҳисобланади бу. Эрингнинг оиласи билан яқинлашмасдан у билан муносабатларингда муҳаббат кутма. Чунки эркаклар хотинининг оиласи ҳақида айтганларини кўнгилларига жуда яқин олишади. Оиласини ёмон дейиш ва эринга сен ёмонсан дейишинг орасида ҳеч қандай фарқ йўқ!

– Шунақаси ҳам бўлар эканми? Ўрни келганда Фарҳод ҳам уларга қарши гапирди-ку?

– Эркак ўзи гапирса ҳам, оиласи ҳақида бошқалар ёмон фикрларни айтишини хоҳламайди.

– Хўш, улар ҳақида ўзи гапирса-да, нега хотини гапирганда жаҳли чиқади?

– Сенга жуда оддий бир мисол билан изоҳлайман; масалан, сен ўз болаларинг ҳақида жуда гап уқмас, эркатой, ҳеч тартибга сололмайман, деган гапларни айтишинг мумкин. Лекин энг яқин қариндошларинг ҳам боланг ҳақида жуда эркатой деса, юрагинг сиқилади, кўнглингга офир ботади. Бу ҳам худди шундай ҳолат.

– Гарчи Фарҳод яқинларининг хатоларини кўришда кўр бўлиб олади, қирқ йилда бир зўрға

пайқайди. Аниқ-тиниқ хатоларини айтганимда ҳам, дарҳол уларнинг ёнини олиб, ҳимоя қилишга тушади.

– Эркаклар кўп ҳолларда оиласининг хатоларини кўради, билади, лекин хотинининг ёнида уларнинг қилмишларини ошкор этиш оғир келади, гурурларига тегиб кетади, ҳатто буям камдек, уларни ҳимоя қилади. Аёллар ҳаммасидан ҳам шундан кўпроқ ғазабланади. Ҳалиям уларни ҳимоя қиляпти, дейишади. Оиласи ҳақида айтилган ҳар қандай сўзнинг учи айланиб-ўргилиб эркакнинг ўзига теккани учун яқинлари борасида эркакнинг эътиборли бўлишига ҳайрон қолмаслик керак.

– Умид қиламанки, бир куни ўғлим ҳам мени хотинининг олдида ҳимоя қилади.

– Хавотир олма, ёнингни олади. Эрингнинг яқинлари билан муносабатинг яхши бўлиши болаларинг учун ҳам ниҳоятда муҳим. Улар болаларингнинг бувиси, бобоси, аммаси, амакиси, қариндошлари. Яъни бойлиги. Яхши-ёмон кунда бир-бирига керак бўлишади. Бир нима бўлса, аввал улар югуриб келади. Шунинг учун қариндошлик ришталарини узмасдан, силаи раҳми чиройли олиб бориш керак. Улар билан орангдаги ҳар қандай муаммо яна айланиб келиб сени хафа қилади.

– Улар менинг орқамдан гапирса, нима бўлади? Эрим мендан совимайдими?

– Ташвишланма, яқинлари сени эринга ёмонласа ҳам, сен улар учун яхши нарсалар айтганимда эринг уларнинг хатоларини янада очиқ-ойдин кўра бошлайди. Бу ўзингни ҳимоя қилишдан кўра яхшироқдир. Фарҳод хотиним

уларни яхши кўради, улар ҳақида яхши нарсаларни гапиреди, деб сени уларнинг олдида қўлаб-қувватлайди.

Шунинг учун аввал-бошда гаплашганимиздек, эринг онасининг бирор хатосини гапирса, сен ҳам кўпиртириб, «Тўғри, ўтган кун менга ундай қилди, бундай қилди», дея шикоятни бошлаб юборма! Акс ҳолда эринг тўсатдан онасининг ёнини олишга тушиши мумкин. У оиласидан куйганини айтиб дардини бошласа, изоҳламасдан фақат уни эшит. Бошқа бир пайтда, фурсатини қилиб улар ҳақида яхши нарсаларни гапир. Унинг оиласи билан қанчалик меҳр-муҳаббатли бўлсанг, эрингнинг ҳам сенга севгиси ва муҳаббати ортади.

– Қайнананинг ипак ипи тоқчадан тушиб кетса, келиннинг боши ёрилади, деганларидек, қайнанамнинг ҳар бир сўзи менга наштардай ботади. Буни баъзида жуда очиқ-ойдин пайқайман. Масалан, қайсидир кун онам: «Қизим, бироз тежамкор бўлинглар, пул йиғиб, уй олинглар», дедилар. Онамга: «Тўғри айтасиз, ойи, лекин нима қилсам ҳам, пул орттиролма-япмиз», дедим. Бир неча кундан кейин қайнанам ҳам онамнинг сўзларини гапирди, лекин ундан жаҳлим чиқди: «Нега бизнинг ишларимизга аралашади, ўғлининг пулини исроф қилаяпти деб ўйлайдимиз?!» деган хаёлларга бордим.

– Зеро, бутун масала қайнананинг сўзларини муаммога айлантиришда, унинг гапларидан турли маънолар қидириб, ҳар бир сўзини ёмонга буришдан келиб чиқади. Қайнананг гапларини ёмон ниятда сўзлаганидан ишонч ҳосил қилсанг ҳам, кўнглингга олма. Унинг гапларини деб

эрингни ҳам хафа қилма. Эркак учун онаси ва хотинининг ўртасида қолиш – ҳақиқатан қийин ва машаққатли.

– Тўғри айтасиз, фикрингизга қўшиламан. Икки аёл орасида қолиш эркак учун жуда ҳам қийин бўлса керак.

– Бу ҳафтадаги асосий гоани айтадиган бўлсак, эрингнинг оиласига нисбатан ҳурмат-иззатли бўлишинг эрингга бўлган муҳаббатингдандир. Эрингга бу ҳолат шундай кўринади. Шунинг учун улар сабабли эринг билан орангизда тушунмовчилик юз беришига йўл қўйма. Сенга ёқмаган муносабатлари бўлса, биров чида. Уларга эҳтиёткорроқ муомала қил. Бугунгача уларга нисбатан қилган хатоларинг учун узр сўра, уларга совғалар ол, илтифотли бўл. Орангизда севги-муҳаббат кўприклари қуришга ҳаракат қил. Яхшиликдан ҳеч ким зарар кўрмайди. Яхшилар, албатта, голиб бўлади.

ЙИГИРМАНЧИ ҚАДАМ

Эрингни жазолама

– Бу нима деганингиз? Уни жазолаганим йўқ. Қолаверса, истаган тақдиримда ҳам, уни жазолашга кучим етмайди.

– Аллоҳ эркакларга очиқ, аёлларга эса яширин куч берган. Эркаклар ҳукумат бўлса, аёллар сирли давлатдир. Бошқарадиган – эркаклар, бошқартирадиган – аёллар. Аёл чиройли йўналтириш йўллари билмаса, истаклари бажо келтирилмаса, жазолаш йўлига ўтиши мумкин.

– Бошқа аёллар нималар қилади – билмайман, лекин мен ҳеч қачон эримни жазолашни ўйламаганман.

– Ҳамма гап шунда ўзи. Аксарият аёллар қилган ишларини жазо деб ўйламайди, буни тан ҳам олмайди. У менга шундай муомала қилгани учун мен ҳам шундай муомала қиламан, дейди. Лекин аксар ҳолларда у қилган иш эрини жазолашдан бошқа нарса эмас.

– Мисол келтиринг-чи, кўрамыз, мен ҳам шундай қилармикинман.

– Эрини жазолашга аҳд қилган аёлнинг юзида табассум бўлмайди. Мен хурсанд бўлмасам, уни ҳам хурсанд қилмайман, деган ўйда иш қилади...

Моддий зарар келтиради: чойнак-пиёла, кося-товоқ синдиради. Мева-сабзавотларнинг энг қимматини олади. Телефонда соатлаб гаплашади. Бир қараб қўймаса ҳам, телевизорни ўчирмайди. Электр тўлови ортсин, дейди. Болаларига кўрслик қилади. Каттиқ жаҳли чиқса, болаларини уради. Ўзини тозалик ишларига бағишлайди, уйда керак-нокерак нима бўлса, ирғитади. Тили билан дўппослайди. Пичинг қилади, найзасини санчади, гудраниб туради, эрини у билан, бу билан таққослайди.

Эрининг жаҳлини чиқариш учун қўлидан келганича ҳаракат қилади. Кирларни вақтида ювмайди, дазмоллаш керак бўлган нарсаларни дазмолламайди. Эрининг яқинларига қўполлик қилади.

– Бўлди, етади. Тан оламан: шуларнинг айримларини мен ҳам қиламан. Лекин уни жазолаш учун эмас, фақат ўз газабимни бостириш учун.

– Аёллар уларга қилинган ноҳақликларни ке-

чирмайди ва юзларча сирли жазолаш услублари билан ўзларини тинчлантиришга уринишади. Жазолар аёлнинг феъл-атворига кўра ўзгаради, фарқланади. Сен ҳам ўз феълингга мос келадинганини қиласан, албатта.

– Бир дугонам эрини тинимсиз дуоибад қилар экан...

– Бир куни телефонимга «Иншааллоҳ, машинангнинг филдираги ёрилиб, йўлда қолиб кетгин» деган хабар келди. Бу хабарни бир аёл эрига юборган, адашгани учун менга келган дея тахмин қилгандим, тахминим тўғри чиқди.

– Йўқ, мен дуоибад қилмайман, Фарҳодга ёмонлик тиламайман ...

– Жазолар бу санаганларим билан чекланиб қолмайди. Энг кўп татбиқ қилинадиган жазолардан бири аёлнинг эрига нонушта тайёрламаслигидир. Аёл ғазаблангани учун эрта тонгда иссиқ ётоқдан туриб, эрига нонушта тайёрлашни хоҳламайди. Кўп ҳолларда уйғоқ бўлса ҳам, ўзини ухлаганга солади.

– Нонушта тайёрламаган аёл эрини ҳам ишга кузатолмайди...

– Кузатишни хоҳламайди. Эрталаб кузатиб қўймайди, оқшом эшик олдида қаршиламайди. Иши кўпайиб, кутиб ололмагандек кўрсатади ўзини.

– Бундай қилган пайтларимда ҳақиқатан ҳам уни жазолаш ниятим бўлмаган.

– Мен сенга шундай қиласан, демадим, Шириной, умумий маънода гаплашяпмиз.

– Мен ҳам шундай қилганим учун тегиб кетди, шекилли.

– Кўп тарқалган жазолардан бири – аёл эрига ётоқда совуқ муомала қилади.

– Барча аёллар ётоқда оловдай бўлишади, лекин буни хоҳлаган эркак бироз тиришиб, хотинига яхши муомала қилсин. Аёлнинг кўнглини олсин. Аёл совуқ муносабатда бўлдимиз – бекордан-бекор шундай қилмаса керак ҳар ҳолда. Ким билади, қанчалик оғринадими, шундай совуқ муомала қилади.

– Бир томондан ҳақсан. Эр-хотин орасидаги муаммолар чора топиш учун қадам қўйилмагунча дард халтасига айланиб бораверади. Муаммоларни ким пайқаса, жуфтнинг қадам қўйишини кутиб ўтирмай ўзи биринчи қадамни қўйиши керак. Муҳими, муаммоларни кўра билиш...

– Тўғри айтасиз. Сиз билан гаплашганимга қадар бу ишларимни жазо сифатида кўрмагандим...

– Эркаклар ҳам кўп ҳолларда аёли уни жазолашга уринаётганини пайқамайди, хотинининг хатти-ҳаракатларини инжиқликка йўяди. Била туриб жазолаётган аёл ҳам буни очиқ айтмайди, албатта.

– Сизнингча, аёл эрини жазоланса, бироз енгил тортадимиз, яъни бунинг фойдаси бўладими?

– Албатта, йўқ! Қасос – аччиқ таом.

– Бу иборанинг асли «Қасос – совуқ таом» эмасмиди?

– Мен аччиқ деган сўзни бу иборага муносиб деб биламан. Совуқ таом бироз бемаза туйилсада, кишининг қорнини тўйдиради, аччиқ таом эса ачиштиради. Қасос олганнинг ўзи азобланади, деб ўйлаганим учун шундай дейман. Қасос олган аёлнинг эри билан ораси совийди, бахтсизлиги бир неча баробар ортади. Аёл ёнаётган юрагини совитишга уринар экан, эрини ўзидан совитади.

– Эрининг очиқ кучига қарши аёл сирли ку-

чини қўлайди, лекин бунда муваффақиятга эришмайди, деяпсизми?

– Раббимиз биз аёллар бу яширин кучни ўзимизни ва оиламизни бахтсиз қилишимиз, нотўғри ишларга сарфлашимиз учун бермаган. Аксинча, муҳаббат ва яхшиликлар учун берган. Шундай экан, мақсадга мувофиқ қўллаш керак.

– Кечириш – инсоннинг ўзига қилган энг катта яхшилигидир, деган бир гапни ўқигандим қаердадир...

– Жуда тўғри гап. Гина қилиб, қасос олишга уриниб ҳеч ким муродига етолмайди. Турмушни бир гўдакка ўхшатсак, тасаввур қилгинки, бу гўдак жарлик ёқасида, пастга тушиб кетай дейпти. Икки томоннинг ҳам бир-биридан жаҳди чиққан. Шунинг учун болани у қутқариб қолсин деб кутади. Ёхуд биттаси бир қадам ташлайди-да, кейин жуфти ҳам қадам ташлашини кутади. Бу ҳолатда гўдак омон қолади, деб ўйлайсанми?..

– Жуда ҳам қийин. Энди ўзимга эътиборли бўламан. Билиб-билмай кўп хатолар қилган эканман, бугун буни тушуниб етдим.

ЙИГИРМА БИРИНЧИ ҚАДАМ

Уй ишлари ва тозаликни бўрттириб юборма

– Бўрттирма деб нимани назарда тутяпсиз?

– Қанча керак бўлса, шунча қил. Ҳаддан ортиқ озода бўламан деб, кечгача ишлаб, буюмларга хизмат қилиб, эрингга хизмат қилолмайдиган даражада чарчама.

– Бундай бўлиши мумкинми? Бугун ҳеч қандай иш қилмайман деб, кечки пайт чарчоқдан ўладиган ҳолатга тушадиган кунларим бўлади.

– Албатта, сен истамасанг ҳам, баъзан ишлар кўпайиб кетади. Қаттиқ чарчайсан. Лекин буни ҳар куни қилсанг, демак, бир янглишлик бор дегани. Ҳар куни эрингни чарчаган, зериккан ҳолатда қаршиласанг, бир ерда хато қияпсан демакдир.

– Кўп ҳолларда чарчаган бўламан, ишлар битмайди.

– Иш битмайдими ёки сен битиришни хоҳламайсанми? Уйингни кўрмасдан бир нарса деёлмайман, лекин қанчалик уйинг катта, ишинг кўп бўлса ҳам, ақалли эринг келмасдан олдин бироз ёнбошлаб, оёғингни чўзиб дам ол.

– Бундай қилоламанми, билмадим, лекин ишларни Фарҳод келмасдан олдин битиришга уринаман, чунки Фарҳод ёнида иш қилишимни ҳушламайди.

– Эркаклар хотинлари уларнинг ёнида уй ишларини бажаришини ёқтиришмайди. Эркак уйида дам олишни, хотиржам ёнбошлаб, ҳаловат топишни хоҳлайди. Уй тозалайман, деб эрингни безовта қилма!

– Эркаклар ҳузурга шайдо! Ёнларида уй ишлари бажарилишини хоҳлашмайди, лекин уйни тоза тутишга ҳаракат ҳам қилишмайди. Уй тозалаганимни кўриб туриб, Фарҳод ўйламасдан бемалол уйни ивирситиб ташлайди.

– Нима қилсин, уй тўзимасин деб ўз уйида ҳам бемалол ўтирмасинми? Кўнглингни бироз кенг қилсанг-чи.

– Буни бемалоллик масаласи деб билмайман, баъзан атайлаб жаҳдимни чиқариш учун қил-

япти деб ўйлайман. Минг марта уни у ерга қўйма, деб тайинласам ҳам, қўлидаги нима бўлса, хоҳлаган жойида қолдиради.

– Аёллар эркакларнинг сўзлари ва ҳаракатлари остида ҳар доим бир қасд бор деган шубҳада бўлишади. Ҳолбуки, эркаклар аксарият ҳолларда ўзлари диққат қилмагани учун ёхуд икир-чикир сифатида кўргани учун бир ишни қилишади ёки қилишмайди. Лекин ҳар куни айтаверсанг, қайсарлик тўнини кийиб, шунинг учун ҳам қилиши ёки қилмаслиги мумкин.

– Ҳа, баъзи масалалада жуда қатъий қайсарликка ўтдик. Ҳаммасидан кўп алам қиладигани мен уй ишлари билан қанчалик шуғуллансам ҳам, унга ҳеч нарса кўринмайди. Фақат мен адоий тамом бўляпман.

– Тозалик ишлари албатта қилинади. Лекин эркаклар жуда тоза ва ҳолдан тойган аёл ўрнига бироз бетартиб бўлса ҳам, истарали, кайфияти яхши аёлни кўришни исташади. Уй жуда кир ва исқирт бўлиб кетмагунича ҳамма ёғи ятираб турган озода уй кўп эркакни қизиқтирмайди ҳам. Сен уйда сочингни супурги қилиб, ишга қўймаланиб ўтираверсанг, ташқарида уйи бесаранжом, лекин ўзига қараган, табассум қилиб турадиган аёл эрингни тортиб олиб қўйиши мумкин. Аёллигингни уй тозалиги билан исботлашга уринма.

– Фақат тозалик ишлари эмас-да, овқат қилиш ҳам одамни ҳолдан тойдиради.

– Овқат масаласида ҳам ошириб юборма. Ҳар куни бир неча соат ошхонада қолиб кетма. «Эркакнинг кўнглига ошқозон орқали йўл топилади», деган гапни қорин дардидаги бир киши

ўйлаб топган бўлиши керак. Албатта, эркаклар яхши овқатларни севишади, хотини лаззатли таомларни тайёрласа, хурсанд бўлишади, лекин бу уларнинг кўнглига ошқозон орқали йўл топилади, дегани эмас.

– Мен бу сўзга ишонмайман шундоғам. Эркакнинг кўнглига ошқозон орқали йўл топилганида, Фарҳод мени бошига кўтариши керак эди. Умрим ошхонада у яхши кўрган овқатларни пишириш билан ўтяпти.

– Яна тайёрлашда давом эт. Лекин ҳаддан ошмасдан тайёрла. Таомингни қандай тортиқ қилишни ўйла. Қаттиқ чарчаб тайёрлаган таомингни қовоғингни осиб тортиқ қилгандан кўра, осонроқ, ҳар доимгидек овқатни очиқ юз ва муҳаббат тўла нигоҳлар билан тортиқ қил. Бу янада қадри бўлади.

– Бўлди, бу ҳафтадаги қадамни кўп кутмасдан қўяман ва айтганларингизни дарҳол амалда қўлайман. Овқат тайёрлаш ва уй ишларида муболағага йўл қўйиш йўқ. Оҳ, шукр!

ЙИГИРМА ИККИНЧИ ҚАДАМ

Ташқаридаги ҳаёт билан ичкаридаги ҳаётни бир-бирига аралаштирма

- Буни қайси маънода айтяпсиз?
- Ташқаридаги «сен» ва ичкаридаги «сен»ни бир-биридан ажратиб ол.
- Шундай қилиш мумкинми?
- Ўзи кўпчилик шундай қилади, лекин теска-

рисини қилади. Қарасанг, ташқарида ҳаммага кибор бўлиб кўринган киши уйида бутунлай тескариси. Ҳолбуки, инсон ҳаётини баҳам кўраётган оиласига, севган инсонларига, умр йўлдоши, болаларига ҳаммадан ҳам яхши муомала қилиши керак.

– Бегоналарнинг яхшиси бўлмаслик керак, демоқчисиз-да?

– Ҳа, элнинг яхшиси бўлгунча уйнинг яхшиси бўлган маъқул. Албатта, элга ҳам яхши бўлиш керак, лекин элга бир яхши бўлсак, уйда икки ҳисса яхши бўлишимиз зарур. Феълимиздаги яхши хусусиятларни аввало уйимизда акс эттиришимиз керак.

– Бу қандай бўлади? Масалан, мен болалигимдан бери ҳақсизликка тоқат қилолмайман. Бир ерда ноҳақлик кўрсам, дарҳол қўшиламан, мазлумга ёрдам беришга ҳаракат қиламан. Ўзимга ҳам ноҳақлик қилишларига йўл қўймайман. Фарҳоднинг ҳам менга ёки бошқаларга ноҳақлик қилганини кўрсам, чидолмай гапириб ташлайман.

– Ноҳақликка аралашининг яхши, лекин буни уйингда қилма. Бу феълнинг эшикнинг ташқарисиди қолдир. Севганларинг билан бошқача бир олам барпо эт. Бу оламнинг қонунлари ташқи дунё билан бир хил бўлмасин. Уйингда бахтли бўлишинг ҳақли бўлишингдан ҳам муҳимроқ. Дейлик, эринг билан тортишдинг ва тортишувда ютиб чиқдинг. Турмуш ўртоғинг охирида «Бўпти, сен ҳақсан!...» деди ва қовоғини осиб, тумтайиб олди. Сен ютган бўласанми ё ютқизган бўласанми?

– Ютқизгандекман...

– Тушунишимча, жиддий инсонга ўхшайсан, яхши, маъқул. Аёл кишига уйдан ташқарида жиддийлик ярашади. Лекин уйингда ҳаловатли бўлишинг керак. Севимли бўл, бола бўл, жиавли, ишвали, маъсум бўл, АЁЛ бўл. Аёл агар чин дилдан буларни хоҳласа, ҳаммасини удалай олади. Аллоҳ аёлга рол ўйнаш қобилиятини берган. Аёл ҳар бир ролни ўйнай оладиган даражада айёр, ҳар қандай ролга алданадиган даражада самимий, беғубордир.

– Сизнингча, буларни эплай оламанми?

– Уйингда ғурур либосини ечиб ташласанг, ҳар бир либос сенга ярашади. «Аёлнинг мижози кийган либоси билан ўзгаради» деган гапни ўқигандим. Тўғри айтилганига ишонч ҳосил қилиш учун синаб кўришинг мумкин. Ҳар куни шалвираган кийимда эрингни кутиб олсанг, ҳорфин уй бекаси қиёфасидан қутулолмайсан. Баъзан бошқача услубларда ҳам кийингин.

– Қандай?

– Ҳар замонда бошқача кўринишга ҳаракат қилиб кўришинг мумкин. Албатта сўзлашувинг ва кийинишингни шунга кўра мослайсан. Масалан, бир куни қишлоқнинг содда қизи бўл, бошқа куни шаҳарлик танноздай кўрин. Бир куни ҳаётдан зериккан уй бекаси бўл. Қаттиқ чарчаган кунинг энгил кийимингни кий, барча шикоят нулишларингни тўкиб-сочиб қутул. Бир куни ҳамма нарсадан бахтли севги чечаги, эртасига маҳалланинг алдоқчи қизи бўл.

– Ҳар куни ҳар хил кўринишга уриниш кишини чарчатиб қўймайдими?

– Ҳар куни бўлиши шарт эмас, лекин ҳар куни қилсанг ҳам чарчатмайди. Бир синаб кўр,

ёқиб қолишига ишонаман. Бу роллар сени кундалик ташвишлардан узоқлаштиради. Қолаверса, эринг ҳар куни сени яна қандай қиёфада кўрар эканман, дея қизиқиш ва хуш кайфият билан уйга келади.

– Айтганларингизни қилсам, болаларим мазах қилишмасмикин?

– Фурур либосини ечиб ташламагунингча буларнинг бирортасини қилолмайсан, албатта. Болалар ўйинларни жону дилдан севишади. Уларни ҳам бу ўйинларга қўшишинг мумкин. Масалан, қишлоқ қизи бўлган кунинг лозимингни, гулли кўйлагингни кий, шунга кўра овқат тайёрла. Палов, шўрва ва салат тайёрла. Хонтахтада ўтириб энглар. Келинлар, палапонларим, кўзичоқларим, деб уларни чақир. Бундай сўзлар уларни севинтиради.

– Танноз аёл қандай бўлади?

– «Бугун мен ўзига қараган, бурни осмонда, пардозли маликаман», дейсан. Кўрасан, қизинг малика аёл қандай бўлишини сенга ўргатади ҳам.

– Менга ҳаммасидан кўп ҳаётдан зериккан уй бекаси роли ёқди.

– Ўрганган ролинг бўлгани учундир ҳойнаҳой. Ўша куни истаганингча шикоят қил, чарчаганман деб ишларни болаларга тақсимла, уларни ишлат. Ҳар хил роллар билан болаларингга айтолмаганинг, қилдира олмаганларингни қилдира оласан. Одамлар баъзан уйларига киришни истамайди, уйларидан ҳам, бир-бирларидан ҳам зерикишади. Телевизорда иккита ҳазил томоша кўришса, ақдан озгудек бўлиб кулишади, хурсанд бўлишади. Нега бу ҳазилларни ўзаро қилмайсизлар?

– Тўғри айтасиз. Мен кўп ҳолларда ўзимдан зерикаман. Бу ҳафта айтганларингизнинг қанчасини бажара оламан – билмайман, лекин бажаришга уринаман.

– Бир тиббиёт профессори «Ўзингизни бахтли ва хурсанд бўлгандек тутинг. Хатти-ҳаракатлар руҳий қувватимизга ёрдам беради. Инсон айрим туйғуларни ҳис қилмаса-да, ҳис килаётгандек кўринишга уринса, танаси ҳам, юрак юриши ва босими ҳам шунга мослашади. Қовоғингни уйсанг, тананг чиндан ҳам юракни сиқадиган ҳолат бўлгандек жавоб қайтаради», деган эди. Шунинг учун ҳам ўзимизни табассум қилиш учун мажбурлашимиз керак. Табассумдан кўра кўзга ярқираб кўринадиган пардоз йўқ.

ЙИГИРМА УЧИНЧИ ҚАДАМ

Ўтмишга ўралашиб олма

– Кунингдан завқ олиб яша, демоқчимисиз?

– Ҳа. Одамнинг энг катта душмани – ўзи. Ўтмиш – номи ўзи билан ўтмиш бўлиши керак. Лекин негадир кўпчилик ўтмишини ўтмишда қолдиროлмайди. Агар ўтмишни ўтмишда қолдиросак, у бугунимизни ҳам расво қилади.

– Ахир нохуш хотираларни унутиш осон эмас-да!

– Тўғри. Мен ўтмишни унутайлик, демаяпман, орқада қолдирайлик, демоқчиман! Бу фақат кечириб юбориш билан бўлади. Эринг бугунгача сени хафа қилган, ранжитган бўлиши табиий ва сен ўша ҳолатлар билан бирга яшаётган бўлсанг,

бошингдан нима ўтказган бўлсанг бўл, лекин эрингга нисбатан гина сақлама.

– Бу гина сақлашми – билмадим, лекин қачон Фарҳод билан жанжаллашсак, танишган қуни-миздан то шу пайтгача қанча тортишувимиз бўлиб ўтган бўлса, ҳаммаси бир-бир кўз ўнгимдан ўтади.

– Фақат кўз олдингга келадими?

– Йўқ, кўп ҳолларда тилимга ҳам чиқараман. Баъзан ўзимга ўзим ҳайрон қоламан, нималарни нималарга аралаштириб юбордим деб. Масалан, Фарҳод кечки пайт уйга кеч келди, дейлик, кеч келгани учун бошланган жанжалдан бир қарасам атрофга пайпоқ ирғитганига келибману, ота-онаси билан бўлган зиддиятлардан чиқибман. Бугун бўлган бир нохушлик сабабли жанжал бошлаб, ўн йил олдинги воқеа эсимга тушиб, жанжал янада кучаяди. «Фарҳод ҳам ўтмишни унут!» деб мендан жаҳди чиқади.

– Эркакларнинг ўтмиш билан унча иши йўқ. Ўтмиш аёлларнинг қимматли «сеп»идир. Аёллар ўтмишида нақадар ёмон хотира бўлса, уни қимматли хазинадек хотира сандиғида асраб юради ва бу хотираларнинг чанг босишига йўл қўймайди. Ҳар бир фурсатда сандиқдан чиқариб олиб чангини силкитади. Афсуслар бўлсинки, ўтмишнинг чангини оламан деб бугунни тупроғу балчиққа ботиришади.

– Менинг сандиғим ҳам тўлиб ётибди.

– Ўтмишни эслаш сени хафа қилиш, қайғуларингни орттиришдан бошқа бир ишга ярамайди. Бир тадқиқот натижаларига кўра, аёллар ўтмишни эслаганида, ўша кунларга оид хотиралари билан бирга ҳис-туйғулари ҳам жонланар

экан. Ўша кунни қанчалик хафа бўлган, ранжиган, оғринган бўлсанг, уларни эслаганингда ҳам яна кўрган-кечиргандай хафа бўлиб, ранжийсан ёки ғазабланар экансан.

– Шундоқ ҳам мен ёмон хотираларни эслаганим сари йиғлагим келаверади.

– Шу сабабдан ҳам аёлларнинг ўтмишни камроқ эслашлари ўзларига яхши бўлади. Ўтмишда сени ранжитган киши бу қилмишини бир бор қилган бўлса, сен ҳар эслаганингда ўзингни такрор-такрор хафа қиласан.

– Демак, энг катта ёмонликни ўзим ўзимга қилаётган эканман...

– Энг бошида айтганимдай, инсоннинг энг катта душмани – ўзи. Одамлар ва бўлиб ўтган воқеаларни биз қай даражада кўрсак, шу даражада ранжитади. Бир хил ҳолатларни бошдан кечирган минглаб киши онгида ва кўнглида ҳар хил изларни олиб юради.

– Унда «сандиқ»ни имкони даражасида очмаслик керак.

– Бунинг учун хотиралар сандигини кирлатмаслик керак. Кечириб, гиналарни четга суриб, тозалаб қўйсанг, сандиқни кавлаб чангини қоқишининг ҳожати бўлмайди. Хотиралар кирли қолгани учунгина сени безовта қилади.

– Хотира сандигимни иложи борича тезроқ тозалашим керак. Ўйласам, уйимни тозалашга шунчалик берилиб кетганимдан ўзимнинг ичимни тозалашга умуман эътибор бермабман. Бу ҳафтадан бошлаб тозалаш ишларининг маъноси мен учун ўзгарди.

ЙИГИРМА ТҮРТИНЧИ ҚАДАМ

Бахтингни эрингга юклама

Бу эркак учун катта юкдир. Кўпчилик оилали аёллар «Эрим менга хоҳлаганимдай муомала қилса, мен бахтли бўламан», деб ўйлайди.

– Бу фикр озроқ бўлса-да, тўғри эмасми?

– Ҳа, озроқ тўғри. Аёл эри билан яхши муносабатда бўлса, албатта, бахтли бўлади. Ёмон бўлса – ранжийди, ўзини бахтсиз сезади. Кишининг турмуш ўртоғи билан ўзаро муносабатлари, албатта, ҳаётига таъсир қилади. Аммо ҳаётда бошимизга тушган ва тушадиган нарсаларнинг ҳаммасига ҳам турмуш ўртоғимиз сабабчи эмас. Аслида хато қилаётган сенсан. Бахтиёрлигининг пардаси ортида фақат эрингни кўрсанг ва ўзингни бахтсиз ҳис қилганингда ҳам шу мантиқдан келиб чиқиб ҳаракат қиласан. Оқибатда муносабатларингиз баттарроқ бузилади.

– Ишларим унмаган пайтларда Фарҳод билан боғлиқ бўлмаса-да, хаёлимга аввал у келади ва бирор баҳона билан ундан жаҳдим чиқади. Бахтли аёл бўлганимда, балки ишларим бунчалик орқага кетмасди, деб ўйлаган пайтларим кўп бўлган.

– Аёл бахти ва бахтсизлигини эрига боғлиқ деб билса, эркак ҳам беҳаловат бўлади. Унинг ҳам хотинидан жаҳди чиқади.

– У нега ғазабланади?

– Бу жуда оғир юк. Ичингдаги шамни сен ўчирсанг, ҳеч ким сени ёқолмайди. Ҳаётингнинг бутун масъулиятларини, оғир бўлса-да, ўзинг зиммангга олишинг керак. Инсон учун турмуш

ўртоғи ниҳоятда қадрли, лекин ҳамма нарсага эрни соябон қилмаслик керак!

– Сизнингча мен ҳам ҳамма нарсага эрини соябон қиладиган аёлларданманми, билмайман, лекин Фарҳод билан муносабатларимиз ёмонлашса, уй ишларини бажарсам ҳам, тозалик қилсам ҳам, овқат қилсам ҳам хаёлимда фақат у бўлади. Кечки ёки эрталабки тортишув кун бўйи хаёлимни банд қилади. Энг ёмони, мен кун бўйи ич-этимни еб битирган воқеа оқшомида Фарҳод уйга келиб, ҳеч нарса бўлмагандай муомала қилади. Баъзан тортишганимизни ҳам унутади. Мен бунга ишонаман. Эрим ишга бориб, ҳамма нарсани унутади.

– Яхшиям эркаклар ҳам аёллардек эмас, яхшиям унутиб юборишади. Бунинг катта фойдаси бор. Тасаввур қил: барча эркаклар ишхонасида кун бўйи хотини билан муаммоларини ўйлаб ўтирса, жаҳл-ғазаб билан ёхуд ўйчан-ўйчан ишласа, дунё нима авҳолга тушарди? Эринг ҳам сенга ўхшаб ўтмишини унутмай, тинимсиз сенга эслатиб турса, ҳаёт нечоғлик тоқат қилинмайдиган азобга айланарди. Балки шунинг учун ҳам улар майда-чуйда нарсаларга нисбатан ҳасос ва икир-чикирчи қилиб яратилмаган.

– Оилавий муаммолар майда нарсалар эмас-ку?

– Аслида кўпи майда нарсалар. Масалани катталаштирадиган фақат ўзимиз. Бирор муаммога дуч келганингда, у ҳақида эмас, муаммонинг чораси ҳақида ўйлашинг керак. Бахтлиликни эрингга юклаб қўйиб, биринчи қадамни ундан кутмайсан. Узр сўрасин, орамизни яхшилаш учун у қадам ташласин, дея кутиш ўзингни тушқунликка солиб, бир қадам орқага кетиш-

дан бошқа нарсага ярамайди. Турмуш қурган кунимизни эсламаса, мен асло эслатмайман, ўзи эсласагина унинг учун маъноси бор, деб ўйлаш севгидан эмас, ғурурдан нишона. Ҳаракатда барака бор. Кутмагин, бахтинг учун ўзинг қадам ташла.

– Хўп, ҳаракат қиламан.

– Ҳафтани яна бир ўгит билан тугатамиз. Ҳаётида ҳамма нарсдан шикоят қиладиган бир киши бўлган экан. Бир йили боғидаги дарахтлар жуда мўл ҳосил берибди. Қўшниси: «Бу йил кайфиятинг аъло бўлиши керак, боғинг мевага тўла», дебди. У киши эса: «Унча ёмон эмас, лекин молларга ем қилиб беришимга чириган олмалар йўқ, мен шундан хафаман», деган экан. Атрофда бахтли бўлиш, қувониш, хурсанд бўлиш учун шунча сабаблар бор экан, сён бахтсизлик учун сабаблар қидирма!

ЙИГИРМА БЕШИНЧИ ҚАДАМ

Эркак тили – «аниқча»ни ўрган

– Бу қийин тилми?

– Жуда ҳам осон тил. Биз аёлларнинг тили билан айтганда шама, ишора, пичингу кесатиклар, узиб олишлар йўқ. Ҳаётда аниқ, очиқ ва тўғри тил.

– Унда ўрганиладиган ҳеч нарса йўқ экан-ку.

– Албатта, бор. Аёл билан эркак орасидаги фитрий фарқлардан бири ҳам икки жинс сўзлашув тилининг бошқача эканлигидир. Миялари бошқача ишлагандан кейин ўз-ўзидан

тилга кўчадиганлари ҳам бошқача бўлади. Эркакларнинг тили жуда ҳам осон. Лекин биз аёллар тўғри йўлда ҳам юришга одатланмаганимиз учун фақат янглишини топишга уринамиз.

– Яъни қанақасига?

– Масалан, дастурхонда эринг сенга нон келтирсанг-чи, деганида фақат нон беришингни иштайди. Дастурхонга овқатни қўйиб, нон қўймаган эпсиз хотинлигинга шама қилмайди. Ёки сочинг тўкиляпти деса, фақат сочинг тўкилаётганини айтади, кал бўласан ва мен сени севмай қўяман, деган бўлмайди!

– Ишончингиз комилми? Улар ҳеч нарсага шама қилмайдилар?

– Эркаклар биз аёллардек шама, ишора ва қисса айтиб, ҳисса олиш услубини унча билмайди. Бу эркак табиатига умуман тўғри келмайди.

– Эркаклар қисса айтиб ўтирмасдан, ҳиссани юзингга ёпиштириб қўяди, деяпсизми?

– Ҳа, шундай десанг ҳам бўлади. Баъзан озор берадилар, лекин аёллардек айёрлик томонлари кўп бўлмагани ва камроқ гапиришни яхши кўрганлари учун айланиб-ўргилиб юрадиган йўлларга кириб юришмайди. Агар эркаклар ҳам айланма йўллардан юрганида, аёл ва эркакнинг фарқи бўлмасди. Албатта, дунё ҳам яшаб бўлмайдиган ҳолатга келарди.

– «Аниқча»ни ўрганишдан аёлларга қандай фойда бор?

– Аёллар «аниқча»ни ўргансинки, эркакларнинг ҳар бир сўзининг остидан қандайдир маъно чиқаришга уринишмасин. Ҳамма нарсани кўнгилларига олаверишмасин. Эркаклар билан

гаплашаётганда аниқ ва очиқ бўлишга ҳаракат қилишсин. Уларнинг тушунишини кутиб ўтириш ўрнига очиқ-ойдин гапиришсин. Аёллар ҳатто хафа бўлишганида нега буни айтишмайди?.. Эркак ўзи тушиниб олишини кутишади, англаб етмаса, қовоқ уйишади. Бу ҳолатда эркаклар нима қилишни бидишмайди.

– Лекин эркаклар ҳам бироз айланма йўлларга киришсин-да. Ҳаёт ҳар доим ҳам бир текис ўтайди-ку. Ҳамма нарсани шартта-шартта гапириб, юрагимизга озор беришмасин. Улар ҳам аёл тилини ўргансин.

– Аёллар тили ҳақида ҳикоя ёзганимдан кейин ўзим кутмаган даражада эркаклардан раҳмат эшитдим. Бунчалик эътирофларни ҳаёлимга ҳам келтирмагандим. Демак, эркаклар ҳам аёлларни яхши танишни, шунга қараб муомала қилишни хоҳлашади. Балки бугунга қадар хато биздан ўтди, аёлларни уларга бори-ча таништира олмадик...

– Аслида ҳам дунёдаги энг чиройли нарса аёл ва эркакнинг бир-бирини тушуна олиши эмасми? Афсуски, алақанча асосий маълумотларни ўрганмасдан, билмасдан бирга яшай бошлаймиз. Кейин уч кунда ишқни, беш кунда севгини йўқотамиз.

– Ҳар бир нарсанинг ўзига хос илми бор, жумладан, севишнинг ҳам. Кўнгил севади, севгини яшатадиган эса ақлдир. Севги кўнгилдан туғилиб, ақлдан озуқа олади, катта бўлади. Ақл севгини озиқламаса бундай севги қисқа пайтда ўлиб кетади.

– Севгини фақат кўнгил иши деб ўйлагандим...

– Барча хато шунда ўзи. Севгини кўнгилга

тўнкаш энди туғилган гўдакни ўз ҳолига ташлаб, ўзи катта бўлсин, дейишдек гап.

– Ақд қачон керак бўлади?

– Севганингни узоқдан севсанг, ақдга эҳтиёжинг бўлмайди. Севганинг билан бирга бўлсанг, сўзлар ва хатти-ҳаракатлар тўқнашади, шунда ақд дарҳол ишга тушиши керак. Никоҳда кўнгил ва ақднинг ҳамкорлиги шарт. Кўнгил ва ақд аҳил бўлса, севги камаймайди, тобора зиёда бўлади.

– Севгини йўқотиб қўймаслигимиз керак...

– Севган инсонинг нимадан севинади, нима ни хуш кўрмайди, нимадан хурсанд ва нимадан хафа бўлади, нимадан ранжийди, унинг учун нималар қилиш керак? Бу саволларни ўзингга бер, жавобини топ, ана шундан кейин қара-чи, севги ўлармикан.

– «Нима, қандай, нега?» деган саволлар тизилгани сари севгининг ақдга нега эҳтиёжи борлиги тобора тушунарли бўлди.

– Кўнгил худбин, фақат ўзини ўйлайди. Севгилисига етишишни ўйлаганида ҳам, фақат ўзини ўйлайди. Етишиб бахтли бўлай дейди. Кўнгил бундай худбинликдан халос бўлиши учун ақлдай йўлбошловчига эҳтиёжи бор. Фақат ақд ёрдам берганидагина, севгилисини ҳам ўйлай бошлайди.

– Бўпти, шунча маълумотлардан кейин эркак тили «аниқча»ни ўрганишни хоҳлайман. Бошқа қоидалари ҳам борми?

– Бор. Эркаклар савол беришни ва уларга савол берилишини ёқтирмайди. Биз аёллар савол беришни яхши кўрамыз. Савол беришни аксарият ҳолларда мақсаддан ташқари қўллаймиз. Биз

учун жавобнинг маъноси ва аҳамияти йўқ. Аёллар рўпарасидаги кишига эътиборли эканини билдириш, танишиш, суҳбатлашиш каби турли сабаблар билан саволлар беришади. Эркаклар эса савол берилганида ўзларини ҳисоб бераётгандай ва ишларига бурун суқилаётгандек ҳис қилишади. Тузук-қуруқ жавоб қайтаришмайди.

– Тўғри айтасиз. Мен ҳам кечки пайт суҳбат-гурунг бўлсин деб, Фарҳоддан бир нималарни сўрайман. У эса тузук жавоб бермайди. Мен билан гаплашгиси йўқ экан, деб юрагим сиқилади. Демак, савол бериш эркакларни гапиртириш йўли эмас экан.

– «Аниқча»нинг яна бир қоидаси бор – эркаклар «йўқ» сўзини ростдан ҳам ниманидир ишташмаганида, «ҳа» жавобини эса чиндан-да ниманидир истагашганида ишлатишади. Биласан, биз аёллар баъзан ноз қилиш учун хоҳлаб турган нарсамизга ҳам «ҳа» дейиш ўрнига «йўқ» деймиз. Қаршимиздаги киши қайта-қайта сўрагандан кейингина «ҳа» деймиз. Эркаклар бу йўлни қўллай олишмайди. Эркак «йўқ» деса, унга қаршилиқ қилиб, қайсарлик билан мажбурламаслик керак.

– Буни билганим яхши бўлди.

– «Аниқча»нинг яна бир қоидаси – эркаклар буйруқ оҳангидаги гапларни хуш кўришмайди. Айниқса, аёл буйруқ оҳангида ундан нимадир сўраса, унга ҳукм ўтказишга уриниш бўлаётганини ўйлаб, қўлидан келадиган иш бўлса ҳам, қаршилиқ кўрсатади.

– Буйруқ оҳангида гапирганимда Фарҳод билан ҳар доим тортишамиз...

– «Аниқча»да эркаклар ёрдам сўрашни ва ўзлари сўрамагунича ёрдам таклиф қилиниши-

ни ёқтиришмайди. Аёллар эса ёрдам сўрашдан тортинишмайди ва ёрдам таклиф қилишни ҳам яхши кўришади.

– Шунинг учунмикан, бирор манзилни излаётганимизда Фарҳод бировдан сўраш ўрнига ўзим топаман деб айланиб юради. Мен «Шошма, сўраймиз», десам, қулоқ солмагани етмагандай жаҳл ҳам қилади.

– Ҳа. Эркаклар курашишни ва уддалашни севишади. Ёрдам сўрашни эса ожизлик деб билишади. Шунинг учун ҳам қаттиқ машаққатда қолмагунча ёрдам сўрашмайди. Масалан, эринг машина ҳайдаётганда ёнида тинчгина ўтир ва сайрга чиққандек тасаввур қил. Жим ўтиргинки, бирор нохушлик чиқмасин. Бироз сарсон бўлсангиз ҳам, у барибир масалани ўзи ҳал қилади. Албатта, бу фақат машина ҳайдашга хос эмас. Уни қайғули кўрганингда ҳам, нимадир қила оламанми, деб ёрдам таклиф қилма. Унинг ёнида бўл ва уддалашига ишон, кифоя! Ундан ақлли ва кучли кўринишга уринма. Ҳар доим унга муҳтожлигингни ҳис эттир.

– Эркаклар ўзига ишонган аёлни ҳам, эзилган аёлни ҳам унчалик севишмайди, деб ўқигандим бир жойда.

– Жуда ҳам тўғри. Эркаклар аёлнинг назокати ва мулойимлигини ёқтиришади. Мулойимлик ва эзилганлик орасида катта фарқ бор.

– Кучли кўринмаслик эзилганликни кўрсатмас экан-да?

– Худди шундай. «Аниқча»даги яна бир қоидага кўра, эркаклар дардлашишни ва хатоларини муҳокама қилишни хушлашмайди. Биз аёллар дардимизни дoston қилишни яхши кўрамиз. Ха-

толаримизни муҳокама қилишдан уялмаймиз, ҳатто аксарият ҳолларда кула-кула гапириб берамиз. Ҳолбуки, эркаклар ўтмишдаги хатоларини эслашни ҳам исташмайди.

– «Аниқча»да энг қадрли сўзлар қайсилар?

– Эътироф ва миннатдорчилик сўзлари. Эркак кичкинагина иш қилган бўлса-да, эътироф кўришдан севинади. Тақдирланса, раҳмат эшитса, гайрати янада ортади. Танқид қилинса, айбланса, ишга киришишдан бўйин товлайди. Қилиши керак бўлган ишларни ҳам қилмайди ва аёлидан узоқлашади. Бундай ҳолатларда баъзан била туриб, баъзида эса билмаган ҳолда эркак қадрини биладиган, тақдирлайдиган ва эътироф этадиган бошқа аёлни излашга тушади.

– Қаранг-а, жуда кўп хатоларга йўл қўяр эканман! Ўзимни ва атрофимдаги дугоналаримни ўйлаяпман ҳозир, ишимиз фақат эрларимизни танқид қилиш. Ундай қилмаймиз, бундай қилмайсиз, уни қилинг, буни қилинг... —

– Ҳар бир эркак севган аёлининг қаҳрамони бўлишни хоҳлайди. Ҳеч қайси қаҳрамон бурни ерга ишқаланишини истамайди, албатта. Эркаклар шундоғам кўп ҳолларда хатоларини билишади, билмаганлари учун эмас, исташмагани учун ишга киришишмайди. Лекин тақдирланган, меҳнати эътироф этилган эркак қилмаган бошқа ишларини ҳам қилишни бошлайди.

– Биз аёллар эса эркаклар истаганимизни қилмагани сари билмайди ва унутиб юборади деб тинимсиз ўргатиб бормоқчи бўламиз...

– «Аниқча»да қайтарилган, такрор-такрор айтилган сўзлар энг расво сўзлардир. Эркаклар

аёлларнинг бир нималарни эслатиб туришидан нафратланишади. Ниманадир қайта-қайта гапирган аёлга чакаги тинмайдиган аёлга қарагандек қарашади.

– Тушундим, қилинмаган иш учун тихирлик қилмаймиз, қилинганларни тақдирлаймиз.

– Ҳар бир эркак ўзини дунёда энг кўркем йигит, кўркем бўлмаса ҳам кўзга яқин деб ўйлайди. Ўзининг энг кучли ва энг ақлли эканлигига ишонади. Аёл эса сен ундай эмассан, деб буткул аксини исботлашга уринса, ўша аёл эркак учун тамом бўлган ҳисобланади. Агар ўша аёл билан бир оила бўлиб яшашга мажбур бўлса, аёлга ўликка қарагандай қарайди ёки аҳмоққа муомала қилгандай муомала қилади. Чунки фақат ё ўлик, ё худ аҳмоққина унга ўхшаган эркакнинг қадрини билмайди.

– Эркаклар тақдирланган сари ўзидан кетмайдимми?

– Йўқ. Тақдирланган сари эркакларнинг ғайрати ошади. Аёл эрининг ўзини яхши ҳис қилишига эришиши керак. «Сиздек эркак билан турмуш қурганим учун жуда ҳам омадлиман», «Уйимнинг устун, ҳаётимнинг маъноси, паҳлавоним!» каби сўзлар билан эрини ўзига маҳкам боғлай олади.

– Мен эса қаердан ҳам сенга йўлиқдим, дегандек муомала қиламан эримга. Сизни эшита туриб, қилган хатоларимни жуда яхши тушундим.

– Севги меҳнат кутади, севгилисидан муҳаббат кўришни истайди. Муҳаббат учун хизмат керак. Муҳаббат истасанг, севганингга қадам-бақадам яқинлаш, унинг қадам ташла-

шини кутиб ўтирма. Унга хизмат қил. Қўлинг, оёғинг, тилинг, қулоғинг, ақлинг, ва албатта, кўнглинг билан. Бунинг учун эса муҳаббат йўлидаги тиканакларни кўриб, уларни йўлдан олиб ташлашинг керак.

– Сизнинг ёрдамингизда қанчадан-қанча тиканларни кўрдим ва уларни йўлимдан олиб ташлаяпман. Баъзиларини олиб ташлаш қийин бўляпти, уддалайман.

– Уйингдаги қаҳрамонингдан ёрдам сўра. Хатоларингни кўрганингга чин дилдан иқрор бўлсанг, у ҳам сенга бажонидил ёрдам беради.

– Хўп бўлади. Миннатдорман сиздан!

– Сен билан суҳбатмиз тугади. Муҳаббатга кўмилиб яша! Ҳаётинг ширин бўлсин, Шириной!

ФАРҲОД БИЛАН ЎН БЕШ ҚАДАМ

– Аввало сизга катта раҳмат дейман, – дея сўз бошлади Фарҳод. У озроқ ҳаяжонланаётган эди.

– Ширинда ўзгаришлар катта. Тўғрисини айтсам, бу ерга Шириннинг қистови билан келгандим. Бирор ўзгариш бўлишига ишонмагандим. Бир пайтлар унинг ишқида тоғларни толқон қилиб, ариқ қазиганимга ўзим ҳам ишонмай қолгандим. Мен учун бу турмушнинг охири кўринаётганди. Уни ортиқ севмайман, деб ўйлардим. Лекин кўрдимки, ишқимнинг оташи сўнмабди, фақат устини озроқ кул босибди. Муҳаббат қадамлари билан ишқ оловимиз яна ёна бошлайди.

– Жуда ҳам хурсандман.

– Шириндаги ўзгаришлардан мамунман. Мен ҳам муҳаббат учун қадам ташлашга тайёрман.

– Майли. Қани, унда бошлаймиз.

ЙИГИРМА ОЛТИНЧИ ҚАДАМ

Турмуш ўртоғинга уни қадрлашингни ҳис эттир

– Бу ерга келаётиб, илк қадамни ўзимча тахмин қилишга уриндим. Аёллар учун нақадар севимли эканини билиш муҳим бўлгани сабабли гапни «Аёлингга севгингни исботла» дейишдан бошлайсиз, деб ўйлагандим. Қадрлашингни ҳис

эйтириш дейишингиздан, очиги, бироз ҳайрон бўлдим.

– Қадрли, муҳим эканини билиш эркак ва аёл бўлишидан қатъи назар, ҳар бир кишининг улкан кўнгила эҳтиёжидир. Сен унга қадрли эканини ҳис эттирсанг, у севиқли эканига ишонади. Бугун хотин-қизлар ҳаракатлари туфайли аёллар беқадрмиз, аҳамиятсизмиз деган улкан босим остида қолган. Эркак-аёл муносабатларида муаммоларнинг манбаи шу бўлганига кўра, ечимни ҳам шу ердан бошлаш керак, деб ўйлайман. Бу босимнинг юзага келишида эркаклар ўз хатоларини кўриши керак.

– Булар қандай хатолар бўлиши мумкин?

– Биринчидан, эркаклар оламида неча юз йиллардан бери давом этиб келаётган аёлларга паст назар билан қараш хатоси бор. Катта кўринган ишларни ўзлари бажаргани учун майда ишларни бажарган аёлларни назарларига илишмайди. Аслида ўша кичик кўринган ишлар қилинмаса, буюк ишлар ҳечам амалга ошмайди. Балки аёлларнинг феминизмни бунчалик қўллаб-қувватлашининг сабаби катта ишларга қўла уриб, эркакнинг кўзига қадрли бўлиб кўринишга уриниш бўлиши мумкин. Йўл янглиш, услуб хато, лекин қадрсизлик ҳиссига ҳам тоқат қилиб бўлмайди.

– Аёлларнинг феминист бўлишига биз эркаклар сабабчимизми?

– Сабабларнинг энг асосийси бўлганингиз шубҳасиз! Эркакларнинг янглиш нуқтаси аёлларни муҳим санамагани бўлди. Ҳаёт деган қушнинг қанотлари эркак бўлса, унинг бўйни аёлдир! Қанотлари бўлмаган қуш учолмайди, лекин

бўйни синган қуш ҳам яшолмайди. Бирор ишга фойдаси тегмагандай кўринадиган бўйин аслида қушнинг ҳаёт риштасидир. Лекин эркаклар уларни ҳаётга боғлаган бўйинни камситиб, унга думга қарагандек қарашди. Энди бўйин қасосини оляпти. Эркак халқининг дунёсини остин-устин қилиб ташлади. Аммо на бўйин хотиржам, на қанотлар саодатли.

– Бундай нарсалар хаёлимга келмаган экан...

– Эркакларнинг иккинчи хатоси шуки, феминизм ва романтизм номи остида шитоб билан ёйилган ҳаракатларга унчалик жиддий қарашмади. Бунинг замирида ҳам эркакларнинг аёлларни менсимагани, писанд қилмагани ётади. Бошида бу жараёнларни аёлларнинг шов-шуви сифатида кўришди, унчалик эътибор беришмади. Оқибатда эркаклар феминизм ва романтизм ҳаракатлари қаршисида бошларига тушган воқеалардан ҳайрону лол бўлиб қолишди. Ҳар томондан бомбардимонга йўлиқишди.

– Ҳақиқатан биз эркакларнинг устида жуда катта босим бор. Романтизмдан нафратланаман. Хотинимнинг романтизмга қизиқиши туфайли ўзимни кўпол-кўрс, тоғлик эркакдай кўраман. Романтик бўлишни ҳам хоҳламайман.

– Романтизм оқими бошлангунга қадар эркаклар ҳис-туйғуларини кўрсатиши борасида аёлларнинг ич-ичида бир истаклари бўлса-да, умидлари йўқ эди. Эркакларни борича қабул қилиб бўлгандилар. Лекин романтизм шабадаларидан кейин аёллар энди очиқ-ойдин кутишни ва талаб қилишни бошлашди. Ҳис-туйғуларига жавобан эркакларнинг ҳам ҳис-туйғуларини кўрмоқчи бўлишди. Эркакларнинг тушунишини,

севишини талаб қилишди. Лекин эркаклар улар кутгандай муомала қилмагач, бахтсиз бўла бош-лашди.

– Бизни ҳам бахтсиз қилишди...

– Аслида романтизм эркаклар учун бироз ке-рак эди. Чунки бизнинг урф-одатларда ўғил бо-лани тарбиялашда унинг аввало инсон бўлиши-га эмас, эркак бўлишига эътибор қаратилади. Эркакларга инсоний жиҳатлари бўлган ҳис-туй-ғуларини бостириш, яшириш ўргатилади.

– Авваллари эркак киши бошқаларнинг ёнида болаларини эркалаши, қучоғига олиб ўпиши, хо-тини билан ёнма-ён ўтириши уят ҳисобланган. Айниқса, бошқа бировга хотинимни севаман, дейиш мутлақо айб ва ожизлик сифатида кўри-ларди. У замонларда менинг Ширинга бўлган ишқимни ҳам айблаган.

– Шунинг учун бир бўлак романтизм керак эди. Ҳис-туйғуларини кўрсатолмаган эркак-ларга бир эшик очилди ва аёл қалбини англай бошлашди. Лекин газеталар, журналлар, теле-видение бу билан кифояланиб қолмади. Кўр-диларки, рағбат ортиб боряпти, ҳар куни бу масала ҳақида нималарнидир ёзиб чиқишди. Ҳа, бу орада ёмон ниятли кишилар ҳам қўл қо-вуштириб ўтирмади. Керак-нокерак маълумот-лар аралаш-қуралаш бўлиб кетди.

– Биз эркаклар анъаналар таъсиридаги қўрс эркаклик ва романтизм таъсиридаги мулойим эркаклик орасида аросатда қолиб кетдик.

– Аёллар ва эркакларнинг калласида минг бир хаёл бўлгани учун ўз-ўзидан оилада муам-молар, зиддият ва келишмовчиликлар келиб чиқа бошлади. Шунинг учун биринчи қадам-

ни «қадрлаш» деб бошладим. Менга аёллар томонидан келадиган энг катта шикоят ҳам шу: «Эрим мени қадрламайди! Телевизори, қўл телефони, юмшоқ ўриндиғи, дивани ҳам мендан қадрли! Унинг хотини бўлгандан кўра, у севган жиҳоз бўлсайдим» деганларни кўрдим. Шундай экан, эркакдан аёлни муҳим санаш, қадрлаш масаласига жиддий қараш талаб этилади.

– Хўш, унга қадрли эканлигини ҳис этириш учун нималар қилишим керак?

– Буни кейинги ҳафта гаплашамиз. Бу бир ҳафтага сиғадиган масала эмас. Кейинги ҳафталарда қўйиладиган қадамлар ана шу мавзуда бўлади.

ЙИГИРМА ЕТТИНЧИ ҚАДАМ

Вазифаларингни бажар

– Қўлимдан келганича бажаряпман, деб ўйлайман.

– Бир мисол келтириб, унинг атрофида гаплашиш учун сенга баъзи саволларни бераман. Айтайлик, сен деҳқонсан ва ўзинг яшайдиган жойдан узоқроқда деҳқончилик қилиш учун ер ва ферма сотиб олдинг. Ерингда маҳсулот етиштирмақчисан. Аввало нима қиласан?

Фарҳод ерга тикилган кўйи бироз жим турди. Сўнг секин-аста гапира бошлади:

– Аввало, бу соҳага доир изланишлар олиб бораман, маълумот тўплайман. Ер сотиб олинган жойнинг иқлими ҳақида маълумотга эга бўлишим керак. Қайси маҳсулотнинг экиб, қан-

дай дарахт кўчати ўтқазишга қарор қилишим учун бу муҳим ҳисобланади. Яъни аввал ташқи шарт-шароитга қарайман.

– Яхшигина билим ва малака керак, демоқчисан-да?

– Ҳа. Кейин қандай ҳосил етиштиришимни билишим учун тупроқни ўрганишим керак. Тупроқда ҳар хил ҳосил етишавермайди. Ўша тупроқда яхши ҳосил берадиган маҳсулотларни танлайман. Масалан, гул ҳам бўлиши мумкин, маржумак ҳам. Бунга фақат тупроқни ўргангандан кейин қарор бераман.

– Қарор қилдинг, маҳсулотни танладинг, экин экдинг. Кейин нима қиласан, ҳосил беришини кутасанми?

– Бирпасда ҳосил бўлиши мумкинми? Тинимсиз ҳаракат қилиш, тупроққа ишлов бериш, бегона ўтларни тозалаш керак. Ўз ўрнида суғориш зарур.

– Буларни ҳам бажардинг, яхши ҳосил олдинг. Кейинги маҳсулот учун шундай ишларни бажарасанми ёки яна ҳосил беради деб ўтириб кутасанми?

– Ўтириб кутадиган бўлсам, ҳосил ололмайман-ку? Биринчи марта қилган ишларимни бошқатдан қилишим керакки, яна ҳосил йиғиб олайин.

– Бу мисол атрофида давом этамиз. Раббимиз вужудимиз, ташқи кўринишимиз, жонимиз, қисқаси, ҳамма нарсамизнинг яратувчиси. Қуръони Каримнинг бир оятида эркак деҳқонга, аёл эса тупроққа ўхшатишган. Демак, сен деҳқонсан, хотининг еринг. Севги эса сизларнинг гулингиз, яъни маҳсулотингиз.

– Мен нега бундай саволлар беряпсиз, деб ўйлаб тургандим. Майли-ю, аёл ва эркакнинг маҳсулоти болалари эмасми?

– Бу ояти қарима эркак ва аёл муносабатларига оид кенг қамровли оятдир. Жинсий ва ҳиссий маънода талқин этилади. Ҳар икки маънода ҳам эркак – деҳқон, аёл – тупроқ. Жинсий тарафдан қаралганда, маҳсулот – бола, ҳиссий тарафдан қаралса, маҳсулот – севги.

– Яъни деҳқон сифатида севги гулини ўстириш иши менга қоляпти, тўғрими? Лекин тупроқнинг сифатига ҳам боғлиқ эмасми? Қаттиқ ва тошлоқ ерда гул ўстиролмайман-ку?

– Тўғри айтасан, албатта, тупроқ ҳам муҳим. Аёл ҳам яхши тупроқ бўлиш учун ҳаракат қилади. Сен ҳам ўзинг айтганингдек, бир деҳқон сифатида тупроқни яхши таниб, қайси маҳсулотга мос бўлса, ўшани экиб, қадашинг керак. Гул ўстиролмаслигинг мумкин, балки бугдой яхши ҳосил берар.

– Аёл тупроққа ўхшайди, сен ҳосил олишни билсанг бўлгани, демоқчимисиз?

– Мен демаяпман, Аллоҳ деяпти. Эркак биринчи қадамни қўяди, аёл ҳосил беради. Қолаверса, аёл битта бермайди, бирга ўн, бирга юз, бирга минг беради. Сен атиргул кўчати эксанг, у сенга даста-даста гул тақдим этади. Сен олма дарахти ўтқазсанг, у сенга қоп-қоп олма беради. Бироқ унга лимон уруғи қадасанг, сенга мўл-кўл лимон беради, ҳаётинг нордон кечади.

– Аччиқ қалампир эксам, жуда аччиқ ўтар экан-да?

– Худди шундай...

– Кошки аёллар мойчечакдек бўлса эди, ўзидан ўзи ўсиб, унадиган...

– Шундай аёллар ҳам бор. Боғбони бўлмагани учун ёки боғбони парвариш қилмагани учун бор кучи билан тупроқдан бош кўтарган... Ҳаётни яшнатаётган ва атрофига фойдаси тегаётган. Лекин ҳаёт шартларига кўра, ҳосил олиш учун албатта деҳқон, боғбон керак!

– Менинг вазифам яхши деҳқон бўлиш экан-да...

– Қуръони Карим оилада охирги сўзни айтиш учун эркакка устунлик берган. Яъни уйнинг раҳбари сифатида эркак танланган. Бу эркакка берилган масъулият ҳисобланади, эркак оиласи учун масъулдир.

– Деҳқон аввал етиштирмақчи бўлган маҳсулоти хусусида аниқ билимга эга бўлиши керак, дедик. Яхши маҳсулот учун ҳам умумий маълумотлар, ҳам махсус билимлар керак. Умумий маълумотлар борасида сиздан ёрдам сўраб шу ерга келдим.

– Умумий маълумотларда сенга ёрдам берман. Махсус билимларни эса турмуш ўртоғингни кузатиб, феъл-атворини эътиборга олган ҳолда ўзинг ўрганасан.

– Ҳозироқ бошлайлик унда.

– Бу ҳафта бўлмайди, кейинги ҳафта бошлаймиз.

– Лекин биз икки ҳафтада ҳеч қадам ташламадик. Биринчи ҳафта менга жуфтнингни қадрла дедингиз, унга қандай муомала қилсам, қадрли ҳис эттиришимни айтмадингиз. Бу ҳафта ҳам тупроқ билан танишишинг керак деб, тупроқ билан боғлиқ маълумотлар бермаяпсиз.

– Тўғри, амалий қадам ташламадик. Лекин фикр ўлароқ икки қадам қўйдик. Сен бу икки

қадамни ҳазм қил, улар қўйишинг керак бўлган қадамлар эканига ишонсанг, кейинги қадамларни қўйишинг осон бўлади.

– Бугунгача эркак сифатида кўпроқ моддий шартлар учун ишлашга, хотиним, болаларимнинг қорнини тўйдирсам, улар чиройли, тўкис ва фаровон яшашини таъминласам, масъулиятимни адо этган бўламан, деб билардим...

– Қуръони Карим билан бошладик, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тавсиялари ва ҳаётларидан мисол келтириш билан ҳафтани тамомлаймиз.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эркакларга турмуш ўртоғи билан суҳбатлашишни тавсия қилганлар. Қўл ушлашиш, кўзларга термилишнинг нақадар аҳамиятли эканига диққат қаратганлар. Рўзғорнинг баракаси, хонадон ризқининг эр-хотин орасидаги муҳаббатда яширинганини айтганлар. Жуфтига муҳаббатли бўлиш дунё ва охират саодатига васила бўлишини марҳамат қилганлар. «Эркак аёлига муҳаббат билан назар солса ва қўлларини аёлининг қўлларига қўйса, панжалари орасидан гуноҳлари тўкилиб кетади», дея муҳаббатга тарғиб қилганлар. Пайғамбар алайҳиссаломнинг ҳаётларига қарасак, эркакларга ўрнак бўладиган, жуфти ҳалол билан муҳаббатни орттирадиган кўп амалларга гувоҳ бўламиз. Аввало шуни унутмаслик керакки, Аллоҳнинг энг сеvimли бандасининг ҳам бир аёлни севиш ва аёл томонидан севилишга эҳтиёжи бор эди. Sevimли Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам жуфти ҳалолларини севишларини айтишдан тортинмаганлар. Ул зотдан бир неча бор «Инсонлар орасидан энг кўп кимни се-

васиз?» деган саволга ҳар сафар ҳеч иккиланмасдан «Оишани!» дея жавоб берганлар. Ҳазрати Оиша розияллоҳу анҳо билан овқат еганларида, аёлларининг идишларидан фойдаланганлар, у зоти шарифа сув ичган жойдан сув ичишга ҳаракат қилганлар. Севимли аёллари овқат еган дастурхондан овқатланар, улар тишлаган луқмадан тишлардилар. Бир-бирларининг кўзларига қараб, овозсиз ҳазиллашиш, ўйнашиш ва шўхликлар қилиш ораларидаги муҳаббатни ҳар доим оҳорли тутарди. Ҳазрати Оиша розияллоҳу анҳонинг ёнларига келганларида: «Мен билан гаплаш, менга бир нималар сўйлагин, Оиша», дея чарчоқларини аритардилар. Тунда жуфтларидан рухсат олиб, ибодатларга ўтардилар. Оиша розияллоҳу анҳо билан югуриш мусобақалари қилар, биргаликда ўқ отиш, от чоптириш мусобақаларини томоша қилишга борардилар. Шунингдек, ҳазрати Оиша волидамининг илм олишларига ҳам ҳар доим ёрдам берганлар, қўллаб-қувватлаганлар. Оиша розияллоҳу анҳо Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларини қаттиқ севишларини билсалар-да, буни жуфти ҳалолларидан эшитгилари келган. Тез-тез: «Кимни кўпроқ яхши кўрасиз?» дея сўраганлар. Набий алайҳиссалом: «Сени!» деб жавоб берганлар. Шунда: «Қанчалик севасиз?» деб сўрардилар. Пайғамбар соллаллоҳ алайҳи васаллам «Қаттиқ!» дердилар.

– Мисолларга қарасак, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам жуда романтик бўлган эканлар.

– Ҳа, худди шундай. Зариф ва романтик эркак бўлганлар. Ул зоти муборакнинг биринчи никоҳларига қараймиз: Пайғамбар алайҳисса-

лом йигирма беш ёшларида, қирқ ёшдаги ҳазрати Хадича розияллоҳу анҳо билан никоҳланганлар, йигирма беш йилларини бир аёл билан, яъни ҳазрати Хадича онамиз вафот этганларига қадар улар билан ўтказганлар. У киши билан ҳам ниҳоятда муҳаббатга тўла, севги уфуриб турган турмушлари бўлган. Ҳеч қайси хотинларига асло ёмон муомала қилмаганлар, қўл кўтармаганлар, қалбга озор берадиган қаттиқ сўз айтмаганлар. «Аёллар сизларга Аллоҳнинг омонатидир!» дея эркакларга аёлига яхши муомала қилишга буюрганлар.

Ҳатто саҳобаи киромлардан битталари шундай деган: «Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам замонларида хотинларимизга шундай яхши муомала қилардикки, бир пайт аёллар ҳақида ояти карима нозил бўладию, адои тамом бўламиз, деб қўрқиб қолдик.

– Биз сиз айтган бу гапларни эшитиб улғаймадик. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳис-туйғуларини кўрсатган эканлар, бизга эса ҳис-туйғуларни кўрсатишни ожизлик деб ўргатишган.

– Эркакнинг жуфтига муҳаббат маъносида ҳис-туйғуларини кўрсатиши унинг кучини йўқотиши ёки ожизлиги эмас.

– Катта раҳмат! Фикран гўзал бир қадам қўйдим, шекилли. Кейинги ҳафта кўришгунча омон бўлинг!

ЙИГИРМА САККИЗИНЧИ ҚАДАМ

Аёл мантигини борича қабул қил

- Аёлларнинг мантиғи борми ўзи?
- Шоир нима деганини биласанми?

*Агар гулнинг нозига тоқат қилмасанг,
Тиконига тегинма, гулга озор берма!*

Аёл ва эркакнинг табиати фарқли. Тўғрироғи, яратилишдан бир-бирига зиддир. Аслида уларни бир-бирига шу қарама-қаршилиги тортади. Ҳаётнинг завқи мана шу қарама-қаршилиқда. Биринчи қайси жиҳат оғир келса, иккинчисида ўша жиҳат кемтикдир. Иккиси бирлашса, кемтиклар тўлади.

– Айбга буюрмайсиз, мен сизнинг ҳам аёл эканлигингизни унутибман. Ҳақорат қилиш учун айтмагандим. Аёл деганда биринчи бўлиб кўз ўнгимда хотиним жонлангани учун бу гап оғзимдан чиқиб кетди. Баъзан жуда мантиқсиз ишлар қилади-да...

– Аёллар мантиқсиз эмас! Эркакларга мантиқсиз туйилишига сабаб шуки, аёл мантиғи эркакларнинг мантиғидек математик негизларга асосланмаган. Аёл мантиғи тўрт аралашмадан иборат: ҳис-туйғу, хаёл, сезги ва ақл. Шунинг учун эркаклар аёл мантиғини англашда машаққат чекади. Чунки эркак мантиғи фақат ақлга суянади. Шу сабабли ҳам сенга ўхшаган жуда кўп эркаклар аёлларни мантиқсиз деб билади.

– Аёл мантиғи ичра ўз мантиғи бор, демоқчими?

– Худди шундай. Шунинг учун ҳам биз аёллар бир-биримизни тушунишда қийналмаимиз. Эркаклар эса тушунмайди.

– Ҳўш, биз эркаклар қандай қилиб тушуна- миз?

– Эркакларнинг мантиғи бошқача бўлгани учун аёлларни тушуниши осон кечмайди. Тушуниш учун ҳаракат қилиш эркакни ҳам, аёлни ҳам чарчатиб юборади. Шундай экан, эркак аёлни тушунмасин, фаҳм-фаросатли бўлсин, шунинг ўзи етарли!

– Тушунишнинг иложи йўқми?

– Қаердандир шундай сўз ўқигандим: «Эркакнинг хаёли тоғдаги кулдадай, йўқловчиси оз бўлади. Аёлнинг хаёли эса ўн томондан кириши бор шоҳбекатдай, ҳеч қачон бўш бўлмайди». Бу тўрт аралашманинг бири тинса, иккинчиси тинмайди. Аксарият пайтда ҳаммаси бирданига ишлайди. Аёл хаёл суради, ўйлайди, ҳиссиётга берилади ва қарор қилади. Тўрт аралашма ҳар доим очиқ туради. Албатта, мантиқнинг ичидаги бу тўрт аралашманинг ҳар бирининг нисбати барча аёлларда бир хил эмас. Қайсидир аёлда туйғу, кимдадир ҳис, бошқа бирида эса хаёл кўпроқ ишлайди.

– Бизнинг мантиғимизда ҳис-туйғу йўқми?

– Эркакларнинг ҳис-туйғулари мантиқларида эмас. Шунинг учун туйғуларини мантиқлари билан аралаштириб юборишмайди. Иккиси алоҳида-алоҳида ишлайди. Ошиқ бўлмагунларича... Фақат ўшандагина чалкашиб кетишади. Аслида ўша пайтда ҳам иккисини бир-бирига қўшиб ташлашмайди. Фақат бир муддат терс жараён бўлади ва туйғулари мантиқларидан олдинга

ўтиб олади. Ошиқ эркак ошиқ аёлдан кўра мантиқсиз ҳаракатлар қилади. Эркак севган аёлига эришганида, яъни ҳаётнинг одатий оқими бошлаганида яна аввалги ҳолига қайтади.

– Худди мен ошиқ бўлган кезларимдагидек. Тоғларни тешмоқчи бўлганимни яна қандай изоҳлаш мумкин?..

– Аёлларнинг вақт ўлчовлари ҳам ҳар хил. Замон ҳам математик ҳисобдек бўлгани учун аёллар ўз вақтида бир жойга улгуриш ва ўз вақтида иш битиришга қийналишади.

– Бирор жойга бориладиган бўлса, ўз вақтда тайёр бўлишининг иложи йўқ. Хотинимга сен қачон тайёр бўласан, вақтини айт, мен шунга қараб бораман, дейман. Айтган вақтида уни олгани уйга борганимда барибир тайёр бўлмаган бўлади. Мени куттиради. Баъзан ғазабимни келтириш учун атайлаб қилади, деб ўйлайман.

– Асло атайин қилмайди. Ҳатто ўз вақтида тайёр бўлиш учун роса ҳаракат қилади, лекин бўлмайди.

– Буни тушунмасдан ўтиб кетсам керак!

– Зеро, тушунишинг керак эмас, биров сабрли бўлсанг, кифоя. Аёлларнинг соати эркаклардан фарқли ишлайди, гап мана шунда!

– Шуни биламанки, аёллар вақтни қандай хоҳласа, шундай ишлатади. Масалан, Ширин оиласининг ёнига, ўз вилоятига кетганида унга бир кун қўнғироқ қилмасам, шундай гапирадики, худди мен унга бир ой қўнғироқ қилмагандек. Ҳолбуки, фақат бир кун, яъни йигирма тўрт соат қўнғироқ қилмаган бўламан.

– Бир файласуф шундай деган экан: «Севмоқ – аёл учун худди эркакнинг касби коридек кун

бўйи давом этадиган ишдир». Шунинг учун бир кун унга бир ойдек туйилгандир.

– Тағин шу «ҳис» ва «сезги» дейиладиган бутунлай ҳақиқатга зид нарсаларни тушунмаяпман. Масалан, бир жойга борадиган бўлсак, Ширин кўнглим сезяпти, бутун боришимиз яхши эмас, бошқа пайт борамиз, дейди. Бормаслик учун қўлида сезгисидан бошқа ҳеч қандай далили йўқ.

– Ҳисларга жиддий қараш керак. Ақл кўринган нарсанинг олдини ололмайди. Аёллар жуда кўп нарсани ҳис қилишади. Агар аёл васваса билан ҳисни адаштирмаса, ҳислари кўп ҳолларда тўғри чиқади. Қолаверса, аёллар жуда кўп туш кўради ва кўп тушлари ўнгида рўй беради. Аёлларнинг маънавий жиҳати кучли. Эркаклар аёлларда ожизлик дея кўрган нарсалар аслида аёлларнинг кучли тарафларидир. Аёлларни эркаклардан айирадиган, ҳаётни рангин қиладиган ҳам мана шу жиҳатлардир. Бир файласуф шундай деган: «Аёлсиз яшаб бўлмаслиги тўғри эмас, фақат аёлсиз яшагандай бўлмайди».

– Қисқаси, хотинимни тушунишдан умидимни уздим.

– Бир савол бераман сенга: кечки пайт уйга келаётиб йўлда тирбандликда қолиб кетдинг. Шу пайт қўл телефонингнинг қуввати тугаб қолди ва уйга уч соат кеч қолдинг. Ширин нима қилади?

– Бир сўз билан айтганда, тентак бўлиб қолади. Бир неча марта бошимга тушди. Буни неча марта тушунтиришга ҳаракат қилдим, лекин тушунмайди. Йўлда тирбандлик бўлади, ишдан вақли чиқолмайман ёки бирор ўртоғимни, дўст-биродаримни учратиб қоламан, бирор

жойда беш дақиқа ўтирай дейман, вақт ўтади. Булар бўлиши мумкин бўлган оддий ҳоллар. Мен кеч қолсам, Ширин ҳаддан ортиқ инжиқлик қилади.

– Энди масалага аёл кўзидан қараймиз. Эркак уйга кеч келди ва аёл эрига кўнғироқ қилиб, унга боғлана олмаётган бўлса, аёлнинг хаёлига тезда ёмон нарсалар келади. Аёлнинг тасаввурини жуда тез сценарий ёзади. Аёлнинг хаёлига охириги кунларда кўрган барча тушлари келади. Аввал уларни кўздан кечиради, ёмон хабарнинг ишоралари бор эдию, мен тушунмадимми, дея ўзини сўроққа тутди. Кейин охириги кунларда ўз-ўзидан юраги ғашланганини эслайди, ҳа шунга экан-да, дейди. Сўнг хаёлида эрининг ўлим хабарини олади, касалхонага боради, болаларига оталарининг ўлимини қандай айтишни ўйлайди, жасадни тобутга солганларида, эри уйга келади.

– Хабар бериб қўяман, кеч қоламан дейман, яна қовоғини солади-да.

– Унда некбинроқ ўйлайди, дейлик. Эрининг бошқа аёлга кетиб қолганини тасаввур қилади. Хаёлида эрини ўша хотин билан тутиб олади, аёлнинг юзига тупуради, сочини юлади, эри билан ажрашиш учун уни судга беради, рўзғор тебратиш учун қандай пул топишни ўйлаётганида эри уйга келади.

– Бу айтганларингиз чиндан ҳам некбинлик бўлди! Мен уйга кеч қолганимда, Ширин телефонини титкилаганини сезиб қоламан. Демак, шубҳаланяпти, деб ўйлайман.

– Сценарий аёлдан аёлга ўзгариб боради. Бу борада жуда кўп сценарийлар ёзилади. Эркак-

нинг хаёлига бундай нарсалар ҳеч қачон келмайди. Шунчаки кеч қолган, шу холос. Хотини нега бунчалик жаҳли чиққанини тушунмайди. Аёлнинг ҳам ўзига кўра ҳақли томонлари бор, чунки шу пайтда қаттиқ изтироб чекади. Эри уйга келгунича хавотирланиб ўтиради.

– Мен Ширинга мендан хабар келмаса, хавотир олма, билгинки, яхшиман. Ёмон хабар тез тарқалади. Бир нима бўлса, аввал сенга қўнғирроқ қилишади, дейман. Лекин ҳеч тушунишга ҳаракат қилмайди.

– Бу ҳафтадаги суҳбатимизни бир файласуфнинг чиройли сўзи билан тугатамиз: «Эркак аёлни қаттиқ севиши керак, лекин тушуниши шарт эмас. Аёл эркакни озроқ севсин, лекин тушунишга ҳаракат қилиши шарт...»

ЙИГИРМА ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚАДАМ

Турмуш ўртоғининг ташқи кўринишини танқид қилма

Ҳар бир аёл эри уни бошқа аёллардан гўзалроқ деб билишини хоҳлайди. Аслида чиройли бўлмаса ҳам, севган кишининг кўзига чиройли кўринишни истайди. Эри уни энг чиройли деб ҳисоблашини билса, севинчдан ҳусни очилади.

– Хўш, бунинг буткул акси бўлиши мумкинми? Чиройли аёл танқид қилинса, хунук бўлиб қоладими?

– Аёллар ўзини хунук ҳис қилганида, ҳақиқатан ҳам хунук бўлади. Ҳатто чиройли бўлса-да! Айниқса, севган кишиси ёқтирмаслигини бил-

ган аёл чиройли бўлишга уринса-да, хунуклашади. Аёл биладики, кишига ўзининг севгани чиройли кўринади. Эрига ҳусни ёқадиган аёл ўзини севилган деб билади.

– Ҳолбуки, ёқтириш билан севиш бир нарса эмас...

– Эркак кўзи билан қаралганда шундай. Аёл мантиғи аралашмасидан бошқа нарсалар ҳам чиқади.

– Ширин шу кунларда бироз тўлишди. Озишини хоҳлайман, лекин буни айтишга журъат қилолмаяпман.

– Тўғридан-тўғри озишини айтсанг, яхши эмас. Соғликни баҳона қилиб айтишинг мумкин. «Жоним, мен сени ҳар қандай ҳолатингда севаман, бу ҳолатингда жуда чиройлисан, лекин соғлигинг учун озишинг керак. Сенга бир нарса бўлса, мен сенсиз яшай олмайман!» деганга ўхшаш сўзларни айтсанг ва унга ёрдам берсанг, озади. «Жуда семизсан, озишинг керак, менга бу туришинг ёқмайди» десанг, орадан ҳеч қанча ўтмай яна ўн кило ортиқча вазн олади. Чунки аёллар хафа бўлганларида кўпроқ овқатланади.

– Биламан, қачон мендан жаҳди чиқса, телбадек овқат ейди...

– Озиши учун сен ҳам қўллаб-қувватлашинг керак. Оқшом учун ҳар хил таом истасанг, озолмайди. Кечки пайт енгил таомларни афзал кўрсанг, унинг озишига ёрдам берасан. Ўзинг ҳам соғлигингни асраб-авайлайсан. Эркаклар кўп еса-да, аёллардек ортиқча вазн орттиришмайди. Лекин овқатланиш билан боғлиқ касалликларга кўпроқ дуч келишади.

– Ҳа, мен ҳам баъзан бундан азоб чекаман.

– Менимча, Ширин жуда семиз эмас. Бизнинг аёллар одатда тўлароқ бўлади. Аёлингни рус ёки Европа аёлларига қиёслама. Айниқса, телевизордаги моделлар, актрисалар билан асло таққослама.

– Йўқ, улар билан таққосламайман. Туғруқдан аввал нозиккина эди, ўша ҳолатига қайтолмади.

– Бу талабинг ҳар қандай аёл учун иложсиз нарса. Уни фақат шоу бизнесдаги, жисми одамларнинг диққат марказида бўлган аёллар бир дунё пул сарфлаб уддалайди. Туққан аёлдан ёш қизнинг танасини кутма.

– Йўқ, албатта ундай бўлишини кутмайман.

– Аёлларнинг бу борада танқидга тоқатлари бўлмагандек, жисмоний кўринишлари ҳақида ҳазил, илтифот кўринишидаги пичинг-кесатиқларга ҳам тоқати йўқ.

– Илтифот кўринишидаги пичинг қандай бўлади?

– «Чиройлисан, лекин бўйинг узунроқ бўлса эди, янада чиройли бўлардинг. Қорнинг бўлмаса, моделлар олдинда ип эшолмасди» сингари гаплар...

– Бир кишини танқид қилмасдан аввал илтифот қил, дейишади-ку...

– Жуда тўғри айтилган. Танқиддан аввал кишининг чиройли, ҳавас қиларли жиҳатларини санаб, эътироф этган маъқул. Лекин турмуш ўртоғининг жисмоний кўриниши ҳақида бундай йўл тутма. Унинг чиройли эканини қанча айтсанг-да, хаёлида фақат сен топган нуқсон қолади.

– Бунга гап-сўзсиз қўшиламан. Тажрибам бор, худди айтгангиздай бўлган.

– Бундан ташқари, ёш билан боғлиқ масала бор, уни ҳам жисмоний кўриниш доирасида

кўриб чиқишимиз мумкин. Ёш ҳам жисмоний ва ташқи кўринишни ўзгартиргани учун аёллар бу масалага катта эътибор қаратишади. Ўттиз ёшдан ошган аёлга ёши билан боғлиқ ҳазиллар қилма. Аксинча баъзан ҳалиям йигирма ёшлига ўхшашини айтсанг, ниҳоятда севинади.

– Бу ёлғонга кирмайдими?

– Илтифотлар ёлғон ҳисобланмайди, улар жуда ҳам керак. Хотинингга илтифот қилсанг, сенинг учун янада кўпроқ ҳаракат қилади.

– Жисмоний кўриниши ҳақида гапириш буткул тақиқланганми?

– Аллоҳ яратган, ўзгартириши мумкин бўлмаган бўйнинг баландлиги, кўз ранги, бурун каби масалаларда асло овиз очма! Шунингдек, ёш ва туғруқ туфайли келиб чиққан ўзгаришлар ҳақида ҳам гапирма. Биринчисини тузатишнинг иложи йўқ, иккинчисини тузатиш жуда қийин. Жисмоний кўринишига ўчакишиб олса, қайғуга тушади, қовоғини солиб олган аёл эса чиройли бўлиши мумкин эмас. Энг чиройли аёл – хурсанд, севилаганига ишонган, севинчдан кўзлари порлаган аёлдир. Шунинг учун сен аёлингни бахтли қилишни бил.

– Бироз ўзига қарашини эслатиш ҳам ёмонми?

– Йўқ, уни ўзига қараган, ораста ҳолатда кўришни истасанг, уйда униққан кийимлар билан юрса, сочини бўятишини истасанг, сўзларни танлаб-танлаб айтишинг мумкин, албатта. Фақат қўлидан келмайдиган нарсаларни сўрамасанг бўлгани. Латифадагидек бўлмасин.

– Бу ҳафтадаги қадамнинг охирига келдик чоғи?

– Ҳа, бир латифа билан тугатамиз. Бир киши ўртоғи билан гаплашаётган экан. «Уйланасанми?» деб сўрабди. «Ҳа. Шартларимга жавоб берадигани чиқса, уйланаман», дебди ўртоғи. «Қандай шартлар экан?» сўрабди киши. «Чиройли, ақлли, диндор, бадавлат, маданиятли, шафқатли, жиддий ва қувноқ бўлсин». «Қўйсанг-чи, оғайни, – дебди киши. – Кўпхотинлилик қонунда тақиқланган...»

ЎТТИЗИНЧИ ҚАДАМ

Турмуш ўртоғининг она эканлигини муҳокама қилма

– Бу гапни Шириндан ҳам эшитаман. Болалар билан боғлиқ бир ишни уни бундай қил, буни ундай қил десам, аралашманг дейди. Мен унинг оналигига аралашганим йўқ-ку?! Болалар иккимизнинг фарзандларимиз. Мен ота бўлиб уларнинг яхшилиги учун фикрларимни билдирмаслигим керакми?

– Бир мисол келтиргин-чи, ўшанинг атрофда суҳбатлашамиз.

– Ширин ҳаддан ташқари бемало она. Уйда бир қарасам, болаларга қарашни четга суриб, бошқа ишларга ўралашиб кетади. Ўғлим ҳали кичик, йиқилса, бошини бирор жойга уриб олса, мен қайгураман.

– Шириннинг кўзи фақат болада бўлсин, боланинг қорни очса тўйдирсин, ҳечам йиғламасин, совқотмасин, шамолламасин, йиқилмасин ва ҳоказо... Шундайми?

– Ҳа.

– Шуни ҳам унутмагинки, сенинг бу эътиборинг боланинг руҳияти учун яхши эмас. Чунки ҳаддан ташқари эътибор ва диққат болага ёмонлик қилишдир. Болага фақат эътиборли бўлсанг, бола ота-онасига қарам, ўзи мустақил қадам қўёлмайдиган, қўрқоқ, салга касал бўладиган нозик бўлиб қолади.

– Аллоҳ асрасин, ундай бўлишини хоҳламайман.

– Қолаверса, хотинингни болалар билан етарлича шуғуланмасликда айблашинг уни аёл сифатида ҳаддан ортиқ ранжитади.

– Мақсадим уни ранжитиш эмас-ку!

– Яхши ният ҳар доим ҳам етарли бўлмайди. Сўзларимиз қандай яраларга сабаб бўлиши мумкинлигига қарайлик. Пичоқни қандай ният билан санчганимиз эмас, ундан қоладиган жароҳатга диққат қилишимиз керак.

– Аслида ўйласам, болалар туғилмасидан олдин Ширин билан унчалик жанжаллашмасдик. Болалар туғилгандан кейин муносабатларимиз бузилади.

– Оилада бахт ва саодат василаси бўлиши керак бўлган бола гоҳида жуфтларнинг янглиш тутуми сабабли бахтсизликка сабаб бўлади. Шунинг учун оилаларда жуда кўп ташвиш ва зиддият юзага келади. Кўпчилик аёллар жуфтининг болалар билан етарлича шуғуланмаслигидан нолийди.

– Баъзида Ширин ҳам болаларингизга эътиборли эмассиз, деб норози бўлади. Болаларимни жуда ҳам яхши кўраман. Лекин кечки пайт уйга ҳориб келганим учун улар билан шуғуланма омайман.

– Болалар ота меҳри ва эътиборига муҳтож бўлади. Кун бўйи онаси билан бўлган болалар отаси билан ҳам вақт ўтказишни хоҳлайди. Қолаверса, болалар билан фақат она ўралашгани учун эркакнинг кечки пайт болалар билан вақт ўтказиши аёлни хотиржам қилади. Эркак болалар билан шуғулланмагани етмагандай, камига «Қара, шуларингга, бироз дам олай», деса аёл қаттиқ ранжийди. Қолаверса, Ширин қанча кўп шуғулланса-да, отанинг ўрнини тўлдиролмайди.

– Мен ундай қилмайман. Болаларим билан шуғулланишга, уларга эътибор беришга ҳаракат қиламан. Лекин ишлайман, уларга кўп вақт ажратолмайман. Мен ажратолмаган вақтни Ширин тўлдирсин, менинг ўрнимга болаларим билан у шуғулланишини хоҳлайман. Болаларимнинг истагани бўлсин, бахтли бўлсинлар, дейман.

– Болани севиш – унинг ҳамма айтганини муҳайё қилиш, уни севинтираман деб эркалатиб юборишми? Ота-онанинг вазифаси болани бахтли қилиш эмас, уни ҳаётга тайёрлашдан иборат. Болаларнинг ҳаёт йўлида яхши-ёмон ҳамма нарса чиқиши мумкин! Болаларни кичиклигидан ҳаётга тайёрламасак, машаққатга дуч келганларида йиқилиб қолишади. Бола бу, йиқилиб-туриб катта бўлади. Йиқилганида ўзи туришини ўргансин.

– Сиз ҳам Шириндай гапиряпсиз.

– Эркаклар ота сифатида болаларини қанчалик яхши кўришса кўришсин, лекин онадай куйиниб, унингчалик севмайдилар. Шунинг учун аёл энг яхши она бўлишга уринади. Лекин шуни ҳам тан олиш керакки, баъзан аёл ҳаддан ортиқ яхши нияти туфайли фарзанд тарбияси

да хатога йўл қўйиши мумкин. Сен турмуш ўртоғингдан кутган нарсани баъзи оналар қилади. Боланинг ҳар бир истагини бажаради, уни эркалатиб юборади. Ана шунда отанинг аралашуви керак бўлади. Лекин бунда аёлни айблаш эмас, фарзанд тарбияси устида изланишлар олиб бориш, ёрдам олиш ва бу борада маълумотлар йиғиш зарур.

– Раҳмат сизга. Бу борада янада эътиборли бўлишга ҳаракат қиламан.

ЎТТИЗ ВИРИНЧИ ҚАДАМ

Жуфти ҳалолингни уй ишларини бажаргани учун мақта

– Мақтайман. Лекин аёллар уй ишларини бажаришда муболаға қилиб юборадигандек. Нима ҳам қилишарди ўзи? Овқат тайёрлаш, уйни йиғиштириш ҳам иш бўлибдими?

– Бу ишлар унчалик осон эмас! Уй юмушлари бажарилмаса кўзга ташланадиган, бажарилса сезилмайдиган ишлардир. Ҳар куни кечки пайт ишдан қайтган эркак хотинига: «Уйда нима иш қилардинг?! Иккита косани ювиш билан ўзингни ишлаган ҳисоблайсанми?!» дея такрорлай-верармиш. Бу дашномларни ҳар куни эшита-вериб, жонидан тўйган аёл бир куни кун бўйи ҳеч нарса қилмабди. Китоб ўқибди, телевизор кўрибди. Эри кечки пайт уйга келса, ҳамма ёқ жанг майдонидек ағдар-тўнтар бўлиб ётибди. Ётоқлар йиғиштирилмаган, овқат қилинмаган, уй тозаланмаган. «Уйнинг аҳволи нега бундай?»

деб сўрабди эр жаноби олийлари. Хотин истеҳзо билан жилмайибди: «Ҳар доим менга эрталабдан кечгача уйда нима қиласан, дер эдингиз-ку, мен ҳам нима ишлар қилишимни кўриб қўйинг деб, бугун ҳеч нарсага қўл теккизмадим!» дея жавоб берибди.

– Эркаклар рўзгорни таъминлаш учун ташқарида ишлаб чарчашади...

– Аёллар ҳам кечқурунгача ўйнаб ўтиришмайди, Фарҳоджон. Уй юмушлари сен ўйлагандай осон эмас; уй тозалаш, кир ювиш, дазмол қилиш, овқат тайёрлаш... Булар ташқаридан қараганда осон тўйилади. Айниқса, болалар ва уларнинг ҳеч тугамайдиган хоҳишларига улгуриш ҳечам осон эмас. Энг оддий овқат тайёрлаш ҳам кишининг бир неча соатлик вақтини олади. Бу ишлар уйга пул келтирмаслиги шунча ишнинг қадр-қиймати йўқ дегани эмас. Хулласи калом, икки томон ҳам қаттиқ чарчайди.

– Барибир аёллар эркаклардай чарчамайди.

– Майли, аёл ҳар куни қаттиқ чарчамайди, лекин эркакдан ҳам ортиқ чарчаган кунлари кўп бўлади. Баъзан ишларнинг охири кўринмайди. Аёл баъзида кечки пайтгача ўн хил ишни бир пайтда қилишига тўғри келади. Жуда кўп майда ишлар устма-уст бажарилса, катта иш қилгандек одамни ҳолдан тойдиради.

– Тўғри гапиряпсиз....

– Биринчи ҳафта келтирган мисолим ҳақида гаплашайлик. Кечки пайт эшикдан кирган эркак: «Кун бўйи сизларни боқиш учун тиришдим, чарчадим, бироз дам олишим керак!» деб аччиқ-тирсик қилиши, кун бўйи тинмаган хотинига қараб: «Кун бўйи нима иш қиласан?! Фақат

тебраниб ўтирасан», деб гапириши одамгарчиликка ҳам, эркакликка ҳам ярашмайди.

– Жуда унчалик ҳам эмас!

– Овқатини еганда қўлинг дард кўрмасин, ширин бўлибди демасанг, уйингнинг тозалиги, кийимингнинг дазмоли учун миннатдорчилик билдирмасанг, бир нарса керак бўлганида буйруқ оҳангида талаб қилсанг, ҳам уй ишларини муҳим санамасдан, ҳам уйда қилинмаган ишларнинг ҳисобини сўраб турсанг, очиқ-ойдин эътиборсиз муомала қилган бўласан.

– Аёллар бу миннатдорчилик ишини жуда ошириб юборишади. Ширин бир пиёла чой берса ҳам, кўзларимга қараб миннатдорчилик кутади.

– Эркаклар эса миннатдорчилик билдиришга жуда ҳам бахиллик қилишади. Оғзингдан фақат бир оғиз сўз чиқади – «Катта раҳмат». Бу билан аёлинг севинади, сенга жону дилдан хизмат қилишни хоҳлайди, чарчоғи арийди. Икки оғиз сеҳрли сўз шунчалик катта қудратга эга. Қийин бўлса ҳам, айт.

– Негалигини билмайман, лекин миннатдорчилик билдириш малол келади менга...

– Аёллар уй юмушларини адо этар экан, ҳорийди, лекин аслида аёлни чарчатадиган эрининг бу ишларни иш деб ҳисобламаслиги! Хизматлари камситилган аёлга бу ишлар юк бўлиб туйилади. Одатда ишларни бажараётганда бир чарчаса, энди юз марта ортиқ чарчайди. Айниқса, ташқарида ишлайдиган аёл бўлса, чарчоғи минг карра ортади.

– Биз ҳам анчадан бери уйда шу масалани муҳокама қиламиз. Ширин ишламоқчи бўлади,

мен ҳам ишлашини хоҳлайман, оиламиз бюджетига унинг ҳам қўшимчаси бўлсин, дейман. Лекин шундоғам муносабатларимиз яхши эмас, янада ёмон бўлмасин, дея иккиланаман.

– Уни қўлаб-қувватлашни ўйласанг, кечки пайт уй ишларига ёрдам берсанг, у ҳам ишласин. Ишлай бошлади, дейлик. Икковингиз ҳам қаттиқ чарчагансиз, кечки пайт бир вақтда уйга келасизлар. Сен ёнбошлаб телевизор кўрсанг, у овқат тайёрлаб, дастурхон ёзади. Болаларга қарайди, идиш-товоқларни йиғиштиради. Чой, қаҳва тайёрлайди, мева олиб келади, болаларнинг дарсларига ёрдам беради. Уларнинг муаммоларини эшитади, кейин уларни ётқизади. Бир томонда телефонда ўзининг яқинлари, сенинг яқинларинг ва дўсту дугоналари билан мулоқот қилишга, уларни йўқлашга ҳаракат қилади, бу орада эртанги кечки овқатни режалаштиради, кирларни кир ювадиган машинага ташлайди, дазмол босади...

– Бўлди, бўлди, илтимос... Эшитибоқ чарчадим!..

– Аёл ташқарида ишласа, оилада кундалик ҳаёт нима бўлади, шунга қараймиз. Ҳориб-чарчаб ошхонага кирган, бир томондан уй юмушларига югурган аёл диванда ёнбошлаб ўтирган эридан жаҳли чиқади. Шу сабабли уйда тинимсиз асабий муҳит ҳукмрон бўлади. Аёл мудом: «Мен ҳам ишлайман, мен ҳам камида унингдек чарчадим, лекин уйга кирганда у ётиб телевизор кўради, менга ёрдам бермайди, мени ўйламайди», дея эридан ғазабланади. Бу тугамаган тортишувлар билан бирга ўртадаги севги-муҳаббат ҳам тугайди. Ундан кейин оилавий турмуш еми-

рилиши мумкин ё бўлмаса бир умр бир-бирини ҳолдан тойдириб тоқат қилиб яшайдилар.

– Яхшиси, аёл ишламасин экан.

– Ишласа ҳам, кечки пайт уйга келганларида эркак жуфтига ёрдам берсин. Албатта, ҳаловатли оилавий ҳаётни истаса!

– Уй юмушларни ёқтирмайман. Уй ишлари фитратимизга тўғри келмайди. Уй юмушларига қўлим келишмайди. Бажаришга мажбур бўлсам ҳам, хотинимдек эътибор билан бажаролмайман. Тўзғитаман, синдираман, тўкаман.

– Эркаклар ва аёллар бир ишни фарқли тарзда бажарадилар, лекин охири-оқибат эркак истаса, чиройли бажара олади!

– Бу менга галати туйилади. Мен уй ишини бажарган ота кўриб улғаймадим. Уй юмушларини онам бажарарди. Отам ишдан келиб дам оларди, онам унга хизмат қиларди. Қадриятларимиз, маданиятимиз шу эди. Мен ҳам хотинимдан шуни кутаман.

– Ҳорфин арслон уйда жайронига эркалик қилгиси келади. Лекин жайрон ҳам чарчаган бўлса-чи?.. Ҳам ташқарида, ҳам уйда ишлаш хотинни ҳаддан ортиқ чарчатади. Бунчалик қаттиқ чарчаган жайроннинг завқли-шавқли, ҳаётга кулиб қарашини хоҳлаш фақат эртақларда бўлади.

– Ширин ишлайдиган бўлса, уй ишларида албатта ёрдам беришинг керак, деяпсизми?

– Ҳа. Хотини ишлайдиган эркаклар ўзини бироз қийнаб бўлса-да, турмуш ўртоғига ёрдам бериши керак. Салат тайёрлаш, чой дамлаш, дастурхон ёзиш... Ҳар бир эркак бемалол бажара оладиган ишлар-ку?! Уй ишлари эркакликка

зарар бермайди. Фаросатли эркак аёлига аёллар қиладиган ишларни қилдириб, ўзи эса бироз қийин ишларни бажаргани маъқул. Зеро, эркак қанчалик ёрдам берса берсин, асосий ишларни хотини қилади. Лекин эркак ёрдам бериш билан умр йўлдошининг чарчоғини аритган, унга «Сен мен учун қадрлисан!..» деган изҳорга ишора қилган бўлади. Аёл «Эрим мендан ташвишланади», дея севинади. Жаҳли чиқмайди, севгисини битирмайди. Айниқса, эркак бу орада бир неча ширин сўз билан аёлининг кўнглини олса, хотиннинг қуввати ортади ва янада тетик бўлади.

- Бу масалани яна ўйлаб кўраман.

- Бу ҳафтани ҳам латифа билан тугатайлик. Хотинига ҳеч ёрдам бермайдиган бир эркак кутилмаганда бир мақоладан ҳисса чиқариб, ёрдам беришга аҳд қилибди. Хотини ишдан келгунича уйни йиғиштирибди, овқат пиширибди, хотини келганида унга иш қилдирмабди. Дастурхон ёзибди, овқатдан кейин йиғиштирибди, идиш-товоқларни ювибди, болаларнинг дарсини қилдирибди. Хотини эрини ётоқда ҳаяжон билан кутар, эркак эса кела солиб қотиб ухлаб қоларкан. Эр-хотин иккиси чарчаб, вақтли ухлаб қолмаслиги учун ишларни баҳамжиҳат бажариш керак экан...

ЎТТИЗ ИККИНЧИ ҚАДАМ

Аёл тилини ўрган

– Аёл тили дейсизми? Аёлларнинг мантиғидан кейин тили ҳам бошқача, деманг фақат!

– Ҳа, аёлларнинг сўзлашув тили эркакларнинг тилидан фарқли. Мен бу тилга ном ҳам топдим – «букча». У ҳақида ҳикоя ҳам ёздим. «Турмуш ўртоғим билан танишишни унутибмиз» китобимдаги ҳикояни ўқи ва бу тилни, албатта, ўрган.

– «Букча» туркчанинг ўзгарган шакли, шекилли?

– Ҳа, шундай десак ҳам бўлади. «Букча» эркак тили «аниқча» каби бир тил эмас. Аёллар рад этилиш ва хафа бўлиб қолишдан қўрқишгани туфайли жуда очиқ-ошкора гапиришмайди. Имо-ишора, шама қилишади ва жумбоқни ечишингни хоҳлашади.

– Аёллар чиндан ҳам жумбоқдай гаплашишади. Ишхонадаги аёлларни ҳам тушунолмайд ҳалакман. Эътибор берсам, аёллар фақат портлаб йиғлаганларида аниқ-тиниқ бўлишади. Ана ўшанда гаплари адо бўлмайди, нималарни тушунолмаганимни ўшанда пайқаб оламан.

– «Букча» – ишора ва шама тили. Бу тилнинг қоидаларини ўргансанг, тушунишинг осонлашади.

– Сиз ҳам аёлсиз, сизни ранжитмасдан қандай айтишни билмайман, лекин аёллар жуда кўп гапиради. Бу ҳам «букча»нинг қоидасими?

– Ҳа. «Букча» сўзлари кўп тил ҳисобланади. Чунки аёллар миясининг ҳар икки тарафиди

сўзлашув механизми бор. Шунинг учун аёлларнинг сўзлашув эҳтиёжи эркаклардан кўра бироз кўпроқ.

- Эркакларда сўзлашув маркази фақат бир томондами?

- Ҳа. Эркакларнинг сўзлашув маркази миянинг чап тарафида. Бош миянинг чап тарафига зарба олган эркаклар бутун умр гапиролмай утиб кетади. Аёлларнинг икки томонида сўзлашув маркази бўлгани учун улар жони чиқмагунча сўзлашишда давом этишади.

- Улар гапира бошласа, бизнинг жонимиз ҳиқилдоғимизга келади.

- Аёллар қайғули пайтда кўпроқ гапиреди ва ҳамма нарсага баҳона топишади. Аёлингни хурсанд қилишни бил.

- Аёлларни севинтириш жуда ҳам қийин...

- Аёл кўнглидан бироз тушунсанг, унчалик қийин эмас, аслида. Унга ҳар куни вақт ажрат. Бир соат-ярим соат бўлса-да, барча ишингни йиғиштир, уни эшит. Аёллар гапириб, ёмон қувватларидан халос бўлишади, гаплашишмаса, портлаб кетишади.

- Ҳар гаплашганингизда бир нималарга ишора қиласизлар, бир нималарни шама қиласизлар, шунақами? Бу биз эркаклар учун даҳшат!

- Албатта, ундай эмас! Фақат ўрни келганида, масалан, истак ва тамаларимизни тушунтириш учун ишора тилни қўллаймиз. Одатий сўзлашув услубида ҳикоя тилини қўллаймиз. Кундалик кўрган-кечирганларимизни ҳикоя тарзида айтишни яхши кўрамиз. Кўп гапириш истаги замирида баҳам кўриш истаги ётади. Аёллар аксарият ҳолларда бирор яқинга муҳтож бўл-

ганлари учун бошдан ўтказганларини баҳам кўришади.

– Ширин менга кўп савол беради. Бу менга ёқмайди. Мен буни хотинимнинг феълидан деб ўйлардим, лекин эътибор берсам, атрофдаги аёлларнинг аксарияти серсавол экан. Нега шундай, бунинг аёл тилида бир жавоби борми?

– Бор. Аёллар бировга ёки бирор нимага қизиқишини билдириш учун ёхуд суҳбат бошлаш учун савол беришади. Аксарият аёллар бир-бирлари билан савол бериб танишганлар, дугона бўлганлар. Аёлнинг савол бериши «сизга қизиқяпман, бунга арзийсан» деган маънони билдиради...

– Хотиним мендан савол сўраса, жаҳдим чиқади. Мени ҳисоб беришга мажбурлаяпти, ишларимга бурун суқишга ҳаракат қиляпти, дея ўйлайман...

– У сиздан бирор нарсани сўраганида, сиз қисқа жавоб бер, кейин сиз ҳам ундан бирор нимани сўра. У билан қизиқаётганинг учун севинади, мақсади ҳосил бўлгани учун ўзининг саволларини нари суриб, сенинг сўровингга жавоб бериб, гаплашишни бошлайди.

– Бўпти, бунга ҳаракат қиламан...

– Аёллар дунёга оналик ҳисларига йўғрилиб келганлари учун насиҳат қилишни, ақл ўргатишни яхши кўришади. Эркаклар аёллардан насиҳат эшитишдан нафратланишади ва аёллар насиҳатни бошлаган сари эркаклар жеркиб-силтаб, дилозор бўлиб қолишади. Ҳолбуки, аёллар аксарият пайтда насиҳат қилаётганини билмайди, улар буни пайқашмайди. Шунинг учун хотининг насиҳат қилишни бошласа, га...

забланиш ўрнига аксинча унга илтифот кўрсат.

– Ҳазиллашяпсизми? У рўпарамга ўтириб олиб, муаллимдай менга ўгит бераётганида мен унга илтифот қиламанми?

– Ҳа. Унга хуш ёқадиган тарзда илтифот қил. Масалан, жуда чиройли эканлигини, кўзлари ёниб туришини, сенга сеҳрлаб қўядигандай қарабини, табассум унга жуда ярашини ва ҳаётингда унингдек чиройли куладиган аёл ҳали кўрмаганингни, ҳар ўтаётган йилда ҳусни очилиб, ярқираб бораётганини, кечки таомга тайёрлаган таоми лаззатли бўлганини, устидаги кийим унга жуда ярашганини айт. Ўша кунга тўғри келадиган бирор нима ўйлаб топгин. Бир зумда насиҳат беришни унутиб, ўзи билмасдан кириб қолган оналик ролдан чиқиб, аёллик дунёсига қайтади.

– Натижа шундай бўладиган бўлса, ҳаракат қиламан, албатта. У билан тортишишни мен ҳам хоҳламайман. Лекин мени танқид қилишига, насиҳат қилиб, ўзи билган тўғри йўлга солмоқчи бўлишига чидолмайман. Модомики, ўзи пайқамасдан қилади, мен ҳам бир неча ширин сўз билан унга онам эмас, хотиним эканлигини эслатиб қўяман.

– Бу ҳафта муҳаббатга қадамимиз «букча» эди. Тушунтириш мендан, қадам қўйиш сендан. «Букча» ҳақида яна бирор нарса билишни хоҳлайсанми?

– Ҳа. Ширин нуқул энди сизни севмайман, дейди. Бунинг «букча»даги маъноси нима?

– «Севгинг менга жуда ҳам керак!» деганидир. Севилгани ҳис эттирилишини ва эшитишни ис-

тайди. Лекин очикча «Мени сев, сен менга кераксан», демайди. Албатга, «Мени севмайсан» деётганида сендан куруққина «Севаман ахир, бу гапни қаердан олдинг?!» деган жавобни кутмайди. Уни бағрингга босишни, кўзларига қараб «Сен менинг муҳаббатимсан! Ягона севгилимсан! Сени ҳаммадан ортиқ севаман!» сингари кўнгиладан чиққан изҳор билан уни қучишингни хоҳлайди.

– Бундай қилмаганимга анча бўлди...

– Яқин кунларда қилишинг керак.

– Энди турмуш қурган пайтларимизда уни севишимни кўп айтардим. Вақт-вақти билан орага тортишувлар, ранжишлар кириб, айтмай кўйдим, лекин энди айтаман.

– Бу тилни тушунишинг энг осон йўли – севганингни қалбини тинглаш. Аёлларнинг турмуш ўртоқларига «букча»ни қўллашлари замиридаги сабаб тушуниш, севги ва яқинликка муҳтожлик билан боғлиқ. Мавзуни бир китобдан ёзиб олганим кичик бир ҳикоя билан битираман.

Турмуш муаммоларидан зериккан бир одам уйдан чиқиб, онасиникига келибди. Онаси унга: «Бор, хотинингнинг гапларига қулоқ тут», деб насиҳат қилибди. Эркак уйига қайтибди. Умр йўлдошининг гапларини эшитибди, яна онасининг уйига келибди. Онаси унга яна насиҳат қилибди. «Ҳозир уйингга бор ва хотинингнинг сенга айтолмаган ҳар бир сўзини эшит. Чунки севгига элтадиган йўл севганингни қулоқларинг билан эмас, қалбинг билан тинглашдир».

ЎТТИЗ УЧИНЧИ ҚАДАМ

Саодатни жуфтингда изла

– Кўзинг хотинингдан бошқасини кўрмасин, дейсиз-да?

– Мавзуни Хўжа Насридиннинг бир латифаси билан бошламоқчиман.

Хўжа Насридиннинг шохлари катта, баҳайбат хўкизи бўлган экан. Хотинига: «Эҳ хотин, шу хўкизнинг икки шохи ўртасига ўтириб айлансам, нақадар завқли бўларди», дебди. Бир куни жониворнинг ерга эгилишидан фойдаланиб, хўкизнинг икки шохи орасига ўтириб олибди. Лекин хўкиз дарҳол Насридинни ерга урибди. Афанди ҳушидан айрилаёзибди. Бир пайт ўзига келиб, кўзини очиб қараса, хотини бошида ўтириб йиғлаётган эмиш. «Йиғлама, хотин, – дебди. – Кўп азоб чекдим, лекин ҳавасимга етдим...»

– Қиссадан ҳиссани англадим...

– Айрим ҳавасларнинг охири – фалокат. Ҳар ким ҳар нарсага ҳаваси қилаверадиган бўлса, дунё яшаб бўлмайдиган ҳолатга келади. Насридин осонгина қутулибди, бу хўкиз эмас, аёл масаласи бўлганида эди, бунчалик осонгина қутулмасди.

– Бу масалага ҳавас сифатида қарайсизми?

– Кўп ҳолларда шундай эмасми? «Бугун ҳамма шундай қилади, мен нега бошқалардан ортда қолай, ўртоқларимга мақтанай» сингари ҳавас билан кўп эркаклар аёлига хиёнат қилади. Булар эркакларнинг иқрори!

– Муҳаббат бўлиши мумкин эмасми?

– Муҳаббат ҳам бўлиши мумкин, албатта. Лекин ишқдан кўра тузоқлар кўпроқ. Авваллари уйнинг ташқариси фақат аёллар учун хавфли эди, бугун эркаклар учун ҳам таҳликали бўлиб қолди. Эркаклар бунга эътиборли бўлиши керак. Болалар ёлғиз ўзи кўчага чиқадиган бўлса: «Сенга конфет берсалар, ойинг фалон жойда кутяпти, десалар, зинҳор бормагин», дея уқтирилади-ку, худди шундай эркакларни ҳам эрта-лаблари уйдан кузатаётганда: «Ҳар бир табас-сумга, ҳар нигоҳга алданма, сохтаси кўп, уйдан ташқарида бошқалар билан бир нималарни ема, заҳарланишинг мумкин, Ҷиройига қараб алданма!» деб қатъий огоҳлантириб, уқтириш керакка ўхшаяпти.

Фарҳод бу ҳазилимга узоқ кулди.

– Менимча бу гапларимни жиддий қабул қил. Эркаклар учун тўрт томондан таҳликаю хавф келади. Бир ўртоғим гапириб берганди. Автобуста ўн етти-ўн саккиз яшар қизлар ўтириб олиб, ўзаро суҳбатлашаётган экан. Қизлардан бери шундай дермиш: «Эй, бўйдоқ эркак билан ўралашиб юраманми?! Ҳар томондан муаммою ташвиш! Пулдор, бойвачча оилали эркакни илинтириб оласан ва уч кундан кейин хотинини кўчага ҳайдаттирасан, тайёрга айёр бўлиб кўнасан! Уй тайёр, машина тайёр, пул бисёр. Эски хотиннинг жиҳозларини кўчага ирғитасан, уйга янги жиҳозлар олдирасан, маза қилиб яшайсан! Агар эркак сендан анча ёш катта бўлса, янаям яхши, атрофингда гирдикапалак. Бу замонда бўйдоқ йигитларнинг нозини кўтариб бўлмайди».

– Нақ даҳшатнинг ўзгинаси-ку бу! Ёшгина қизнинг хаёлларига қаранг!

– Бу тузоққа нечта эркак тушади, Худо билади! Бир ёшгина қиз карашма қилса, эркакнинг боши айланади, севинади. Лекин ақли жойига келганида жуда ҳам кеч бўлган бўлади. Оиласи пароканда бўлади, янги хотини билан бахтли бўлолмайди. Ўз хотинига қайтолмайди.

– Оиласи бузилмаса ҳам, хиёнатидан хабар топган аёли билан муносабатларига дарз кетади...

– Аёллар хиёнатни ҳеч қачон кечиролмайди. Аёл ё ажрашади, ёки мажбуран ажрашмайди, лекин ҳеч қачон эрини кечирмайди! Турмуш ўртоқ ва фарзандлар ҳаваслар учун хавфга қўйилмайдиган даражада қадрли. Эркак аввал фақат ўз аёли билан бахтли бўлиш учун ҳаракат қилиши лозим. Бошқа аёлга кўрсатадиган севги, эътиборни ўз аёлига кўрсатса, катта эҳтимол билан бахтли бўлади. Эркак бошқа аёлга айтадиган ширин сўзларини, унга оладиган ҳадяларни, бегона аёлларга ёзадиган изҳорларни ўз хотинига раво кўрса, аёли атрофида парвона бўлади.

– Энг ёмони, айтганингиздек, ташқари жуда ҳам ўзига жалб қилади. Аёл – биз эркакларнинг ожиз нуқтаси. Уйдан ташқарида, кўчада, иш жойида ўзига қараган, пардози жойида, чиройли аёллар хаёлларимизни чалғитади. Тўғриси, мен ўз аёлимдан кўрмаган эътиборни ташқарида истаганимча кўраман. Аёллар ҳам уйида турмуш ўртоғи учун жозибали кўринишга ҳаракат қилиши керак эмасми?

– Тўғри. Лекин бу аёл қўядиган қадам. Буни Ширин билан гаплашдик. Ҳамма қадамни у қўйишини кутиб ўтирма, лекин унинг ҳамма ўрганганларини ўз вақтида бажаришига, қадамларни қўйиб, мақсадига етишига ишонаман. Ҳозир биз сенинг қадамларингни гаплашяпмиз. Сен ўзингни таҳликадан қандай ҳимоя қиласан – шуни гаплашайлик.

– Мен ўзимга бир формула топдим. Ўртоқларимнинг бошига тушган воқеалардан сабоқ чиқардим. Ҳеч қачон яқинлашмайман. Ўртоқларимнинг зиного тортадиган муносабатлари «Бир марта қаҳва ичсак, ҳеч нарса бўлмайди, шунчаки овқатланамиз, бошқа нарсани ўйламаяпман», деган майда қадамлардан бошлади. Аввалари бир қаҳва ичишнинг қирқ йил ҳурмати бўлган экан, ҳозир бир қаҳва ичишнинг қирқ тонна дарди бор!

– Берилиб кетиб қолишади, шундай эмасми? Аёл ва эркак олов ва бензинга ўхшайди. Ҳар доим аланга олиб кетиш эҳтимоли бўлади. Ишнинг ўта хавфлилигини икки томон ҳам бошланишида яхши билади, ё ўзларини бошқара олишни тушунадилар, ёки ўзларини алдайдилар. Энг яхшиси, ҳечам яқинлашмаслик. Чунки ҳис-туйғуларни жиловлаш жуда ҳам қийин. Вақт ўтгандан кейин вазият назоратдан чиқади.

– Мутлақо ҳақсиз! Сўзларингизга юз фоиз қўшиламан!

– Бу ҳафта шуларни гаплашишимиз керак эди...

ЎТТИЗ ТЎРТИНЧИ ҚАДАМ

2+1 формуласини ҳар куни қўлла

– Бундай формулани билмайман десам, уят бўладими?

– Икки оғиз ширин сўз, бир марта чиройли термилиш. Эрталаб ва кечки пайт.

– Дори формуласига ўшар экан. Қорин оч ё тўқлиги фарқ қиладими?

– Фарқи йўқ. Хоҳласанг, дори формуласи десанг ҳам бўлади. Бахт дориси.

– Икки оғиз ширин сўзни тушундим, лекин чиройли қараш қандай бўлади?

– Ҳар доимгидек шунчаки қараш эмас, севги ва илтифот тўла, биров ҳирсли нигоҳ.

– «Илинтириш» нигоҳи дейсиз-да?

– Аёллар чиройли сўзга дарров эриб кетадилар. Яхши сўзга чиройли нигоҳ қўшилса, формула бут бўлади.

– Айтиш осон, уддалаш эса осон эмас. Ҳар куни унга айтадиган икки оғиз сўзни қаердан топаман?

– Ўзинг ўйлаб топишинг мумкин, шеърлар, қўшиқлардан фойдаланишинг, биров айтган ширин сўзни ёдлашинг мумкин. Сен сўзларингни унинг кўзларига қараб, чин дилданг айтсанг бас. Унчалик қийин эмас. Ҳар куни шеър ўқи демайман, албатта. Хотинингга ёқадиган мурожат сўзи ҳам унинг учун илтифот ҳисобланади. «Сени севаман...» сўзи аёл учун энг ширин калом ҳисобланади. «Бугун очилиб кетибсанми, ҳуснинг кўзимни қамаштирди!» жумласи ҳам оддий кўрингани билан катта илтифотдир. Ма-

салан, бир одам хотинига «ялпизли қандим» дея хитоб қилар, «Овозингни эшитганимда, ялпизли қанд егандай яйрайман», дер экан.

– Ажойиб.

– Ҳар бир эркак шоирнинг «Сени ўйлаганимда юрагимда чақмоқ тоши ёнади» деган мисрасидек жумла тузолмайди, лекин ҳеч бўлмаганда шунга ўхшаш гаплардан фойдаланиши мумкин.

– Турмушимизнинг илк йилларида Ширинга атаб шеърлар ёзардим, ўқиб берсам жуда ҳам хурсанд бўларди...

– Аёл киши шеърни яхши кўради. Агар фақат ўзи учун ёзилган бўлса, албатта, ниҳоятда севинади. Севги чиройли тасвирланган шеърлар ўқисанг, янада ёқиб кетади. Уни хафа қилсанг, ярашиш учун узр оҳангида шеър ўқишинг мумкин. Ёки хафа бўлганимда уни севиштириш учун ўқиганинг ҳам яхши.

– Ишончим комил, жуда ҳам севинади.

– Ўзаро паролли сўзлар билан гаплашинг. Болаларнинг ёнида улар тушунмайдиган, иккин-гиз учун севгингизни англатадиган сўзлар ҳам бўлиши мумкин. Чиройли муҳаббат кўшигингиз бўлсин. Булар кичик кўрингани билан катта маънога эга сўзлар ҳисобланади. Чиройли сўзлар аёлларнинг севги моторининг ёқилғиси ҳисобланади.

*«Дейдилар келганлар бизлардан аввал,
Қулоқ ошиқ бўлар экан, кўзлардан аввал...»*

Севгини озиқлантирадиган, яшнатадиган қулоқдан қалбга борадиган яхши сўзлардир.

– 2 + 1 юракнинг озукасими?

– Ҳа. Мавзуни кичик ҳикоя билан тугатамиз. Бир эркак уйига фирт маст бўлиб келибди. Ҳамма ёқни тўзғитиб, ағдар-тўнтар қилибди. Хотини эркакнинг уст-бошини алмаштириб, уни ётқизибди. Кейин жилмайганча ҳамма жойни йиғиштириб, саранжом қилибди. Болалар онасининг аҳволига ҳайронмиш. Чунки одатда бундай вазиятларда онаси йиғлаб, қарғаниб йиғиштираркан, бу оқшом жуда хурсандмиш. Болалари: «Ойи, нима бўлди?» деб сўрашибди. Аёл севиниб, кулиб шундай жавоб қайтарибди: «Мен отангизнинг кийим-бошини алмаштираётганимда, у мени бегона хотин деб ўйлади. Менга: «Боринглар, йўқолинглар, менга тегинманглар, уйда гулдай хотиним бор, жуда ҳам чиройли, мен уни севаман!» деди.

Маст эркакнинг илтифоти ҳам аёл учун жуда қадрли бўлади. Энди ҳушёрликда, хотинингга чиройли жилмайиб қилган илтифотинг қанчалик таъсир қилишини ўйлаб кўр!

– Сеҳрли формулага ўхшайди. Синаб ўриш керак...

ЎТТИЗ БЕШИНЧИ ҚАДАМ

Турмуш ўртогингга эътиборли бўл

*Йигирма тўрт мақомда куй чалган чолғувчини
Эшитгувчи бўлмаса, чолғуси юк бўлади...
Хаёлига на бир тору куй келар,
На чолғу чалганда бармогини ўйнатгиси келар...*

– дейди ҳазрати Румий.

– Коса тагидаги нимкосани илғадим. Аёл эридан илтифот кўрмаса, ҳеч қандай маҳоратини намоён қилмайди, демоқчисиз

– Аёллар учун эътибор – севги, демак. У сенинг умр йўлдошинг ва илтифот қилишингга ҳаммадан зиёд ҳақдор. Аёлларнинг турмушга чиқишининг сабаби эркак севгисига муҳтожлиги билан боғлиқ. Улар отасининг уйида оч қолгани учун турмушга чиқмайди. Эркак аёлни нақадар тўйдирса, тиллою зарларга, зийнатларга кўмса ҳам, севгидан маҳрум этса, у аёл оч ҳисобланади.

– Ширин бу гапларингизни «руҳий зўравонлик», дейди.

– Ҳа, менимча ҳам бу – зўравонлик. Зўравонлик деганда хаёлга фақат калтак, уриш, дўппослаш келади. Лекин аёл руҳияти кўзда тутилганда, эркакнинг аёлга бефарқлиги янада оғир зўравонлик ҳисобланади. Ҳиссий зўравонлик аёлни кўнглини яралайди, жисмоний зўравонлик эса танасини. Аёл учун кўнглининг жароҳатланиши жисм ярасидан кўра оғирроқдир.

– Аёллар менга эътибор бермайсан, деганларида аслида нима демоқчи бўлишади?

– Менга ҳам вақт ажрат, демоқчи бўлишади. Аёллар гаплашиш ва дардини баҳам кўришга муҳтож. Эркак ҳар оқшом хотинига озроқ бўлса-да, вақт ажратиши, уни эшитиши, у билан гаплашиши керак. Одамлар телевизиор деган «оила душмани» туфайли ғала-ғовурда шунчаки кун кечиришмоқда.

Эркак ишдан келади, овқатланади, бироз янгиликларни кўрай, юртда нималар бўлибди, дея телевизорни қўяди-да, қаршисида бир неча соат қолиб кетади. Хабарлар тугайди, спорт янгилик-

лари, хориж хабарлари дастури бошланади. Бу орада отасининг эътиборига муҳтож бўлган болаларга: «Шовқин солмаларинг!» дея жаҳд қилади. Чой, мева олиб келаётган хотинининг юзига ҳам қарамайди. У билан суҳбатлашмоқчи бўлган хотинига кўзини телевизордан узмасдан қисқа-қисқа жавоб беради. Аёл бир қарайди суҳбат йўқ, эътибор йўқ, ошхонадаги телевизорда сериал ёки фильм томоша қилади.

– Мен телевизорни унча ёқтирмайман. Кечки пайт бироз интернетга кираман.

– Интернет ҳам бир бало. У ҳам вақт ўғриси, муҳаббат душмани. Интернетга кирадиган киши ярим тунгача компьютер бошидан туролмайди, телефонини қўлидан қўёлмайди. Эри интернетда умрида кўрмаган, билмаган одамлар билан ўйин ўйнар ёхуд ижтимоий тармоқдаги суҳбатларда хотинига айтмаган яхши сўзларни бегона аёлларга айтар экан, аёл бўш ётоқнинг бир бурчагида гужанак бўлиб ухлашга уринади. Бу ҳолатда аёл икки кишилиқ ёлғизликка мажбум бўлади. Эрининг икки оғиз ширин сўзига, унинг сочларини силашига, уни севги билан қучишига, у билан кулишиб суҳбатлашишига муштоқ бўлиб, ҳаётдан хафа, қовоғи солинган аёлга айланади.

– Жуда таниш ҳолатни тасвирладингиз. Эр сифатида ўзимни жуда ёмон ҳис қиляпман...

– Бу кўп кузатиладиган ҳолат, афсуски. Аёл учун эътибор – севги, вақт ажратиш, меҳр-шафқат деганидир.

– Шафқат деганда кўз ўнгимга фақат болалар келади...

– Аёлдаги шафқатга муҳтожлик оналиги билан боғлиқ. Аёллар аёллик баробарида «оналик-

ка дастурланиб» яратилгани учун шафқатга бой бўлади. Улар севгисини шафқати билан бирга кўрсатади. Шунинг учун аёл эркақдан шафқат кўрганида севилганига ишонч ҳосил қилади.

– Қандай қилиб шафқатли бўла оламан?

– Шафқат – ғамхўрликдир. Аёл учун ғамхўрлик қилиш ва кимнингдир унга ғамхўрлик қилиши ниҳоятда муҳим. Севган киши севганига ғамхўрлик қилади. Аёллар онасига ғамхўрлик, болаларига ғамхўрлик қилади, эрига ҳам. Ғамхўрлик аёлнинг фитратида бор. Кўп ҳолларда улар учун ўз истақларидан воз кечади. Масалан, бир аёл ҳар куни овқат пиширар экан, ўзининг севган овқатидан кўра эри ва фарзандларининг ёқтирган овқатларини пиширишни афзал кўради. Жуфти ҳалоли бемор бўлиб қолса, унга эътибор билан хизмат қилади. Шоир ва мутафаккир Ориф Ниҳот Осие «Ўйлаяпман, демак, мавжудман!» деган гап нотўғрилигини, аслида «Мени ўйлашяптими, демак, мавжудман!» бўлиши кераклигини айтган. Аёл эрининг назарида қадрли эканлигини жуфти уни ўйлаганида янада яхшироқ ҳис қилади.

– Қайсидир куни Ширин бемор бўлиб қолди, мен унга чой дамлаб олиб бордим, жуда ҳам хурсанд бўлди.

– Ишончим комил, жуда севингандир. Зеро, аёл фарзанд кўрганида ёки бемор бўлганида, эрининг шафқатига ҳар доимгидан кўра кўпроқ муҳтож бўлади. Аксарият аёлларнинг кўзи ёриши билан боғлиқ хотиралари ғамгин бўлади. «Эрим туғруқдан кейин болани қучоғига олди, мени унутди», дейишади.

– Аёллар эрини боласидан қизганар экан-да?

– Четдан қараганда шундай туйилади. Лекин вазият аёл учун биров бошқача. Туғиш оддий нарса эмас. Аёл тўққиз ой заҳмат чекади, туғруқда катта машаққат ва балки хавфни ортда қолдиради. Шунинг учун ҳам эри боладан аввал унга қарашини, унга эътибор беришини хоҳлайди. Шафқат кўрсатсин, кўнгли тусаган бирор нима бўлса, олиб келтирсин. «Энг муҳими – сенинг соғлиғинг», десин. Бўйдоқлигида аёлларга ўч бўлган, ҳозир оилали бир машҳур эркак телевизорда шундай деди: «Ота бўлиш албатта чиройли ҳис. Лекин туғруқдан кейин ҳамширалар болани менга олиб келганларида, боладан аввал хотинимдан ташвишландим. «Онанинг аҳволи қандай?» дея уни сўрадим». Буни эшитиб, демак, хотинини қаттиқ севади, бу оила саодатли турмуш кечиради, деб ўйладим. Чунки ғамхўрлик – севгидир.

– Ширин кўзи ёриган пайтлар мен унга унчалик эътибор бермагандим, тўғриси. Бошқа фарзанд кўриш режамизда йўқ. Энди бу хатоимни қандай ислоҳ қиламан?

– Бемор бўлганида ғамхўрлик қилиб тўғрилашинг мумкин. Бемор десам, оғир касал бўлишини кутма! Оддий шамолаганида, боши оғриганида ёки қаттиқ чарчаганида бирор егуликлар тайёрлаб, бир пиёла иссиқ чой тутсанг, диванда ухлаб қолган бўлса, устини ёпиб қўйсанг, хафа бўлганида қучиб унга таскин берсанг, унга керак бўлган нарса учун ўз истагиндан воз кечсанг, ўзинг ёқтирмасанг-да, у ёқтирган егуликни олиб: «Сенинг учун олдим», десанг, албатта хурсанд бўлади. Булар аёллар учун жуда ҳам муҳим.

Болалардан «Муҳаббат нима?» деб сўрашибди. Биринчи «Бирга овқатланишга борганимизда севгимизнинг қовурилган картошкаларини бизнинг товоғимизга қўйиши ва бизнинг товоғимиздан ҳеч нарса олмаслигидир!» дебди. Катта эҳтимол билан буни қиз бола айтган.

– Ҳамма ўз идишидан еса яхши эмасми?

– Икки санчқини картошкани хотинингга илинишининг бироз ғалати туйилиши мумкин, лекин севги билан йўғрилган муомала бўлади.

– Бу айтганларингиз қийин нарсалар эмас, лекин сизни эшитар эканман, буларнинг кўпини бугунгача негадир пайқаман эканман, дея ўйладим...

– Ҳаёт жуда қисқа, вақт шитоб билан ўтиб кетяпти. Умр йўлдошининг билан яна қанча вақт ўтказасан, билмайсан. Бир қайрилиб қарасанг, бутун бошли умр ўтиб кетибди, бир-бирингизни ранжитган ҳолда ўтказибсизлар. Ўтган вақтни орқага қайтаролмайсан...

– Жуда тўғри, вақт орқага қайтмайди!

– Бу ҳафтадаги учрашувимизни ҳаётий бир ҳикоя билан яқунламоқчиман. Бир кекса онахон бор эди, уни яхши кўрардим. Саратоннинг офир турига йўлиққанини эшитиб, кўргани бордим. Ўрнидан қийналиб турар, лекин жуда хурсанд кўринарди. Гаплашиб ўтирганимизда сабабини тушундим. «Қизим, амакинг менга роса хизмат қилляпти. Атрофида гирдика-палак», дея ширингина жилмайиб қўйди. Аёл учун «хизмат қилса, демак, севади» дегани. Бир томондан худди ётиб олиш ўзига ёқаётгандек эри хизмат қилгани сари хижолат бўларди. Дармони бўлса, ўрнидан туриб ишларга югу-

рарди. Аёл бояқиш умри давомида қаттиқ қўл эридан шафқат деган нарсанинг ҳидини ҳам сезмаганди. Эрининг қўлидан бир пиёла сув ичмаган, фақат унга хизмат қилган аёл эди. Эри хотини бирданига қўлидан сирғалиб кетаётганини кўриб, беморлигида хотинига ғамхўр бўлиб қолди. Лекин сўнгги пушаймоннинг ҳеч кимга фойдаси йўқ...

ЎТТИЗ ОЛТИНЧИ ҚАДАМ

Турмуш ўртоғингга хайрихоҳлик билан муносабатда қил

– Эркак хотинини тушунаман деб овора бўлмасин, фаросатли бўлса кифоя, дегандингиз...

– Ўтган ҳафталарда бу масалага қисқача тўхталиб ўтган эдик. Лекин эркак-аёл муносабатларида муҳим қадам бўлган учун бугун алоҳида муҳокама қилайлик, дедим. Чунки аёлларни кўпроқ ташвишлантирган нарса ҳам шу. «Мен яхши бўлсам, эрим яхши, мен ёмон бўлсам, ёмон», дейишади. Бу бир томондан тўғри. Аёلнинг қовоғи осилса, эркак ўзини айблангандек ҳис қилади. Аёлларнинг қайғуриш ҳуқуқига ҳурмат кўрсатиш керак.

– Шундай ҳуқуқлари борми?

– Ҳа. Аёллар ҳиссиётга берилувчан бўлганлари учун тез хафа ва тез хурсанд бўлишади. Бир зумда йиғлаб, бир зумда кулишади.

– Шу йиғи-сиғи мавзусини очманг. Кўз ёшлар аёлларнинг қуроли дейишади-ку, менимча, орқага қараб отадиган қурол бўлса керак. Ши-

рин бўлар-бўлмас нарсаларга йиғлагани сари менинг жаҳлим чиқади.

– Аёллар руҳиятини билмаганинг учун жаҳлинг чиқади. Аёллар эркаклардан кўпроқ йиғлашади, йиғлагани учун хотинингни камситма. Аёлларнинг кўз ёшлари ожизлик аломати ҳам, қурол ҳам эмас. Ҳаётга ҳислари билан қарайдиган мавжудотнинг кўзларидан ҳам ҳис томчиларининг тўкилиши режалаштирилган нарса эмас, балки аксарият ҳолларда бошқарилмайдиган ҳолатдир. Аёллар йиғлаш билан зўриқишдан халос бўлишади.

– Мен эса менга таъсир ўтказиш учун йиғлайди, деб ўйлар эканман...

– Тушуниш билан муомала қил. Аёллар ҳар ойда такрорладиган узрли кунлардан олдин бироз асаби таранг, йиғлоқи бўлиб қолишади. Шундай кунларда, ҳомиладорликда ва туғруқдан кейин жуда таъсирчан бўлишади, ўз-ўзидан ҳам йиғлайверишади. Бу ҳолларда эркак бироз тушунишга ҳаракат қилиши керак.

– Аёллар бўлар-бўлмас нарсаларга ҳам қайғуришади. Масалан, хотиним ўтган ҳафта кўшнининг аммаси муаммоси учун ҳам қайғуриб ўтирганди. Унга нима, ҳайронман.

– Аёлларнинг қайғуриш ҳуқуқига ҳурмат кўрсат. «Бунинг нимасига хафа бўласан? Сенга нима? Нима учун унга ачинасан?!» дейиш аёлни янада хафа қилади ва эрим мени тушунмаяпти деб ўйлайди. Аёллар эркаклардан кўра таъсирчан яратилган. Аёллар ҳам ўзи бахтли бўлишини, ҳам атрофдагиларни бахтли бўлишини хоҳлайди. Шунинг учун бошқаларнинг муаммолар учун ҳам хафа бўлади.

– Эркак кишининг буни тушуниши биров қийин бўлса керак...

– Зеро, тушунишинг шарт эмас, озроқ сабрли бўлсанг кифоя

– Бўпти. Хотинимнинг қайғуриш ва йиғлаш туйғусига ҳурмат билан қарайман. Лекин сиз ҳам унга айтинг, ранжишини кўп чўзиб юбориб, қовоғини солмасин!

– Сен атай асабига тегмасанг, шундоғам кўп давом этмайди. Фақат нега хафалигини сўра, уни эшит, қайғуси сенга бемаъни туйилса, изоҳлама. Шунинг ўзи унга етади. Бир янглиши бўлганида юзига солма. Ҳар доим такрорланмайдиган хато бўлса, амаллаб чида.

– Сизни эшитганим сари бугунгача хатоларнинг аксарига унга хайрихоҳ бўлмаганим ва тушунишга ҳаракат қилмаганим сабаб бўлганини пайқаяпман. Бунинг ўрнига сабрлироқ бўлганимда, муаммолар камайар экан.

– «Турмуш ўртоғим билан танишишни унутиб-миз» китобимда «Саксон фоиз» деган бир ҳикоя бор. Яқин дугонаминг бошидан ўтган воқеани қаламга олгандим.

Дугонам кечки пайт сайр қилишни яхши кўрадиган, лекин айтган вақтида уйга келмайдиган эридан жаҳли чиқиб, эшикни очмабди ва телефонни ўчириб ухлабди. Эри тунда кўчада қолиб кетибди, бошқа шаҳарда яшаганликлари учун борадиган бирор қариндоши ҳам йўқ экан. Меҳмонхонага бориб, юраги сиқилганидан ётоқнинг ёпинчигини ҳам очмайди. Тонггача ётоқ устида ўтиради. Эртаси куни уйига келиб, ҳеч нарса бўлмагандек одатдагидек ўзини тутати. Хотини ҳайрон қолади. У жуда кучли жанжал кураётган

экан-да. Эрига кеча окшом мендан жаҳдингиз чиқмадим, деб сўрабди. Эри жаҳлим чиқди, жуда қаттиқ газабландим, фақат эрталабгача ўйладим. Сен саксон фоиз яхши аёлсан. Энди бир хато қилдинг деб, йигирма фоиз хато учун саксон фоиз яхшилигингни йўққа чиқаролмайман, дебди.

– Қандай яхши нуқтаи назар! Жаҳдимиз чиққанида кўзимиз кўпам яхшиликларни кўравермайди. Ҳамма нарса алғов-далғов. Кейин қанчалик тузатишга уринсак ҳам, уддасидан чиқолмаймиз. Ўзимнинг қўлимдан келадими-йўқми, билмадим, лекин ўша олижаноб эркакка офаринлар айтаман.

– Қирқ йиллик оилавий ҳаётини муҳаббат билан давом эттирган кишилардан бу севгининг сирини сўраганимда: «Биримиз бақирганда, иккинчимиз жим бўлдик. Ким ҳақ, ким ноҳақ деб ўтирмадик», деган эди.

– Оила ҳақ даъво қилинадиган жой эмас.

– Бу ҳафтани ҳам ҳаётини кичик ҳикоя билан тугатаман. Маънавият султонларидан бири уйланган аёлининг инжиқ ва жанжалкашлигини билибди. Ўзича бир тадбир ўйлабди. Аёлга: «Кўряпманки, сен бироз шартаки ва бесабр экансан. Сен билан бир келишувга келайлик. Иккимиз бирданига газабланмайлик. Мен жаҳлим чиққанда сен сабр қил, сенинг газабинг қайнаганда мен сабр қиламан. Шундай қилиб бир-биримизга чидаб, турмушни давом эттирамиз», дебди. Аёл шартни қабул қилибди. Бу келишув туфайли фаровон, саодатли умргузаронлик қилишибди.

ЎТТИЗ ЕТТИНЧИ ҚАДАМ

Муҳаббатга душман бўлган хислатларингдан қутул

– Барча ёмон хислатлар муҳаббатга душман бўлса керак...

– Тўғри. Аммо баъзи хислатлар муҳаббатга мутлақо тўсқинлик қилади. Буларнинг биринчиси – кибр. У севгининг душманидир. Шайтон кибр туфайли жаннат ва раҳматдан маҳрум қолган.

– Ўзимни кибрли эмасман, дея ўйлайман. Лекин албатта одам баъзан ўзининг қандайлигини билмайди.

– Камтарлик жуда қадрли инсоний хислат. Кибрли киши билан суҳбатлашиш унчалик муҳим эмас. «Орага севги кирса, инсонлар тенг бўладилар», дейди Румий ҳазратлари. Кибрли киши ҳеч ким билан, айниқса, хотини билан ўзини тенг кўриши жуда ҳам мушкул. Али розияллоҳу анҳудан шундай ривоят қилинади: «Уч нарса муҳаббатга васила бўлади: чиройли хулқ, мулойимлик ва камтарлик».

– Мулойимлик ва камтарлик гўзал ахлоқнинг ичида эмасми?

– Шундай, лекин менимча, муҳаббат учун мулойимлик ва камтарликнинг аҳамиятига эътибор қаратиш учун алоҳида айтганлар. Муҳаббатли суҳбат учун бу иккиси жуда ҳам зарур. Чунки ўзига мафтун, қаттиққўл, қўрс, қўпол одам билан суҳбатлашиб бўлмайди.

– Оилада аёлда ғурур, эркакда кибр бўлмаслиги керак...

– Жуда ҳам тўғри айтдинг. Чунки жуфтлар бир-бирини қанчалик севса севсин, албатта, тортишув, ранжишлар бўлади. Ранжиш кибр ва гурур сабабли аразу аччиққа айланади. «Мен узр сўрамайман, у сўрасин»га ўхшаган кутишлар гурур ва кибр сабабли бўлади.

– Шундай қиламиз ростдан ҳам. Мен ҳар доим биринчи қадамни хотинимдан кутаман. Ноҳақ бўлганимда, аслида мен қадам ташлаб, узр сўрашим керак, лекин мен ноҳақ бўлсам ҳам, Шириннинг узр сўрашини истайман. Шунинг учун ранжишларимиз узоқ давом этади.

– Муҳаббатга ғов иккинчи ёмон хислат – ҳамма нарсани кўнгилга яқин олиш. Эркакларда бу хислат аёлларга нисбатан тарозининг палласини босиб юборади. Эркаклар аёл фитратини билмаса, аёлларнинг ўзига хос хатти-ҳаракатларини кўнгилга олиб, ранжиб, аразлаб юраверишади. Шунинг учун ҳам эркаклар аёл психологияси ҳақида маълумотларга эга бўлиши керак.

– Мен сиз билан мулоқот қилаётганимдан бери аёллар ҳақида тўплаган маълумотларимдан кўп фойдаландим. Авваллари Шириннинг баъзи қилиқларидан жаҳлим чиққан бўлса, энди уларга шунчаки аёл феъли сифатида қарай оламан.

– Муҳаббатга ғов учинчи ёмон хислат – худбинлик. Аёллар учун кишилар ва ўзаро муносабатлар аҳамиятли. Аёллар дунёга оналик фитрати билан келгани учун муносабатларда ён босувчи бўлишади, ўзгаларни ўзларидан кўра кўпроқ ўйлашади. Эркаклар эса худбинликка яқинроқ бўлишади. Миллат сифатида фарзанд тарбиясида кўп хато қиламиз. Ўғил болалар эркакликни фақат яхши касбу кор ва пул топиш деб били-

шади. Уларга севишни ўргатишимиз керак. Ана шунда оилавий турмушда эркак фақат ҳаловатини, ўзининг хурсандчилигини ўйламайди. Аёли ва болаларининг маънавий эҳтиёжларига кўз юммайди. Хатоларини англайди.

– Хатосини англайди деганингизда хаёлимга бир латифа келди. Истасангиз, бу ҳафтанинг латифаси мендан бўлсин.

– Яхши бўларди, марҳамат.

– Хотини гапларини эшитмаганидан азият чеккан кекса эркак шифокор маслаҳатига борибди. Шифокор карлик даражаси қанчаллигини билиш учун синаб кўриш кераклигини тавсия қилибди. Эркак хотини ошхонада овқат қилаётганида беш қадам орқасида туриб: «Нима овқат қилдинг, хотинжон?» деб сўрабди. Хотини жавоб бермаган экан, бир қадам, бир қадам яқинлашиб беш марта сўрабди. Энг охирида аёли ғазаб билан: «Нега бир нарсани беш марта сўрайсиз?! Тўрт марта товуқ шўрва қилдим дедим-ку? Кармисиз?!» дебди. Аслида хотиннинг эмас, эрнинг қулоғи кар экан...

– Чиройли латифа экан. Худбинлик мавзусига жуда ҳам мос келди. Оилавий турмушда баъзида эркак ўз хатоларини билмайди ва бутун қабоҳат ва англашилмовчиликни хотинидан деб билиб, ундан ғазабланади.

– Бу ҳафталик суҳбатимизни тугатадиган жумлани ҳам мен айтаман унда, қани кўрайлик-чи, айтганларингизни тўғри тушунибманми. Оилавий турмушда ҳамма ўз хатоларини кўриб, ўз янглишларини тузатишга ҳаракат қилса, ҳеч қандай муаммо қолмайди.

– Худди шундай.

ЎТТИЗ САККИЗИНЧИ ҚАДАМ

Моддий масалаларда турмуш ўртоғининг ҳам фикрини сўра

– Пул масаласини хотинимга қўйиб берсак, касод бўламиз. Аёллар пул сарфлашни билмайди.

– Ўз аёлингга қараб бутун аёлларни айблама. Ҳа, аёллар пул сарфлашни яхши кўради, савдо-сотиқ қилиб стрессдан халос бўлишади. Лекин ғоятда тежамкорлик билан, оилавий бюджетни ўйлаб, нимани қаерда сарфлашни яхши биладиган аёллар кўп.

– Ширин қаерда «чегирма» деб ёзилган бўлса, сеҳрлангандек ўша томонга ошиқади. Аслида ҳеч нарсага муҳтожлиги йўқ. Ўн йил харид қилмаса ҳам, уйдагилари унга етади.

– Аёллар ва эркакларнинг кийимга эҳтиёжи бир хил эмас. Аёллар учун кичик нарсаларнинг ҳам аҳамияти бўлгани сабабли кийинаётганида тақинчоқ, соч тўғноғичга ўхшаган аксессуарларни, пойабзал, сумка, катмон каби заруратларнинг кийимларига ҳамоҳанглигига эътибор қилишади. Эркакларнинг бундай дарди йўқ. Шунинг учун эркак ўзининг пойабзал заруратини турмуш ўртоғининг пойабзал зарурати билан таққосламаслиги керак.

– Шундоғам таққослаб бўлмайди-ку. Таққослаб бўлмайдиган даражада катта фарқи бор. Харид масаласида анча-мунча келишолмаймиз.

– Сен пул сарфлаш масаласида Ширинга олдиндан ҳукм бераётгандексан, назаримда. Эркаклар ҳам пул сарфлашда исрофгарчилкка йўл қўяди. Масалан, баъзи эркаклар ўзига пул сарф-

лаётганида унчалик мулоҳаза қилмайди, лекин уй учун бирор нима оладиган бўлса, энг арзони олиб, хотинининг жаҳлини чиқаради.

– Лекин мен ундай эмасман. Ошхонага харид қилганимда, егулик олганимда, энг сифатлисини, энг яхшисини олишга ҳаракат қиламан. Соғлом ва сифатли овқатланиш, айниқса, болалар учун шарт.

– Мен уй жиҳозлари, маиший техника каби аёлга кўпроқ зарур бўладиган нарсаларни харид қилаётганда, унинг фикрини олишни назарда тутгандим. Уй жиҳозлари инсон ҳаётида бир неча бор ўзгаради. Сифатлисини ва жуфтнинг ишини осонлаштирадиган хилидан олсанг, хотининг камроқ чарчайди ва вақти кўпроқ қолади. Шунинг учун уйга зарур жиҳозларни олаётганда, чўнтакка бироз оғирлик қилса-да, хотиннинг истаганини олишга ҳаракат қилган маъқул.

– Бир неча ой олдин дазмол бузилди. Янги дазмол олиш арафасида яхшигина жанжаллашиб олдик. Бориб энг қимматини танлади...

– Эски дазмолни неча йил ишлатганларингни биласанми?

– Камида беш-олти йил ишлатилди, ҳойнаҳой.

– Аёл сифатсиз дазмол билан икки соатда қилган ишини яхши дазмол билан ярим соатда бажаради. Кичик совуткич жуда кўп овқатнинг чиқиндига ташланишига сабаб бўлади. Кичик кир ювадиган машина бир мартада ювиладиган кийимларни бир неча мартада ювилиши деганидир. Аввалгилар арзон иллатсиз бўлмас, қиммат ҳикматсиз бўлмас, деган сўзни бекорга айтмаган. Аслида бундоқ олиб қараганда, сифатли

матоҳ сотиб олган эркак фойда қилади. Сифатли буюмлар узоқ йиллар ишлатилади ва пул тежалади. Ҳатто аёл пулни ўйлаб, сифатсиз нарса қилмоқчи бўлса, эркак уни сифатли харидга ташвиқот қилиши зарур.

– Тўғриси айтсам, ҳар доим арзон нарсани танлаб келдим...

– Ширин ҳам ҳар доим уй анжомларини ишлатганида, сендан ёзғириб қулоғингни қиздирса керак. Аёллар умрининг аксариятини уйда уй анжомларим билан ўтади. Шунинг учун уй билан боғлиқ масалаларда эркакнинг чўнтагига ҳаддан ортиқ оғирлик қилмаса, аёлнинг хоҳиш-истаклари биринчи даражали бўлиши керак. Уйга олинган нарса-буюмлар, деворнинг бўёқ ранги, янги уй қурилаётганида уй ичидаги тўшамалар, уйнинг фасади каби масалаларда уй бекасининг танлови муҳим.

– Тўғри айтасиз. Аслида рафиқамнинг айтганларини олмасам, нимадир бўлиб мен харид қилган нарсалар бирпасда бузилади, кейин хотиним танлаган жиҳоз уй тўридан жой олади.

– Бу ҳафтани ҳам бир латифа билан тугатамиз унда.

Бир эркак китоб дўконида сотувчига: «Сизда аёллар билан курашиб, зафар қозонган эркалар ҳақида китоб борми?» деб сўрабди. Сотувчи қўли билан нарироққа ишора қилибди: «Бор, жаноб, эртак китоблар анави қаторда!..»

ЎТТИЗ ТЎҚҚИЗИНЧИ ҚАДАМ

Муаммоларга бепарво бўлма

– Оилавий ҳаётда бирор муаммо чиқса эркаклар, «қоч ёки кураш» услубини қўллашади. Ё муаммоларни кўрмаганга олиб, машаққатдан қочишади, ёки турмуш ўртоқлари билан билан яширин жангга киришади.

Фарҳод чуқур уҳ тортди:

– Аёл билан жанг қилмоқчи бўлган эркак енгилишга маҳкум. Автоматдай шиддатли, ханжардай кескир, теккан жойини чуқур жароҳатлаган «тил» деган қурол соҳиби билан жангга киришиш энг бошданоқ енгилишни қабул қилишдир. Шунинг учун мен хотиним билан жанг қилмайман. Муаммоларни кўрмаганга олиб қўявераман...

– Машаққатдан қочиш уларни янада кўпайтиради. Шу сабабли эр-хотин бир-биридан совийди. Ҳолбуки, эркак уйнинг раҳбари ва оила учун маъсулидир.

– Хотиним билан тортишишдан кўрқаман. Шунинг учун у билан ҳеч нарсани гаплашишни хоҳламайман...

– Оилада баъзан кучайиб кетмайдиган тортишувлар бўлиши керак. Муаммо ва ташвишларнинг умуман муҳокама қилинмаслиги, ошкор этилмаслиги хаспўшланишини билдиради. Кичик тортишувлар турмушнинг туз-зираворидир. Муҳими, ҳаддан ортиқ ғазаб билан, ўзни бошқаролмасдан, ҳеч қачон юзма-юз бўлмайдигандек, кейин пушаймонлик олиб келадиган гаплар айтилмасин.

– Ширин бир марта менга шундай гап айтдики, эшитсангиз ишонмайсиз: «Сен тоғларни менга бўлган муҳаббатинг учун ёриб ўтмадинг, балки бу ишни машҳур бўлиб, номинг муҳаббат қаҳрамони сифатида юз йиллар давомида тилларда дoston бўлиши учун қилдинг!» деди. Юрагим оғриди...

– Жуда янглиш сўз айтибди-да. Қаттиқ қизишганда айтгандир ҳойнаҳой.

– Унинг ўлчови билан ўлчанганда айбим жуда катта эди. Эртаси куни меҳмонлар келади деб, кечки пайт торт қилмоқчийди. Торт учун сут керак экан, мени кечаси дўконга сутга юбормоқчи бўлди. Бормадим. Унинг жаҳли чиқди. Ростдан ҳам унинг учун тоғларни тешганимда, икки қадамлик дўконга боришга эринмас эканман. Севган эркак тунда хотинига сут керак бўлса, дўкондан тайёр сутни олиб келиш нари турсин, керак бўлса сигир топиб, янги сут соғиб олиб келиши керак экан. Шунинг учун тоғларни унинг ишқида эмас, шуҳрат учун тешган эканман...

– Мен гоҳида тортишув керак деганимда, бундай қолипга сирмайдиган баҳсларни назарда тутмагандим. Аёллар кичик нарсаларни бўрттиришни яхши кўришади. Бундай ҳолатларда эркак жим бўлиши ва вазминлик билан вазиятга баҳо бериши зарур. Имкон қадар жавоб бермасин. Лекин ҳақиқатан муҳокама қилиниши керак бўлган мавзулар, муаммолар, самимият билан айтилиши, ҳис-туйғулар изҳор қилиниши, керак бўлса тортишиш ҳам керак.

– Сизга бир сирни очаман. Ширин хато қилганида эмас, ўзим хато қилганимда кўпроқ

тортишаман. Қайси куни бир китобда ўқидим: «Эркаклар хато қилганида узр сўраш ёки афсусда эканини айтиш ўрнига мудофаага ўтишни ва тортишишни афзал кўради». Шунини ўқиб, ўзимни қилган ишимни яхшироқ тушундим.

– Эркаклар хатоларига иқроор бўлиш ва узр сўрашни қудратдан айрилиш ва ожизлик сифатида кўрганлари учун, узр сўраш ва хатоларини тан олишдан қўрқишади. Ҳолбуки, эркак хатосини тан олганида хотинининг кўзида юксалади. Аёл учун бу севгининг эътирофи ҳисобланади.

– Мен жаҳлимни назорат қилолмай қолишдан қўрқиб, у билан тортишувга киришдан чекинман...

– Ҳазабнинг сабаби кўп ҳолларда тўпланиб қолган аламзадалик бўлади. Аёллар гаплашиш билан Ҳазабини ташқарига сочади, эркаклар гаплашишни унчалик ҳам севмагани учун жаҳлини ичига ютиб, тўплаб юради. Хотинингдан жаҳлинг чиққанида буни унга билдиришдан тортинма. Эркакларнинг ҳам қалби бор, ҳис-туйғуси бор, туйғуларни кўрсатиш хотининг олдида қадрингни туширмайди, аксинча, ортттиради.

– Биз эркакларга ҳис-туйғуларимизни кўрсатиш ожизлик экани уқтирилган. Эркаклар йиғламайди, эркаклар ҳар доим кучли бўлади, дейилган. Ўзимизни ҳар доим бир қалқон ортига яширдик...

– Ошқор этилмаган туйғулар Ҳазабга айланиб, портлашга ёхуд эркакнинг сирли аразига айланиб қолади. Ҳатто болаликдан эркак-аёл фарқининг аёнлигини кузатиш мумкин. Ўғил

болалар эътибор кўрмаса ё аразлайди, ёки аламзада бўлади. Қиз фарзанд эса шов-шув қилади, йиғлайди, атрофдагиларнинг диққатини жалб қилишга уринади.

– Кап-катта бўлганларида ҳам шу феъл-атвори давом этади, деяпсиз-да?

– Неча ёшда бўлишидан қатъи назар, ҳар бир аёлнинг ичида албатта қиз боланинг руҳи яшайди. Ҳар бир эркакнинг ичида эса катта бўлмаган ўғил боланинг кўнгли бор. Эркак ва аёл шуни унутмасдан бир-бирларига муомала қилишса, жуда кўп муаммоларга ечим топилади.

– Бу гапларингизни ҳеч қачон унутмайман!

– Бу ҳафтанинг ҳам охирига келдик. Кейинги ҳафта сўнги қадам билан учрашувимизни тугатамиз.

ҚИРҚИНЧИ ҚАДАМ

Севишни ўрган

– «Севиш скрипка чалишдай гап. Билмайдиган одам чалса, хунук овозлар чиқади», деган гап бор. Скрипка чалишни билган одамгина ундан чиройли садолар таралишига муваффақ бўлади. Севишни билган одам эса бунинг мукофотини олади.

Бир деҳқондан «Сигиринг қанча сут беради?» деб сўрашибди. «Сигирим ҳечам сут бермайди, сутни мен ундан соғиб оламан!» дея жавоб қайтарибди.

– Меҳр-муҳаббатга эришиш учун ҳаракат қилиш керак, деяпсиз-да?

– Ҳа. Севги бобида зикна бўлмаслик керак. Севиш – осон, муҳими севишни билиш! Севишни билган киши ўзига ёққандай эмас, балки севгилиси ёқтиргандай сева олган кишидир. Севиш – севганимиз учун кўнглимизга ёқмаган нарсаларни қилишимиз демакдир. Ана ўшанда севгининг қадри бўлади.

– Аёл билан эркакнинг севги тили бошқача, тўғрими? Буни жуда чиройли тасвирлаган бир латифа бор.

Тунда эр-хотин бирга бўлгандан кейин эркак орқасини ўгириб, ухламоқчи бўлибди. Аёл: «Хўжайин, мени севасизми?» деб сўраса, эри: «Бироз олдин севдим-ку!» деб жавоб берган экан.

– Эркакларнинг севги тили кўп ҳолларда жинсий ҳаёт, аёлларнинг севги тили эса чиройли сўздир. Албатта, ҳар доим истиснолар ҳам бўлади. Мавлоно Румий ҳазратларининг бир сўзлари бор: «Эй, кўнги, баҳор фаслининг қонуни шу – аввал мушук миёвлайди, кейин булбул сайрайди». Эркак миёвлаганида жуфти келади, лекин эркак булбул бўлишни унутади. Фақат миёвласа, бир муддатдан сўнг жуфти мушукликдан истеъфо бериб, сичқон бўлади. Эридан қочади. Эркак эса хотинини қувлар экан, баҳорни ўтказиб юбориб, фақат қишда яшайди. Кўра олганлар учун табиатда инсонга ўрнаклар кўп.

– Чиндан ҳам чиройли ўрнак.

– Эркак рафиқасига қандай тегинишни билиши керак. Аёлларнинг териси эркаклардан кўра нозик бўлгани сабабли бироз сезгирдир. Қолаверса, аёлларнинг мушаклари эркак мушакларининг ярмига тенг. Шунинг учун рафиқанга қаттиқ тегинма, чунки оғриқни сен-

дан кўра кўпроқ ҳис этади. Жони оғриганида «Нима бўлибди, ҳамма нарсани бўрттирасан, секингина ушладим-ку!..» дема, сен оҳишта деб билганинг унинг жонини оғритади.

– Буни билмасдим. Ширин билан бу борада кўп тортишамиз. Мен уни инжиқлигидан «оғри-япти» деб баҳона қиляпти, деган хаёлга борардим.

– Унга оҳишта тегиниш, уни оҳишта қучиш, унинг сочларини силаб, қўлидан тутишга бепарқ бўлма. Ҳар сафар қучганингда уни ётоққа ирғитсанг, сендан узоқлашади. Эркак учун бундай қилиш бироз қийин бўлиши мумкин, лекин севги машаққат талаб қилади, ғайрат, фидойиликни тақозо этади. Сен хотинингдаги севгига бўлган эҳтиёжни аритсанг, у ҳам сенга мўл-кўл жавоб беради.

– Шунинг учунмикан, Ширинни қачон қучоқламоқчи бўлсам, қўлимдан бир баҳона билан сирғалиб чиқади...

– Аёллар қучишни, тегинишни севадилар. Бундан қочса, сенинг ниятингдан шубҳалангани учун бўлиши мумкин. Никоҳда жинсий ҳаёт бўлади ва албатта бўлиши керак, лекин аёлнинг жисмига тегинишдан аввал кўнглини олиш зарур.

– Кўнглини олсам ҳам, ўзини ўйлайдиган манфаатпарастсан, дейди...

– Фақат у билан бирга бўлишни хоҳлаган кечангдагина унга яхши муомала қилиб, ширин сўзлар айтсанг, ана шунда ўзини ўйлайдиган, дейди. Чунки жуда кўп аёл бу борада шикоятчи.

– Бу мавзуда яна бир кичик латифа айтсам бўладими?

Бир эркак тунда хотинининг ёнига яқинлашибди. «Гўзалим, севимли рафиқам, ягона севгилим эрига тайёрмикан?» дебди. Хотини: «Бир ҳаммомга бориб келай, кейин...» дебди. Аёл ҳаммомдан чиқиб келаётганида гиламнинг четига оёғи тойиб йиқилибди. Эри хавотир билан учиб турибди: «Нима бўлди, ягонам? Тузукмисан?» Аёлга ҳеч нарса бўлмабди. Бирга бўлгандан кейин яна ҳаммомга кетибди, қайтаётганида яна ўша ерда йиқилибди. Бу сафар эри ётган жойидан бақирибди: «Бўлди-да! Кўзингга қарасанг бўлмайдими, кўрмисан?!»

– Маъноли латифа. Бундай ҳолатда албатта аёл эркакнинг манфаатпарастлигини ўйлайди. Майда нарсалар аёллар учун жуда аҳамиятли. Майда гўзалликлар ҳам, нохушликлар ҳам аёлларнинг назаридан четда қолмайди. Эркак қилган ишини пайқамаслиги, лекин бу иши билан хотинини қаттиқ жароҳатлаши мумкин.

Аёллар учун кичкина нарсалар аксарият пайтларда катта нарсалардан кўра қадрлидир. Аёлинг учун машина олишинг эмас, калитни бераётганда унга айтган сўзларинг ва юзингдаги ифодаларнинг маъноси муҳим. Машина олганинг учун фақат ўша куни севинади, лекин ширин сўзингни ҳар эслаганида жилмаяди.

– Аёллар майда нарсалар билан севина оладилар, лекин биз эркаклар майда нарсаларни фақат унутамиз.

– Эркаклар майда нарсаларга эътибор қаратиши учун ўзига яраша ҳаракат қилиши керак. Эркаклар майда деб қараган нарсалари аслида жуда катта ва аҳамиятли бўлиб кўринади. Масалан, тозалик қоидалари оилавий ҳаётнинг май-

да-чуйдалари каби кўринади, лекин уларсиз ҳа бўлмайди. Ҳидга эътиборли бўлиши керак, ти ва тирноқ покизалиги ниҳоятда муҳим. Эрка кундузи ишхонасида пиёз-саримсоқ еган бў са, хотинига яқинлашишдан аввал оғиз ҳиди бартараф қиладиган чораларни топиши дарко Соқол-мўйлови бўлса, тартибланган ва тоза б лиши лозим. Уйга тер ҳиди билан келган бўла душ қабул қилиши керак, хотинига ёқадига ифорлар ишлатиши жоиз.

– Бу айтганларингиз менимча майда эма жуда ҳам эътиборталаб нарсалар. Аёл ҳам, э как ҳам тозаликка диққат қилиши керак. Ода турмуш қурганидан кейин унинг жисми фақ ўзи эмас, турмуш ўртоғи учун ҳам аҳамият бўлади.

– Сўнгги қадам сифатида мавзуни якунла миз. Эркак севишни билиши, аёлининг жисми га тегинишни ва кўнглини олишни ўрганиш керак.

– Аёл қалбининг калити ширин сўз эканин ўргандим.

– Аёл қалбидан жой олганиндан кейин тахт да шоҳ бўлишни хоҳласанг, яна бир нечта майд нарсаларга эътибор беришинг керак. Рафиқан билан гаплашаётганинда буйруқ ва кўрсатм бериб эмас, илтимос ва талаб-истак оҳангид гаплашсанг, миннатдорчилик билдиришни ун масанг, жони дилдан сенга хизмат қилади. Сен бошига тож қилади. «Менга чой қуй!» дейиш б лан «Жоним, бир чой қуясанми?» дейиш орасид аёл учун катта фарқ бор. Иккисида ҳам олиб к лади, лекин чиройли сўрашни билсанг жону дил дан бажаради. Сен ҳам чойни завқланиб ичасан

– Ҳар доим чойнинг таъми бир хил бўлмайди, демак, бунинг сабаби хоҳламай дамлаганида экан-да.

– Чиройли сўзлар, ширин ҳазиллар, бирга қулиш муҳаббатингизни орттиради. Лекин ҳазиллашаман деб, қалбига озор берадиган бўлсанг, ҳазиллашмай қўявер. «Чумчуқмия хотиним»га ўхшаган бемаъни мурожаат билан рафиқасига севгисини кўрсатмоқчи бўлган бир эр ҳақида эшитгандим.

– Бу ҳазил эмас, очикдан-очик ҳақорат қилиш! Бир марта мен ҳам Ширинга совуқ ҳазил қилгандим, бир ҳафта мен билан гаплашмади.

Бир байрамда ишхонамдан кичик, безалган қути топиб олдим. Ширинга бир ҳазиллашгим келди. Совға қутининг ичига бир дона хатчўп қўйиб, чиройли қилиб ўраб уйга олиб келдим. Ширин қутини кўриб, жуда ҳаяжонланди. Қутини очиб, қаттиқ хафа бўлди. Устидан кулдим, деб ўйлади, ҳолбуки, шунчаки ҳазиллашгандим.

– Хато қилиш инсонга хос. Хато қилганингда уни қучиб, кўзларига қараб севгингни изҳор қилсанг, муҳаббатингиз янгиланади ва хатоларни ювиб кетади. Жуда чиройли бир аёлга келишган ва бадавлат бўлмаган эрини кўрсатиб: «Сен шу одамни қандай ёқтирддинг, қандай севдинг?» деб сўрашибди. Аёл шундай жавоб берибди: «Унинг кўзлари жуда ҳам гўзал, сиз унинг кўзларини ҳеч қачон менчалик яқиндан кўрмаганингиз учун чиройини ҳам кўролмайсиз». Аслида четдан қараганда, эркакнинг кўзлари жуда гўзал дейдиган даражада эмас. Лекин аёл кўзларда жуфтнинг ўзига бўлган севгисини, муҳаббатини кўргани учун

бу кўзлар ҳам, эри ҳам унга жуда чиройли бўлиб кўринади.

– Тоғни толқон қилиш севгининг жуда осоқисми экан. Севиш осону, севгини яшатиш мушкул экан.

– Сўнгги қадамимизни бир пайтлар дафтаримга ёзиб олганим кичкина бир мулоҳаза билан яқунлайман: «Ҳаёт осмонга қарата отилган беш тўп билан ўйналадиган ўйиндир. Бу тўплардан бири резинадан, қолганлари ойнадан ясалган. Бу тўплар – ўзимиз, оиламиз, соғлиғимиз, дўстлигимиз, ишимиздир. Резина тўп ишимиз ойнадан ясалган тўплар синганида ўрнига янги сини қўйиб бўлмайди. Ҳолбуки, ҳаммамиз резина коптокни ушлашга берилиб кетиб қолганларини синдириб қўямиз...»

– Жуда чиройли мулоҳаза экан, сиздан кўнарсаларни ўргандим. Кошки, буларни ўрганиш учун бунчалик кеч қолмасам эди. Лекин ҳечда кўра кеч яхшироқ. Сиздан миннатдорман! Зер учрашув бошланган илк ҳафтадан бери уйимизда кўп нарса ўзгарди. Жуда ҳам хурсандимиз!

– Кўнгил ўчоғида муҳаббат олови ёнади. Муҳаббат олови ўча бошласа, юраклар музлайди. Ишқ олови сўнганида муҳаббат бўлса, севги кўнгилларни бир-бирига иситади. Шунинг учун ҳам ҳамма нарсадан олдин муҳаббатни йўқотмаслик керак! Муҳаббат оловининг гуриллаб ёниши учун эса муҳаббатга хизмат қилмоқ керак. Муҳаббат оловига ўтин ташлаб туриш керакки, тафти кўнглингиз ва хонадонингизни иссиқ тутсин. Қирқинчи ҳафтада, қирқинчи қадамда сизлар билан учрашувимиз битди. Сиз менга миннатдорчилик билдирдингиз, мен ҳам

сизга миннатдорчилик билдираман. Севгингиз учун, оилавий ҳаётингиз учун саъй-ҳаракат қилдингиз, қадамлар қўйдингиз. Бир неча йил аввал бир-бирингизга етишишда йўлингизга тўсиқ бўлган тоғларни бир-бирингизга бўлган буюк муҳаббат билан ошиб ўтдингиз. Ўзингиз истаб, хоҳлаб ўртангиздаги тоғларни парчалаб ташладингиз! Биз эса муҳаббат нималарга қодир эканини сизларнинг шарофатингиз билан кўрдик.

– Катта раҳмат!..

ТАМОМ

Адабий-бадий нашр

СЕМА МАРАШЛИ

ТЎЙДАН КЕЙИН ҲАМ МУҲАББАТ БЎЛСИН

Ҳикоялар

Муҳаррир
Феруза ҚУВОНОВА

Бадий муҳаррир
Дилфуза САЛИХОДЖАЕВА

Техник муҳаррир
Аброр МАШАРИПОВ

Компьютерда саҳифаловчи
Шаҳзод РАМАЗОНОВ

Босишга 11.03.2021да рухсат этилди.

Бичими 84x108 1\32.

Босма табоғи 5,5 Шартли босма табоғи 9,24.
Гарнитура «Bookman Old Style». Офсет қоғоз.

Адади 3000 нусха. Буюртма № 18.

Баҳоси келишилган нарҳда.

«Noshirlik yog'dusi» нашриётида тайёрланди.

«Reliable Print» МЧЖда чоп этилди.

100113. Тошкент, Навоий кўчаси, 5А уй.

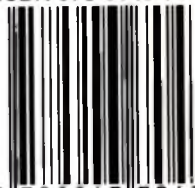

Сема Марашли

*Тўйдан кейин ҳам
муҳаббат бўлсин*

- misbahkitoblar
- misbahkitoblar
- misbahkitoblar
- misbahkitoblar

ISBN 978-9943-70-

9 789943 7047 7